

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra střeoevropských studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Barbara Kučerová

Současný život zelovských Čechů na území České republiky

Proměny kolektivní identity reemigrantů ze Zelova a jejich potomků

Czechs from Zelów and their contemporary life in the Czech Republic

The process of changes in collective identity of people participating in the return migration

from Zelów in Poland and their descendants

Poděkování:

Za pomoc při tvorbě práce chci poděkovat zejména vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Kaletovi, Ph.D. Za dílčí konzultace a upozornění na řadu specifík migrací i reemigrací a relevantních momentů poreemigračního vývoje zelvských reemigrantů a jejich potomků děkuji PhDr. Zdeňku Uherkovi, CSc.

Můj dík patří dále všem informátorům a respondentům a představitelům o. s. Exulant, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 9. 8. 2012

podpis

.....

Abstrakt

Bakalářská práce *Současný život zelovských Čechů na území České republiky* si klade za cíl zachytit poremigrační život skupiny navrátilců ze Zelova v Polsku (polsky Zelów). Věnuje se proměně kolektivní identity po tzv. druhé reemigraci, jež probíhala po druhé světové válce. Je založena na terénním výzkumu uskutečněném v říjnu 2011 – únoru 2012 mezi zelovskými reemigranty a jejich potomky v devíti protestantských sborech v Čechách a na Moravě. Výzkum probíhal formou rozhovorů a pozorování v jednotlivých sborech, další technikou výzkumu byl dotazník. Zelovští Češi zakládali svou identitu na spojení náboženského a etnickojazykového vědomí (do Zelova se dostali v roce 1803 ze Slezska, do nějž přišli ve vlně náboženské emigrace ve 40. letech 18. století). Práce přibližuje historii náboženské emigrace a českého Zelova.

Práce dále zachycuje, jak se identita zelovských Čechů měnila po reemigraci, jaký vliv na tyto proměny měl komunistický režim a prostředí, do nějž zelovští Češi přišli a jak velký je jejich opětovný zájem o zelovské tradice doložitelný založením o. s. Exulant a sjezdy a konferencemi věnovanými Zelovu po revoluci v roce 1989.

Klíčová slova

reemigrace, identita, protestanté, poremigrační vývoj, Zelov, Zelów, Polsko, zelovští Češi

Abstract

The bachelor thesis „Czechs from Zelov and their contemporary life in the Czech republic“ makes an attempt to show the process of changes in life and identity of people participating in the return migration from Zelov in Poland (in Polish Zelów) and their descendants. It deals with return migration after the Second World War and next changes in collective identity. Czechs in Zelov built their identity on the connection of religious and language-and-ethnic awareness. They came to Zelov in 1803 from Silesia, where they were from 1740s as religious emigrants. The thesis also includes this history of the migration and life in Zelov.

Then the thesis presents outcomes of field research, which took place from October 2011 – to February 2012. The research supposes that the descendants are now interested in their history and traditions of Zelov. The example of interest is citizens association Exulant. The research is consisted of interviews and questionnaires from nine protestants parishes in the Czech republic. They show that these people declare they are not interested in Zelov. On the other hand, observations and pastor's point of view indicate that the life of them is influenced by Zelov in many directions. The thesis shows that the situation was influenced

by the communist regime, the environment of borderlands and the neighbouring society. It was also changed after the Velvet Revolution.

Key words

return migration, identity, Protestants, progress after the return migration, Zelov, Zelów, Poland, Czechs from Zelov

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. METODOLOGIE	12
2.1. Terénní výzkum	12
2.2. Migrace	13
2.3. Identita	16
3. HISTORIE ČESKÉ NÁBOŽENSKÉ EMIGRACE A ČESKOBRATRSKÉHO ZELOVA	17
3.1. Česká náboženská emigrace	17
3.2. Stručný přehled historie českobratrského Zelova do roku 1945	18
3.2.1. Založení českého Zelova	18
3.2.2. Faráři a kazatelé reformovaného sboru	19
3.2.3. Význam češtiny	20
3.2.4. Škola	21
3.2.5. Nové české enklávy založené Čechy ze Zelova	23
3.2.6. Styky s českou vlastí	24
3.2.7. Nové české protestantské sbory v Zelově	26
3.2.8. První reemigrace	29
3.2.9. Život a zvyky	31
3.2.10. Soužití etnik v Zelově a druhá světová válka	33
3.3. Reemigrace po druhé světové válce	34
3.4. Zelov po reemigraci Čechů v roce 1945	37
4. IDENTITA ZELOVSKÝCH ČECHŮ	42
4.1. Tajní nekatolíci v Čechách	43
4.2. Emigrace čtyřicátých let 18. století	44
4.3. V Zelově do roku 1945	44
4.4. Reemigrace	46
5. ŽIVOT PO REEMIGRACI ZELOVSKÝCH ČECHŮ	47
5.1. Začleňování reemigrantů do české společnosti a protestantských církví v Československu	47
5.1.1. Společnost	47
5.1.2. Církyve	54
5.1.2.1. Českobratrská církev evangelická	55
5.1.2.2. Bratrská jednota baptistů	57
5.1.2.3. Církev bratrská	58
5.2. Poremigrační život do roku 1989	59
5.3. Současné dění, setkávání reemigrantů a jejich potomků po roce 1989	64
5.4. Historie a současnost zkoumaných protestantských sborů	71
5.4.1. BJB Brniště	72
5.4.2. BJB Liberec	74
5.4.3. ČCE Liberec	76
5.4.4. CB Nové Město pod Smrkem	78
5.4.5. ČCE Nové Město pod Smrkem	80
5.4.6. BJB Šumperk	85
5.4.7. ČCE Šumperk	90

5.4.8. ČCE Teplá	91
5.4.9. ČCE Zábřeh	97
5.5. Vybrané výzkumné otázky	102
5.6. Proměny identity reemigrantů a jejich potomků	106
5.7. Shrnutí výsledků výzkumu	110
6. ZÁVĚR	113
7. SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	115
7.1. Prameny	115
7.2. Literatura	118
8. SEZNAM ZKRATEK	
9. SEZNAM VYOBRAZENÍ	
10. PŘÍLOHY	
10.1. Seznam příloh	
10.2. Příloha č. 1: Dotazník pro zelovské reemigranty	
10.3. Příloha č. 2: Dotazník pro potomky zelovských reemigrantů	

1. ÚVOD

Předložená bakalářská práce se zaměřuje na interpretaci současné identity jedné skupiny reemigrantů po druhé světové válce. Představuje emický pohled dnešních potomků zelovských Čechů na vlastní identitu a vztah k Zelovu, přičemž jej následně porovnává s dalšími zjištěními a konečně shrnuje výsledky výzkumu. Zelov byl jako česká obec v Polsku založen na počátku 19. století českými náboženskými emigranty usazenými ve Slezsku. V mé práci se věnuji jak stručnému popisu vývoje české náboženské emigrace a historie Zelova, tak poreemigračnímu dění po druhé světové válce. Zajímá mě především současná situace potomků zelovských Čechů.

Reemigracím¹ a životu po reemigraci obecně² se v českém prostředí věnují většinou konkrétní práce.³ V mé práci uplatňuji obdobný přístup. Problematikou reemigrace se budu zabývat na konkrétním příkladě, tedy na reemigraci zelovských Čechů a zvláště jejich životě po ní. Reemigrací ze Zelova a usidlováním zelovských Čechů se zabývaly Květa Kořalková⁴ a Edita Štěříková.⁵ Ve svých pracech tuto problematiku zmiňuje také Jaroslav Vaculík.⁶

Život zelovských Čechů po reemigraci sleduje Edita Štěříková⁷ pouze do šedesátých let 20. století. Zmínky o současné situaci (toto označení používám pro období po roce 1989) a o sebepojetí reemigrantů najdeme u Drahomíra Kouteckého,⁸ Ivy Heroldové,⁹ a Piotra

¹ Reemigracím různých skupin nejen po druhé světové válce se věnuje nejen odborná, ale i autobiografická a další literatura vycházející z emického prostředí. V poslední době se jim věnují také studentské práce. Nejvíce prací se dosud zabývalo reemigrací volyňských Čechů. Česká odborná literatura o reemigraci vznikala v souvislosti s výzkumem novoosídleneckého pohraničí. Odborné texty se reemigrací zabývají od přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století a zejména pak od let osmdesátých, kdy probíhal výzkum těchto pohybů v souvislosti s výzkumem novoosídleneckého pohraničí. Viz např. KOŘALKOVÁ, Květa: Československá a polská reemigrace po druhé světové válce. (Pokus o zjištění některých shodných a odlišných rysů). *Slezský sborník* 88, 1990, č. 4, s. 255–256.

² Takových prací je poměrně málo. Viz zejména HEROLDOVÁ, Iva: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce. In: *Češi v cizině 1*. Praha 1986, s. 153–164. a ANAMI, Tóru: K formám adaptace reemigrantů. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 34–38.

³ Viz např. NEŠPOR, Zdeněk R. – HORNOFOVÁ, Martina – JAKOUBEK, Marek: Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část čtvrtá – Religiozita reemigrantů. *Závěry. Lidé města* 2002, č. 8, s. 85–104; SLÁDKOVÁ, Olga: Specifika v religiozitě protestantských reemigrantů z Volyně. *Lidé města* 2003, č. 12, s. 111–120.

⁴ KOŘALKOVÁ, Květa: Dvě vlny reemigrace Čechů ze Zelova v Polsku. *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku*, 1984, č. 2: *Materiály k problematice novoosídleneckého pohraničí*, sv. 7, s. 32–44.

⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*. (2. vydání), Praha 2005.; ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku*. 2. vydání, Praha 2010.

⁶ Např. VACULÍK, Jaroslav: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno 2002.; VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno 2002.

⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Přínos reemigrantů (potomků českých exulantů) evangelické církvi v ČR. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2012, č. 33 (1/2012), s. 19–24.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání).

⁸ KOUTECKÝ, Drahomír: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech. In: HRUBÁ, Michaela (ed.): *Víra nebo*

Wróblewského.¹⁰ Životu po reemigraci ze Zelova se věnoval také Karel Matějka.¹¹ Přesto nelze říci, že zkoumaná problematika byla popsána v odborné literatuře.¹² Literatura, jež byla výše zmíněna, podává pouze kusé informace a je z větší části (kromě článků I. Heroldové a P. Wróblewského) subjektivním hodnocením situace.

Publikace a články I. Heroldové, někdejší pracovnice ÚEF ČSAV věnující se zahraničním Čechům i reemigracím, využívám v práci zejména k určení proměn poreemigračního vývoje reemigrantů ze Zelova. Prací o zelovských Čechích je její *Život a kultura českých exulantů z 18. století.*, v němž užívala – v tehdejší Československu – nové metody zpracování výsledků výzkumu a celého textu.¹³ Publikace je zřejmě knižním vydáním starší, téměř totožné práce s názvem *Etnická a etnografická problematika českých národnostních menšin (se zvláštním zaměřením na vystěhovalectví do Pruského Slezska v 1. polovině 18. st.)*.¹⁴ V obou z nich se Heroldová zmiňuje o svém výzkumu u reemigrantů ze Zelova uskutečněném v letech 1957–1963.¹⁵ Jeho výsledky však bohužel nepublikovala.¹⁶ Pro mou práci jsou významné zejména její další články uveřejněné ve sbornících *Češi v cizině* obsahující shrnutí poreemigračního vývoje v životech českých reemigrantů.

vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.–6. listopadu 1998. Ústí nad Labem 2001, s. 69.

⁹ HEROLDOVÁ, Iva: O exilu a reemigraci. Příspěvek k problematice etnicity u náboženských reemigrantů z 18. století. In: *Sborník ze sjezdu českých a moravských reemigrantů a jejich potomků Návrat do země otců uskutečněného dne 25. září 1993 v Praze. Praha 1993, s. 30.*

¹⁰ WRÓBLEWSKI, Piotr: Česká menšina v Polsku. Proměny významu češství v Zelówě (poznámky z výzkumu). *Český lid* 83, 1996, č. 1, s. 41.

¹¹ MATĚJKA, Karel: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, do ziemi ojców. In: *Wczoraj, dziś i Zelów 1998, s.195–201.*

¹² Problematika stojí téměř mimo zájmy odborníků vůbec. Výzkum mezi reemigranty ze Zelova uskutečnila jen Iva Heroldová, jeho výsledky však nejsou k dispozici. Důvody „nezájmu“ o problematiku migrací v době před listopadem 1989 obecně sleduje NEŠPOR, Zdeněk R.: České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 2, s. 271–277. Zda byl účel postavení reemigrantů ze Zelova téměř mimo odborné zájmy politický (v důsledku pomíjení některých témat, například religiozity, nejen v etnografii) nebo prostě nepřitahoval zájem odborníků (v důsledku neznalosti této problematiky či početně užší skupiny reemigrantů), nelze na tomto místě posoudit, jedná se však o dosud komplexně nezpracované téma. O reemigrantech ze Zelova se ve svých pracích částečně zmínili studenti Debora Hurtová (vedla rozhovory se třemi reemigranty ze Zelova) a Zdeněk Rusnák (reemigranty ze Zelova zmínil jako zakladatele šumperského baptistického sboru). Viz HURTOVÁ, Debora: *Reemigranti po druhé světové válce*. Praha 2006. Písemná práce. Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta. Katedra církevních dějin.; RUSNÁK, Zdeněk: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. Brno 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav. [online], [cit. 2012-07-12], Dostupné z [www: <http://is.muni.cz/th/105991/prif_b/>](http://is.muni.cz/th/105991/prif_b/) Jmenované studentské práce ovšem nebyly hodnoceny výborně a studenti téma dále nerozpracovávali.

¹³ UHEREK, Zdeněk: Etnicita ve výzkumech migrační a krajanské problematiky v Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd. *Slovenský národopis* 59, 2011, č. 2, s. 146–150, 152.

¹⁴ HEROLDOVÁ, Iva: *Etnická a etnografická problematika českých národnostních menšin (se zvláštním zaměřením na vystěhovalectví do Pruského Slezska v 1. polovině 18. st.)*. Praha 1965.

¹⁵ Srov. HEROLDOVÁ, Iva: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*. Praha 1971, s. 62.; HEROLDOVÁ, I.: *Etnická a etnografická problematika českých národnostních*, s. 209.

¹⁶ Výzkum se zřejmě zabýval reemigranty z celého Polska, tedy ze Zelovska i ze Slezska. Jak a kde výzkum probíhal, se mi ovšem nepodařilo zjistit. O reemigrantech ze Zelova se zmiňuje ve svém článku HEROLDOVÁ, I.: O exilu a reemigraci. Příspěvek k problematice etnicity u náboženských reemigrantů z 18. století., uvádí ovšem pouze minimum konkrétních informací a zjištění.

V práci využívám také literaturu archivářky E. Štěříkové, která soustavně spolupracuje s o. s. Exulant sdružujícím potomky českých náboženských emigrantů, jemuž se v práci rovněž věnuji. K vydání připravila množství svých prací o českém náboženském exilu. V této práci čerpám zejména z jejích publikací *Zelów: Česká náboženská obec v Polsku. a Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů*. Štěříková v nich pracuje s archivními prameny, ale využívá i rozhovory s pamětníky. Její práce jsou ovšem obsahově nevyvážené a velmi nepřehledné. Navíc v nich není možné dohledat úplný seznam literatury, pramenů a informátorů. Práce E. Štěříkové nelze považovat za odborné historické texty, přesto však přinášejí řadu informací o dosud nezpracovaných tématech. Pro mou práci je důležitý zejména její článek *Přínos reemigrantů (potomků českých exulantů) evangelické církvi v ČR*.

Z naznačených důvodů tak v hlavní části práce vycházím zejména z pramenů získaných terénním výzkumem v devíti protestantských sborech v České republice. Pracuji s rozhovory, dotazníky a pozorováními. Popis výzkumu jsem zařadila do kapitoly o metodologii.

Pro doplnění výsledků výzkumu jsem stanovila dvě následující hypotézy. První předpokládá, že již v období let 1945–1989 se objevovaly snahy o setkávání lidí zelovského původu v širším měřítku, tedy mezi jednotlivými sbory.¹⁷ Druhá hypotéza říká, že v současné době se potomci zelovských Čechů identifikují se svým původem a také mladí lidé jsou si vědomi zelovské minulosti a jsou na ni hrdí. Tuto hypotézu stanovuji na základě existence o. s. Exulant.

V názvu práce jsem použila pojmenování „zelovští Češi.“ Odlišuje zelovské reemigranty a jejich potomky od ostatních reemigrantů a Čechů bez krajanských předků (pro jejich označení užívám pojem „Češi“). V práci dále reemigranty ze Zelova a jejich potomky označuji několika synonymními pojmenováními – především „zkoumaná skupina“, „potomci zelovských Čechů“ a „reemigranti a jejich potomci.“ Sami potomci zelovských Čechů užívají pro zelovské Čechy a někdy i pro reemigranty označení „Zelováci.“ Při svém výzkumu jsem jednou zaznamenala také polskou formu tohoto pojmenování – „Zelowiacy.“¹⁸

Pokud jmenuji české kolonie ve Slezsku a na území předzáborového Polska (v době jeho rozdělení i po jeho sjednocení), používám jejich česká místní jména. U ostatních,

¹⁷ Stejný předpoklad poreemigračního vývoje vyslovil T. Anami na příkladu volyňských reemigrantů po roce 1989. Viz ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 37–38: „Češi na Volyni si až do druhé světové války hledali životní partnery opět mezi tamními Čechy, čímž si udržovali český způsob života. Docházelo ke sňatkům příbuzných, což jinak není v Čechách obvyklé. Lidé z jedné vesnice proto byli navzájem propojeni těsnými svazky. Lze tudíž předpokládat, že tyto těsné svazky se budou udržovat i po přesídlení do Československa, kde jsou reemigranti rozptýleni do různých míst. Skutečně navzájem sledují, kde se kdo usadil, o volných dnech se navštěvují a udržují čilé písemné styky. ...“

¹⁸ Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4.

zejména polských měst a obcí, uvádím místní jména v daném jazyce.

Práci člením na čtyři hlavní kapitoly. Na začátek jsem zařadila popis použitých metod, zejména terénního výzkumu a způsobu zpracování tématu reemigrace a identity. Následuje nástin historického vývoje české náboženské emigrace a českobratrského Zelova zaměřený zejména na české krajany a jejich duchovní kulturu. Třetí kapitola o vývoji identity navazuje na popis historického vývoje, přičemž si všímá proměn emigrantských identit. V těchto dvou kapitolách jsem se snažila nastínit příčiny dnešního, poremigračního, stavu. Využívám v nich zejména výše načrtnutou literaturu.

Stěžejní částí práce je čtvrtá kapitola představující život po reemigraci zelovských Čechů vycházející především z vlastního výzkumu. Nejprve v ní sleduji proces začleňování reemigrantů do české společnosti a církevních struktur a pokračuji vývojem v letech 1948–2012. Podkapitola o historii a současnosti zkoumaných sborů ukazuje proměny reemigrantského života na konkrétních příkladech. V následující podkapitole se pokouším shrnout, jak vypadá současná identita reemigrantů ze Zelova a jejich potomků. Dále jsem zařadila výsledky části dotazníkového šetření. Z poznatků zařazených ve čtvrté kapitole nakonec vyvozují závěry výzkumu i celé práce.

2. METODOLOGIE

2.1. Terénní výzkum

Základem mé práce je terénní výzkum, pomocí něhož jsem zkoumala problematiku současného života zelovských Čechů v České republice. Zaměřila jsem se na protestantské sbory, které reemigranti ze Zelova založili nebo jejichž členy jsou dosud ve větším počtu.¹⁹

Při zjišťování možností výzkumu se jako vhodná a dostupná forma získání informací jevil dotazník. Ten jsem rozeslala představitelům vybraných sborů. Postupem času, prací na výzkumu a dalšími konzultacemi jsem však zjistila, že by bylo lepší zmapovat problematiku rozhovory na daných místech a teprve následně vytvořit dotazník nebo vést cíleně zaměřené rozhovory. Vzorek respondentů²⁰ vyplňujících dotazníky navíc není reprezentativní.²¹ Dotazník jsem však již distribuovala. V práci ovšem odpovědi na vybrané dotazníkové otázky představují pouze doplnění informací získaných samotným výzkumem v terénu.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jak příslušníci sledované skupiny deklarují svou identitu, jak sami sebe označují, získat tedy emický pohled jednotlivců i skupiny na sebe sama. Tyto informace jsem se snažila získat zejména nestandardizovaným, zúčastněným pozorováním, rozhovory s příslušníky zkoumané skupiny a s faráři či kazateli působícími ve zkoumaných sborech. Nejednalo se ovšem o komplexní výzkum, ale pouze o výzkum částečný. Zabýval se pouze získáním základních informací o problematice vůbec.

V konkrétních lokalitách jsem pozorovala, do jaké míry se v nich udržela kolektivní zelovská či reemigrantská identita. Rozhovory měly za cíl vyhodnotit situaci ve vybrané lokalitě, tedy doplnit informace, jež se nepodařilo získat dotazníkem. Jak již bylo naznačeno, vedla jsem je s příslušníky zkoumané skupiny a představiteli jednotlivých sborů. Další skupinu tvoří rozhovory na jiná dílčí témata (zejména činnost o. s. Exulant). Rozhovory byly standardizované, polostandardizované i nestandardizované.²²

Výběr lokalit z míst doporučených členy o. s. Exulant byl více méně náhodný a záležel

¹⁹ Prosbu o poskytnutí kontaktů na příslušníky zkoumané skupiny jsem směřovala nejprve na o. s. Exulant. Lokality vhodné pro výzkum mi byly doporučeny představiteli tohoto sdružení, především Vlastimilem Pospíšilem a Janem Bistraninem.

²⁰ V práci užívám pojmu „respondent“ pokud se jedná o osobu, jež vyplnila dotazník a „informátor“ pokud jsem s tímto vedla rozhovor.

²¹ Vznikly dvě modifikace dotazníku – pro reemigranty ze Zelova a pro jejich potomky. Pokaždé ovšem nebyl použit správný typ dotazníku. Ani návratnost nelze sledovat, protože nejsou k dispozici přesné údaje o počtu distribuovaných dotazníků (posílala jsem je většinou faráři nebo kazateli daného sboru v elektronické podobě).

²² Dělení technik terénního výzkumu je použito podle TOMANDL, Miloš: *Metody terénního výzkumu*. In: TOMANDL, Miloš (ed.): *Opera Ethnologica*. [CD], Praha 2012.

především na ochotě tamního faráře nebo kazatele (či jiného představitele sboru)²³ na výzkumu spolupracovat (zejména formou kontaktování možných respondentů a informátorů). Dílčí výzkumy na jednotlivých místech trvaly 1–2 dny a probíhaly většinou formou rozhovorů s pro výzkum ochotnými příslušníky zkoumané skupiny a farářem (resp. kazatelem) sboru. Výběr informátorů byl proto poměrně úzký.

Tato práce představuje jejich pohled na zkoumanou problematiku, stejně jako na další reemigranty a jejich potomky, neporovnává ji cíleně s historickými fakty.²⁴ Jde mi tedy, jak již bylo rovněž naznačeno, o představení emického pohledu skupiny na její vývoj.²⁵ Emický pohled skupiny jsem se posléze rozhodla porovnat s výsledky rozhovorů s faráři a kazateli reemigrantských sborů a vlastním pozorováním.²⁶

Z uvedené charakteristiky vyplývá, že práce založená na takovémto výzkumu si neklade za cíl objektivně zhodnotit situaci všech potomků Čechů ze Zelova v České republice. Jedná se o nastínění života těch příslušníků zkoumané skupiny, kteří zůstali v protestantských sborech a byli ochotni na výzkumu spolupracovat.

2.2. Migrace

Jelikož v rámci výzkumu vyvstala otázka, z jakého důvodu Češi ze Zelova reemigrovali, rozhodla jsem se pokusit se o vysvětlení tohoto migračního proudu. Důvod reemigrace však není hlavním tématem mé práce, proto jej sleduji pouze okrajově.

Studiem migrací a vytvářením migračních teorií se společenské vědy ve světě zabývají od druhé poloviny 19. století. Postupně (a především od 60. let 20. století) bylo několik takových migračních teorií zveřejněno.²⁷ Každá z teorií se zaměřuje na určitý rys migrací,

²³ S představiteli sborů jsem se spojila vždy prostřednictvím oficiálního emailu daného protestantského sboru. S těmi, kteří se mi ozvali a nabídli spolupráci, jsem nadále vedla korespondenci týkající se distribuce dotazníků a možnosti návštěvy daného místa. Postupně tak vznikl výběr míst určených k výzkumu. Kromě přijetí jsem se setkala také s negativními reakcemi, jeden sbor byl v průběhu jednání z výběru vyčleněn. Naopak při výzkumu jsem získala nový kontakt, a další jiný sbor do výběru přibyl. Konečný seznam sborů, ve kterých výzkum proběhl, je následující: sbor BJB Brniště, ČCE a BJB Liberec, ČCE Nové Město pod Smrkem, CB Nové Město pod Smrkem, ČCE Teplá, ČCE Zábřeh, ČCE Šumperk a BJB Šumperk.

²⁴ Ta nicméně často ani nejsou dostupná. K této problematice viz NEŠPOR, Z. R.: *České migrace 19. a 20. století*, s. 281: „Aby totiž sociologické a sociálněantropologické studium migrací bylo vůbec možné, musí se vedle demografických dat opřít i o náležitě zpracovaný historický materiál, jenž by umožnil jak rozsáhlejší komparativní záběr, tak i analýzu historické a institucionální závislosti zkoumaných skutečností ... Takto zpracovaný materiál, jehož heuristika přesahuje možnosti většiny sociologů a sociálních antropologů, a musí tedy zůstat v kompetenci historiků, však naneštěstí v naprosté většině v našem prostředí chybí.“

²⁵ Výjimky v tomto přístupu zde tvoří hodnocení příslušníků skupiny jejich faráři (ve sborech, kde jsem se setkala s kazateli, byli tito příslušníci zkoumané skupiny) a poznatky z velmi řídké literatury, která se tématem zabývá.

²⁶ K nastíněnému přístupu jsem došla díky konzultaci s PhDr. Zdeňkem Uherkem, CSc.

²⁷ UHEREK, Zdeněk: Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (ed.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň 2005, s. 260–261.

žádná z nich tak v důsledku nemá obecnou platnost.²⁸ Je proto třeba zkoumat jednotlivé migrace v jejich kontextu. Nejsou univerzálním procesem, stejně jako podle některých současných antropologů nelze žádný z okruhů lidské činnosti označit za univerzální.²⁹

Protože se v textu podrobně nezabývám emigrací do pruského Slezska (díky níž se vytvořily exulantské kolonie ve Slezsku, z nichž později vzešla skupina, která založila Zelov) a také proto, že teorie migrací se zaměřují především na ekonomické migrace druhé poloviny 20. století, pominu také její vysvětlení pomocí migračních teorií. Z pohledu této práce jsou její důvody zřejmé již pouhým konstatováním tehdejších okolností.³⁰

Důležitějším je zde studium reemigrace a poremigrační situace. Pojmu reemigrace v této práci používám ve smyslu navrácení takové krajanské komunity (nebo jejích příslušníků jako jednotlivců), která již prošla relativně dlouhodobým vývojem v cílové migrační zemi tak, jak byl tento pojem používán po druhé světové válce a jak se vžil rovněž v české odborné literatuře.³¹ Reemigrace v tomto smyslu bývá považována za migraci. Po „návratu“ do zdrojové země tak nelze předpokládat okamžitou integraci a asimilaci.³²

Přestože je reemigrace druhem migrace, je dle mého názoru druhem velmi specifickým,³³ což se projevuje zejména v očekávání reemigrantů, která do migrace vkládají, a jistém poutu, které se zdrojovou zemí udržují (pokud ne fyzicky, pak často v rovině mytizování vlasti), následně pak chováním ve zdrojové zemi (stávající se reemigrací zemí cílovou).³⁴

Je zřejmé, že stejně jako reemigrace samotná je jistým specifickým typem migrace, také

²⁸ Tamtéž, s. 263.

²⁹ Tak např. GEERTZ, Clifford: *Interpretace kultur. Výbrané eseje*. Praha 2000, s. 52: „Mezi tvrzením, že, dejme tomu, ‚náboženství‘, ‚manželství‘ nebo ‚majetek‘ (či ‚migrace‘, B. K.) jsou empiricky univerzální jevy, a tím, že jim přisuzujeme něco jako specifický obsah, existuje logický rozpor. Řekneme-li totiž, že se jedná o empiricky univerzální jevy, znamená to, že mají stejný obsah, a řekneme-li, že mají stejný obsah, dostaneme se do přímého rozporu s nepopiratelným faktem, že ho nemají.“

³⁰ Srov. s. 17. Tato migrace by snad mohla být zařazena podle dělení Andrease Demutha do skupiny násilných migrací zapříčiněných mezilidskými vztahy, která byla realizována z důvodu přímé perzekuce kvůli příslušnosti k náboženské skupině. Zároveň zde však roli hrála tehdejší válečná situace a slib imigrační země, dalo by se tedy hovořit také o teorii *push* a *pull*. Srov. UHEREK, Z.: *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*, s. 262–263 a 261.

³¹ K tomuto termínu viz např. KOŘALCOVÁ, K.: *Československá a polská reemigrace po druhé světové válce*, s. 257.; NEŠPOR, Z. R.: *České migrace 19. a 20. století*, s. 248, pozn. č. 7.; HEROLDOVÁ, I.: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce*, s. 153.

³² Proces asimilace v případě zelovských Čechů probíhal delší dobu a postupně. Takovéto následky reemigrace byly zřejmě spojeny mimo jiné právě s prožitým odlišným vývojem v cizí zemi nebo, v tomto konkrétním případě, s (dříve netušenou) nutností skupiny (ikdyž byla reemigrační akcí rozdělena, tedy na jednotlivých místech s větším počtem jejích příslušníků) vymezovat se po reemigraci vůči svému okolí, aby neztratila své hodnoty a sebeúctu.

³³ Srov. např. JANSKÁ, Eva – DRBOHLAV, Dušan: *Reemigrace volyňských a „černobylských“ Čechů*. In: ŠÍŠKOVÁ, Tatjana (ed.): *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha 2001, s. 111: „Adaptace a integrace imigrantů z obou vln do české společnosti je vzhledem ke společnému českému původu po všech stránkách mnohem snazší než adaptace a integrace jakékoli jiné skupiny imigrantů.“

³⁴ Tyto závěry vyvozují z výzkumu případu zelovských Čechů.

reemigranti jsou specifickou skupinou obyvatelstva, a to v celosvětovém měřítku. Jak naznačují názvy některých studií na téma reemigrací³⁵, jde v nich často o rozpor subjektivní etnické identity dané skupiny (nebo jednotlivců), která se vrací „domů“, a způsobu, jakým ji vnímá okolí.

Reemigrační akci se budu snažit nastínit s pomocí relativně staré (vznikla v šedesátých letech 20. století) hypotézy či teorie *push* a *pull*.³⁶ Přes velký počet migračních teorií a přístupů budu sledovat pouze tuto teorii. Nezaměřuje se jen na úzký okruh migrací jako některé další. Teorii *push* a *pull* po Donaldu J. Bogueovi rozpracovali zejména Clifford Jansen a Everret S. Lee.³⁷ Teorie pracuje s předpokladem, že důvodem migrace jsou určité faktory vypuzující migranty ze zdrojového místa (*push*) a zároveň jiné přitahující je do místa cílového (*pull*).³⁸ Tyto faktory musí, aby k migraci došlo, dosáhnout určité intenzity měnící se v závislosti na okolnostech. Míra intenzity závisí na subjektivních důvodech. Dále se v teorii objevuje princip překážek, na jejichž velikosti závisí šíře migračního proudu a protiproudu (jestliže jsou překážky malé, nebudou bránit větší části migrantů v návratu do zdrojové oblasti).³⁹ Podle D. Heniga je v „současnosti ... migrace natolik komplexní fenomén, že mechanický model ‚push-pull‘ značně redukuje povahu celého fenoménu.“⁴⁰ Pro účely této práce však redukce naopak umožňuje vyzdvihnout hlavní důvody reemigrace ze Zelova. Teorii *push* a *pull* používám k vysvětlení reemigrace také proto, že poskytuje relativně volné možnosti dosazení konkrétních okolností dané migrace.

Moje práce se ovšem věnuje zejména životu po reemigraci. Poremigrační vývoj nelze však s pomocí migračních teorií předpokládat. Pokus o komplexní popis takové situace dosud není k dispozici. Migrační teorie nepracují s dlouhodobými následky migrace.

V našem prostředí se poremigračním vývojem po druhé světové válce zabývala I. Heroldová.⁴¹ Nastínila proces integrace reemigrantů do české společnosti. Pracovala ovšem zejména s komparací vývoje konkrétních skupin, poremigrační situaci nezkoumala primárně

³⁵ TSUDA, Takeyuki: *Strangers in the ethnic homeland: Japanese Brazilian return migration in transnational perspective*. New York 2003; ROCK, David – WOLFF, Stefan (ed.): *Coming home to Germany?: the integration of ethnic Germans from Central and Eastern Europe in the Federal Republic*. New York 2002.

³⁶ Termín je v českých textech užíván různě (tak např. ŠATAVA, Leoš: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha 1989, s. 36: „hypotéza *push-pull*“ a „modelová teorie *push-pull*“; UHEREK, Z.: *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*, s. 261: „teorie *push* a *pull*“; HENIG, David: *Migrace*. *AntropoWEBZIN* 2007, č. 2–3. [online], [cit. 2012-03-06]. Dostupné z [www.<http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf>](http://antropologie.zcu.cz/media/webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf), s. 37: „push-pull teorie“), v této práci se budu držet označení „teorie *push* a *pull*“.

³⁷ UHEREK, Z.: *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*, s. 261–262; ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, s. 35–37.

³⁸ ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, s. 36.

³⁹ UHEREK, Z.: *Migrace a formy soužití v cílových prostorech*, s. 261–262.

⁴⁰ HENIG, D.: *Migrace*. [online], s. 37.

⁴¹ HEROLDOVÁ, I.: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce*, s. 153–164.

pomocí migračních teorií.

2.3. Identita

Hlavním cílem mé práce je zachycení současné identity reemigrantů ze Zelova a potomků zelovských reemigrantů. Identita je ovšem téma velice obsáhlé zasahující do všech sfér lidského života.⁴² Nezabývala jsem se hloubkovými analýzami identit jednotlivců, v rámci výzkumu jsem se snažila nalézt tendence a proměny kolektivní identity v rámci zkoumané skupiny. Přitom se však pouze snažím konstatovat daný vývoj bez hodnocení a nacházení způsobů jeho zvládnutí.⁴³

Zaměřila jsem se proto pouze na současné povědomí o zelovském původu. Sledovala jsem, jaký význam jednotlivci svému původu přičítají a nakolik je pro ně v životě důležitý. Dále jsem se snažila zjistit, zda si Zelov a jeho tradice v současnosti připomínají a pokud ano, nakolik tyto tradice vstěpují také svým potomkům. Zajímalo mě rovněž jejich zapojení do činnosti o. s. Exulant.

Výzkum současné identity reemigrantů a jejich potomků jsem nezakládala na teoretických východiskách. Opírala jsem se o vlastní hypotézy nastíněné v úvodu. Hlavním prostředkem získání informací byl kvalitativně zaměřený terénní výzkum u příslušníků zkoumané skupiny. Snažila jsem se získat jejich emický pohled, tedy deklaraci vlastní identity. Výsledky posléze porovnávám s výsledky zúčastněného pozorování a stanovisky vyjádřenými kazateli či faráři zkoumaných protestantských sborů.

Zároveň jsem sledovala také příčiny dnešního stavu, tedy historické souvislosti zelovské a reemigrantské identity. Věnovala jsem se mimo jiné kolektivní identitě v době před utvářením moderních národů, jenž se u zelovských Čechů vyskytovala až do konce druhé světové války. Kulturní šok v podobě reemigrace znamenal velkou změnu identity reemigrantů a projevuje se dodnes.

Výsledky práce nakonec porovnávám s obecnými zjištěními o poreemigračním vývoji v českém prostředí tak, jak jej zachytili Iva Heroldová a Tóru Anami.⁴⁴

⁴² HLAVINKOVÁ, Lucie: *Identita věřícího v době socialismu*. Brno 2010. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav religionistiky. [online], [cit. 2012-07-16], Dostupné z [www: <http://is.muni.cz/th/195317/ff_d/Disertacni_prace.pdf>](http://is.muni.cz/th/195317/ff_d/Disertacni_prace.pdf), s. 8.

⁴³ Nezabývala jsem se psychologickými ani sociologickými aspekty identity. K nim viz např. GOFFMAN, Erving: *Stigma: poznámky k problému zvládnutí narušené identity*. Praha 2003.

⁴⁴ HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce, s. 153–164. a ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů.; Další práci zabývající se výsledky výzkumů v novoosídleneckém pohraničí viz HEROLDOVÁ, Iva: *Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura*. In: *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. (Společnost a kultura)*. Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně okr. Šumperk. Část 1. Praha 1985,

3. HISTORIE ČESKÉ NÁBOŽENSKÉ EMIGRACE A ČESKOBRATRSKÉHO ZELOVA

3.1. Česká náboženská emigrace⁴⁵

Náboženská emigrace (či odchod do exilu)⁴⁶ se stala průvodním jevem celého protireformačního období v českých zemích, tedy let 1620–1781. První emigrační vlna odešla z českých zemí již roku 1548. Další následovaly bezprostředně po bitvě na Bílé hoře, ve druhé polovině dvacátých let 17. století a po roce 1650. Protireformační opatření byla zpřísněna

za vlády císaře Karla VI. (1711–1740). Z českých zemí prchali další nekatolíci.⁴⁷

Ve čtyřicátých letech 18. století proběhla další emigrační vlna.⁴⁸ Nástup Marie Terezie na rakouský trůn a vyvolání tzv. první slezské války vytvořily příznivé podmínky pro odchod tajných nekatolíků žijících především v severovýchodních Čechách. Díky Janu Liberdovi, českému kazateli v Berlíně, byl zorganizován přesun českých nekatolíků do Slezska, jež bylo od roku 1742 trvale pruským územím.⁴⁹ Tam jim byla zaručena náboženská svoboda a možnost usazení.⁵⁰ Celkem emigrovaly asi dva tisíce osob.⁵¹

V pruském Slezsku po odchodu ze shromaždiště Münstersberg založili emigranti české osady, např. Friedrichův Tábor (Velký Tábor, založen 1749), Husinec (1749), Friedrichův

s. 124–131.

⁴⁵ Viz např. ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Stručně o pobělohorských exulantech*. Praha 2005.; VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009, s. 9–14.; KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s.59–71.; ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: O pobělohorských exulantech. In: *Jan Amos Komenský. Sborník konference s mezinárodní účastí k 380. výročí odchodu Českých bratří a Jana Amose Komenského do zahraničního exilu. Janské Lázně, 19.–21. září 2008*. Praha 2009, s. 9–19.

⁴⁶ MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Praha 1999, s. 57–58: „Exulanty v přesném významu toho slova mohli být pouze svobodní obyvatelé z Čech a Moravy, kteří se museli většinou už za třicetileté války nuceně vystěhovat, pokud nemínili měnit své přesvědčení. ... Poddaní naopak byli naprosto neúprosně připoutáni k domovu a k půdě. Jejich útěk byl vždy emigrací, jejíž podstatou bylo hledání azylu pro nedodržování jednoho ze základních lidských práv – práva na svobodu svědomí.“ Výrazy emigrace a exil, emigrant a exulant, používám v textu synonymně.

⁴⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*, s. 11–27.

⁴⁸ K české náboženské emigraci v 18. století viz např. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*.; SLAVÍK, František Augustin: *Česká emigrace r. 1741–42*. Osvěta 1877, č. II. s. 797–807, 891–901; ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Pozvání do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku*. Praha 2001.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*.; ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska*. Praha 1992.; VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*.; VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*.; VOLF, Josef: *Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z roku 1735*. Praha 1907.

⁴⁹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007, s. 24.

⁵⁰ HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 33. Viz též VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*. s. 11.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Pozvání do Slezska*, s. 8.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Z nouze o spasení*, s. 25.

⁵¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*, s. 78.

Hradec (1752), Malý (Friedrichův) Tábor (1752), Čermín (1763), Poděbrady (Horní, Střední a Dolní Poděbrady, 1764)⁵² a další.⁵³

Později emigrovali ještě malé skupinky nebo jednotlivci, nelze však již mluvit o emigrační vlně.⁵⁴ Přijetím tolerančního patentu na konci roku 1781⁵⁵ byla Josefem II. zaručena sice pouhá tolerance nekatolických církví a ne rovnoprávnost s církví katolickou, nekatolíkům bylo však umožněno přiznat se ke své víře veřejně, a tak fakticky zanikají důvody k emigraci.⁵⁶ Emigrace byla ukončena, exulanti ve Slezsku se ale pro návrat do Čech, kde platil toleranční patent, zatím nerozhodli.⁵⁷

3.2. Stručný přehled historie českobratrského Zelova do roku 1945⁵⁸

3.2.1. Založení českého Zelova

Zvětšující se počet potomků exulantů způsobil, že ani ve slezských koloniích neměli Češi dostatek půdy. V roce 1802 byla Alexandrem Petrozelínem zprostředkována koupě statku Zelów. Polský Zelów byl již po druhém dělení Polska v roce 1793 zahrnut do pruských území a navíc ležel nedaleko českých osad ve Slezsku.⁵⁹ Kupní smlouvu podepsali Češi z Čermína, Tábora a dalších kolonií. Do Zelova (jak jej česky nazývali) přišli počátkem února 1803.⁶⁰

Exulanti z Čech a jejich potomci žili tedy v Zelově od počátku 19. století. Někteří Češi sem přicházeli i později, nejčastěji ze slezských kolonií. Vytvořili zde exulantskou obec s pravidly řídícími se především Biblií.⁶¹ V roce 1803 byla zvolena první obecní samospráva.

⁵² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Z nouze o spasení*, s. 109.

⁵³ Srov. např. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Pozvání do Slezska*. Základní přehled o dění po emigraci viz Chronologická tabulka s. 558–566.

⁵⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Z nouze o spasení*, s. 109: „České kolonie ve Slezsku se rychle rozmáhaly přirozeným přírůstkem (v Husinci o osm až dvaatřicet lidí ročně) i příchodem nových emigrantů. Husinec, odkud bylo do Čech nejbližší, vykazuje čilé styky s vlastí. V době povstání a válek je nápadný silný počet ženichů z Čech.“

⁵⁵ MELMUKOVÁ, E.: *Patent zvaný toleranční*, s. 31–35.

⁵⁶ I po vydání patentu byli však nezdůvěryhodní evangelíci pro svou víru pronásledováni a napadáni MELMUKOVÁ, E.: *Patent zvaný toleranční*, s. 176–180.; Někteří jednotlivci z řad nekatolíků tak odcházeli i po tomto roce. Viz např. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 19: „Jména podtržená označují emigranty, kteří přišli z Čech až po r. 1781.“

⁵⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Z nouze o spasení*, s. 119: „Zpět do vlasti se vrátilo ze Slezska jen několik ojedinělých rodin a jednotlivců. ... Avšak české úřady měly výslovně přikázáno bránit stykům s evangelíky ve Slezsku. ...“; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *O pobělohorských exulantech*, s. 17.; Touha po návratu do vlasti a obnovení svobody byla přítomná u přímých pobělohorských emigrantů. (Viz MELMUKOVÁ, E.: *Patent zvaný toleranční*, s. 57.) Předpokládám, že další generace, které odcházely z protireformační země, již tuto touhu nesdílely. Měly náboženskou identitu, která se vázala na vyprávění o dávných českých bratřích. Se zemí je nevázala národní identita.

⁵⁸ Viz zejména ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání. U též viz další literaturu k tématu.

⁵⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 6–7.

⁶⁰ Tamtéž, s. 7–11.

⁶¹ Tato důsledná věrnost Biblii pramenila z doby před emigrací, kdy si tajní nekatolíci Biblii uchovávali přes

Ta byla od počátku spojena se správou církevní.

Zelov procházel během prvních let českého osídlení několika změnami. V roce 1807 se dostal do nově zřízeného Varšavského knížectví ovládaného Napoleonem⁶² a byl tak hranicí oddělen od českých kolonií ve Slezsku. Po skončení napoleonských válek přišla nová změna hranic ustanovená Vídeňským kongresem. Zelov se roku 1815 stal součástí Polského království, ocitl se v ruském záboru. Zelovští Češi tak zůstali odděleni od Čechů ve Slezsku.⁶³

Typickým zaměstnáním zelovských Čechů bývalo tkalcovství. Provozovalo se již od doby založení českého Zelova obvykle v zimním období v jednotlivých domácnostech. Tato běžná činnost, kterou si emigranti přinesli z Čech, se později stala hlavní obživou českého Zelova.⁶⁴

3.2.2. Faráři a kazatelé reformovaného sboru

V roce 1825 byl v Zelově slavnostně otevřen kostel a český sbor byl zařazen k reformované církvi. Od založení obce Češi usilovali o českého kazatele, během 142 let však byli často nejen v Zelově, ale i v okolí odkázáni na svépomoc v duchovních otázkách, působili zde laičtí kazatelé. Pokud byl v Zelově farář, byl jím většinou Polák.⁶⁵ Faráři a dlouhodobými administrátory sboru byli Jan Fabry (1817–1819) původem z Uher, Polák Alexander Teodor Głowacki (1819–1830), polský vlastenec Jan Teodor Moses (1830–1871) a slezský Čech Hugo Šikora (1871–1887). V roce 1890⁶⁶ byla v Zelově zavedena nedělní škola pro děti. Dalšími faráři a administrátory byli Polák Adolf Górawin Garszyński (1895–1899), Polák Stefan Skierski (1901–1908), Čech Bohumil Radechovský (1909–1919), zelovský Čech Vilém Fibich (1921–1930), Polák Alexander Piasecki (1931–1934), zelovský Čech Vilém Fibich (1935–1938) a polský Čech (syn lodžského, později kučovského kantora) Jaroslav Nevečeřal (1939–1949).⁶⁷

zákazy ve strachu. Zároveň jim byla posilou. (Viz např. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: O pobělohorských exulantech, s. 12.) Zelovští Češi tento zvyk neměnili. Biblické výroky pro ně byli i v moderní době doslovnou pravdou. Srov. např. s. 84.

⁶² ŘEZNÍK, Miloš: *Stručná historie států. Polsko*. Praha 2002, s. 138.

⁶³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 25: „Zelov byl odříznut hranicí od Tábora i od Lešna. Lešno bylo začleněno do pruského Velkoknížectví poznaňského. V záležitostech církevních byla nyní pro Zelov příslušna varšavská konzistoř reformované církve, která změnu vlády přetrvala.“

⁶⁴ Např. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 193: „V roce 1926 napočítali Zelovští sedm tkalcovských továren a sedmatřicet menších podniků.“

⁶⁵ Srov. např. JELÍNEK, Vladislav: *Po stopách českých bratří v Zelově*. Praha 1947, s. 11: „Zelovský sbor často trpěl nedostatkem farářů českých.“

⁶⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 441.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 109 uvádí rok 1894.

⁶⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 108.

3.2.3. Význam češtiny

Čeština byla pro obyvatele Zelova velmi důležitá. Přestože často slýchávali polská kázání, víru si spojovali s češtinou. Vlastnili české zpěvníky,⁶⁸ katechismy a především Bible. Zelovský kantor nacvičoval se členy sboru český zpěv a děti učil náboženství⁶⁹ také v češtině.

Když byla ze zelovské školy čeština jako vyučovací jazyk vytlačena, postavili se proti tomu v roce 1884 rodiče školních dětí. Štěříková k tomu podotýká: „Usnesli se tedy, že si založí novou konfesijní školu, ve které by byl učitel, rodem Čech, *aby se děti učily myslet česky, protože v tom jazyce se učí náboženství* (zvýraznila B. K.).“⁷⁰

Čeština tak byla pro zelovské Čechy především jazykem bohoslužeb a náboženství. Tato její úloha přetrvala do konce druhé světové války.

Každodenní komunikace probíhala nejen mezi zelovskými Čechy, ale i ve styku s dalšími obyvateli Zelova rovněž v češtině.⁷¹ Knihovna zřízená v Zelově v roce 1914 farářem Radechovským,⁷² byla sice dobře zásobena českými knihami a časopisy,⁷³ pro Čechy v Zelově však zpočátku mnoho neznamenal.⁷⁴ Nejdůležitější knihou byla stále Bible. Postupně Češi některé další knihy také četli, velký význam jim ale nepřikládali.⁷⁵

Během druhé světové války úloha českého jazyka v Zelově postupně ztrácela

⁶⁸ V Zelově byl užíván ve všech třech českých sborech (viz s. 26–29) český kancionál, zřejmě většinou vydaný v cizině. Kancionály a jedna česká Bible mi byly k nahlédnutí při setkání s manžely Veselovskými a Tučkovými z BJB v Šumperku. Jeden z kancionálů byl například vydán ve Vratislavi v roce 1823. Ke kancionálům viz JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 11: „Při službách božích užívá se dosud v Zelově při zpěvu ‚Kancionál, t. j. kniha žalmův i písní duchovních.‘ Těchto Kancionálů švabachem psaných užívá se podnes ve všech emigračních sborech v Polsku...“

⁶⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 93. Výuka náboženství probíhala v Zelově nejspíš od počátku pod vedením faráře, kantor měl děti pouze seznamovat se základy katechismu, jeho role však byla také významná.

⁷⁰ Tamtéž, s. 109.

⁷¹ MAREŠOVÁ, Hana: Český protestantismus v polském Zelově. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (ed.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 361: „Až do druhé světové války byli Češi převažující částí obyvatel Zelova. Na ulicích, v obchodech i továrnách bylo slyšet především českou mluvu.“; Srov. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). *Teplá*, 28. 1. 2012, s. 2 a 6.

⁷² Viz s. 25.

⁷³ Srov. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6: „Dost se četlo českých knížek. Za války v Zelově byla velká knihovna a mezi první a druhou světovou válkou se tam posílali z Čech. Za první tam chodily Kostnický jiskry a ještě nějaký časopisy pro děti. A za druhý tam byla velká knihovna. Tedy prostě knihy, který vycházely, třeba jako v Čechách, tak chodili do Zelova a tam byla velká knihovna. Jenže za války ta knihovna se musela zrušit a rozdalo se ty knížky po rodinách, že jo. Takže po tý druhý světový válce už se tam sešlo těch knížek málo, do té knihovny.“

⁷⁴ Viz s. 25. Nastíněná situace je tak v rozporu s tvrzením Vladislava Jelínka. JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 13–14.: „Aby uhájili svou jazykovou existenci, založili si exulanti při sboru českou veřejnou knihovnu, které byla poskytnuta celá řada nejlepších děl českých spisovatelů. O to se zasloužilo československé vyslanectví ve Varšavě.“

⁷⁵ Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6. Jan Veselovský: „Nic valného to nebylo (české knihy v Zelově, B. K.). Základem byla Bible, kancionál.“ Danislav Tuček: „No, já si vzpomínám, že jsem v Zelově měl Broučky.“ Jan Veselovský: „No jo, já říkám, něco málo bylo.“

na důležitosti.⁷⁶ Část českých dětí již mluvila polsky.⁷⁷ V Zelově byla přesto čeština stále významným jazykem.⁷⁸

Později, v padesátých letech 20. století podle tehdejšího zelovského faráře Zdzisława Trandy, již všichni zelovští Češi uměli polsky. Většina z nich dokonce lépe než česky.⁷⁹

3.2.4. Škola⁸⁰

Česká škola fungovala v Zelově od roku 1807. Od roku 1825 byla pod státním dohledem, učitel byl však stále podřízeným faráře, jelikož byl zároveň (jako již od roku 1807) kantorem zelovského sboru. Hlavním vyučovacím jazykem zůstala čeština, navíc se v roce 1825 začala učit polština. V roce 1834 byla zelovská škola zařazena pod gymnázium v Piotrkowě, dozor nad školním vyučováním ale zůstával dále zelovskému faráři. O rok později je doloženo vyučování českého, polského a německého jazyka. Školní docházku však neplnily zdaleka všechny děti, v roce 1841 chodila do školy asi jen polovina dětí školního věku.

V roce 1855 byla formálně zrušena zelovská elementární škola a zřízena škola církevní spadající pod varšavskou reformovanou konzistoř. Kromě češtiny se vyučovaly také jazyky polský, německý a ruský. Od roku 1869 měla být ruština vyučována povinně. Roku 1877 byla škola státním nařízením změněna znovu na elementární. Vyžadovalo se vyučování všech dětí

⁷⁶ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6: „Doma se mluvilo česky. No tak kamarády podle toho, jaký jste měla. Když jsem měla Češky, tak jsme mluvili mezi sebou česky. Když tam přišel nějaký. Bud' to se naučila česky ta Polka, i ta Němka, že jo, protože Němka určitě se musela naučit česky, protože německy jsme se tam neučili.“

⁷⁷ Kristina Veselovská. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „Já jsem se sestrou mluvila jenom polsky, až jsme se nastěhovali do České republiky. ...No, česky, jo, jinak ne (s rodiči, B. K.). Ale protože byly kamarádky Polky, tak jsme se naučili polsky mluvit a pak jsme přijeli do České republiky, do Československa a sestra jela do Prahy ještě cosi vyřizovat. A tak jsem si říkala, až ona se vrátí, jak my budeme spolu mluvit. Ale začala mluvit česky, tak jsme mluvili česky.“; Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „A ten Zounar nás učil česky, protože on česky má nějaký zkoušky měl z češtiny, tak nás učil česky. Ale my jsme stejně moc nechtěly mluvit česky. My jsme vždycky s ... přiletěly z nějaké, nějakého výletu nebo toto a domu a začaly jsme po polsku rozmawiac. A strejček kazatel říká: Holky, vy neumíte česky? Česky máte mluvit. Abyste potom, když přijedeme do Čech, aby vám rozuměli.“

⁷⁸ Srov. Danislav Tuček. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „U nás to bylo obráceně, protože v domě, co jsme bydleli, to bylo dům po dědečkovi, tak tam bydlela jedna polská rodina taky a ti zas s náma mluvili česky všichni. Voni všichni už uměli.“; Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 1: „...po česku jsme mluvili doma. Moje máma ani neuměla polsky.“; Anna Andršová. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2: „Ale no Poláci, Židy, všechno to mluvilo česky, Němci.“

⁷⁹ Trandův článek TRANDA, Zdzisław: *Zarys dziejów zboru ewangelicko-reformowanego w Zelowie*. Strażnica ewangeliczna 1954, č. 5, s. 78. cituje OLEJNIK, Leszek: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie na tle dziejów tej miejscowości (od 1939 r.)*. In: *Wczoraj, dziś i ...*, s. 85–86.

⁸⁰ K zelovskému školství viz zejména ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 91–112, 206–211.

bez rozdílu vyznání, školní docházka byla povinná od 8 do 15 let. Zelovský farář zůstal po roce 1877 ve školní radě, když však nebyl informován o jmenování nového kandidáta na učitele, této své funkce se natrvalo vzdal. Ve škole se stala hlavním vyučovacím jazykem ruština. V roce 1884 si rodiče českých dětí stěžovali, že se již čeština, polština ani němčina ve škole nevyučuje. Jejich návrh změnit školu znovu na konfesijní nebyl povolen. Přestože byla školní docházka povinná, část dětí do školy nechodila. Doma se však děti učily česky nazpaměť biblické verše a písně.⁸¹ V Zelově dále působil kantor, jehož povinností bylo cvičit sborový zpěv a učit děti katechismus a noty. V případě nepřítomnosti faráře vedl také bohoslužby a vysluhoval svátosti. Od roku 1889 působil jako kantor Josef Kulhavý, který z Čech objednával časopisy a pro zelovské Čechy pořídil také zpěvník „Písně cestou života“.

V roce 1898 byl učitelem zvolen Čech. Přestože zůstávala povinným předmětem ruština, učilo se ve škole také česky. Během první světové války se škola dostala pod německou správu. Čeština v ní zůstala, systém školy se ale změnil a přibylo učitelů. Po válce byli čeští učitelé vytlačováni, ředitelem školy se stal Polák. V roce 1923 učil zelovský kantor ve škole dvě hodiny týdně náboženství a dvě hodiny češtinu jako nepovinný předmět. Následujícího roku však bylo nepovinné vyučování češtiny zastaveno. V meziválečném období byly v Zelově založeny dvě nové školy. Povinnou školní docházku však stále neplnila většina zelovských dětí. Vyučování náboženství v češtině ve škole skončilo roku 1931, nadále učil náboženství v polštině farář Piasecki. Štěříková zmiňuje, že v roce 1933 byla čeština stanovena jako povinný předmět pro všechny třídy zelovských škol, a to 16 hodin týdně. Zda a jak dlouho toto ustanovení platilo, neuvádí.⁸² Podle vzpomínek reemigrantů ze Zelova se však před druhou světovou válkou v Zelově vyučovalo pouze v polštině.⁸³

Vyššího než základního vzdělání mohli zelovští Češi jako protestanté dosáhnout téměř pouze na učitelských ústavech, chlapci v Ostrzeszowě⁸⁴ a dívky v polském Cieszyně. V letech 1925–1939 dosáhlo takového vzdělání 29 zelovských Čechů, v Zelově však jako učitelé působit nemohli.⁸⁵ Výjimku tvořili zelovští Češi studující v českých zemích.⁸⁶ Většina

⁸¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 110. Některé děti se z Bible naučily i číst. Srov. Dotazník č. 2: Růžena Kucová, roz. Matysová (*3. 4. 1950, Brniště), BJB Brniště, s. 5: „Babička Matysová nar. 1888... do školy nechodila. Česky číst se naučila z Bible kralické a myslím, že psát neuměla.“

⁸² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 210.

⁸³ Srov. např. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 1.; Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7.; Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7.

⁸⁴ Viz také JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 14.

⁸⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 209.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 119.

⁸⁶ Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6: „Někteří studovali ti kazatelé tady. Kdo jel

zelovských Čechů ovšem dosáhla pouze základního vzdělání. Tato skutečnost později ovlivnila jejich postavení po reemigraci.

Během druhé světové války směly do školy chodit jen německé děti a děti těch lidí, kteří se přidali k Němcům podepsáním tzv. „folkslisty“ (Deutsche Volksliste, jinak též Volkslista).⁸⁷ V únoru 1945 byla znovu otevřena polská škola, vyučování češtiny však povoleno nebylo.⁸⁸ Do nově otevřené školy chodily i české děti.⁸⁹ Avšak skutečnost, že nesměly školu navštěvovat za druhé světové války, měla vliv na jejich další život. Některé z těchto dětí ani později nedokončily základní vzdělání.⁹⁰

3.2.5. Nové české enklávy založené Čechy ze Zelova

Zelov se přes nepříznivé podmínky snažil udržovat vzájemné styky se slezskými koloniemi. V roce 1818 byla Čechy z Tábora, Čermína a Zelova spolu s Němci ze Slezska založena nová kolonie Kučov v blízkosti Zelova.⁹¹ Češi se usazovali i v dalších okolních obcích. V roce 1841 založili spolu s Poláky Faustynov, v roce 1843 se spolu s Němci a Poláky usadili v Požděnicích.

V padesátých a šedesátých letech 19. století se české rodiny stěhovaly za textilním průmyslem do Lodže. Zelovští kolonisté se od roku 1859 vydávali také na Volyň.⁹² Kolonie Faustynov a Požděnice, ale i další vsi v okolí Zelova, kde Češi žili, spadaly pod zelovskou farnost. Ve Faustynově i Požděnicích byla založena česká škola, zároveň v každé z těchto

do Čech, tak pak udržovali nějaký ty styky. “

⁸⁷ Viz např. OLEJNIK, L.: Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 69.

⁸⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 210–211.

⁸⁹ Danislav Tuček. Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2: „*V pětaštyřicátym roce po válce jsem začal chodit do polské školy. No ale tu jsem ani nedochodil, protože jsme se, pak už byla taková ta příprava k tomu stěhování, takže já jsem měl asi tři měsíce školy, první třídy v polštině. “*

⁹⁰ Srov. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 7: „*A to víte, já jsem, já nemám žádnou školu, nemám. ... Protože za Němců naši nechtěli podepsat k Němcům, abysme byli Němci. No tak my jsme do školy nesměli. Já jsem chodila tři roky, tři roky jsem chodila do školy, do druhý a do třetí třídy a celou válku nic. No, pak jsme tady přišli, už jsem byla velká holka, no tak jsem do první třídy, jak jsem neuměla ani slovo česky napsat, ne? No česky jsme psali, ale takovou hatlaninou. Tak já říkám, no přece ted'ko nepudu do první třídy s takovejma malejma děčkama, tak to ne. No tak potom táta mi našel tady do nějaký zemědělský školy. No tak já jsem tam šla, asi čtrnáct dní jsem tam chodila, přišla jsem domů a říkám: Táto, já tam nepudu. Protože to, co oni mě tam učeť, to už dávno unim. No, jak se sází brambory, jak se vokopává, jak se tohle. Tak já jsem to nepotřebovala, já jsem to uměla. Já jsem potřebovala, abych se učila psát a číst a česky. No tak já si přečtu všeco, akorát že nenapišu. Nenapišu česky správně, správně nenapišu česky, kdybych se zbláznila. To tvrdý y, měkký, to mi dělá potíže. Ale psala jsem i na Moravu, támhle jsem psala. A oni říkaj, jen piš, my si to vopravíme. ... Jako můj brácha mladší, ten nechodil vůbec do školy. Nebo Marta Jelínková. Ta taky, ani hodinu nechodila do školy. “*

⁹¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 40.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Z nouze o spasení*, s. 123: „*Táborští měli vzdor hranici nejdéle úzký vztah k Zelovu. V roce 1818 založili táborští a čermínští v blízkosti Zelova českou kolonii v polském Kučově. Zřejmě se podíleli i později na zakládání dalších českých kolonií v Polsku. “*

⁹² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 107–108.

obcí, stejně jako v Kučově, rovněž filiálním sboru, působil kantor.⁹³ V šedesátých letech se zelovští Češi začali stěhovat také do Žyrardova, kde byli v roce 1880 připojeni k reformované církvi.⁹⁴

Další vlna vystěhovalců na Volyň odešla ze Zelova v roce 1874. Na dnešní Ukrajině založili zelovští vystěhovalci v roce 1878 kolonii Michajlovku, v roce 1899 následovala Alexandrovka.⁹⁵

Kromě Zelova byli čeští exulanti usazeni také v jeho blízkém okolí. V roce 1876 měl Zelov celkem 2850 obyvatel, dalších 1200 Čechů žilo ve vesnicích Bujny, Černý Les, Faustynov, Ignácov, Josefátov, Kučov, Požděnice, Veronika a Zelůvek.⁹⁶ Do obvodu zelovského evangelicko-reformovaného sboru spadaly ještě další vsi jako Petronelov, Pavlov, Holendry, Bachořín, Herbertov, Bočanich, Buček a Kučov.⁹⁷

Ze Zelova Češi odcházeli nejen do jiných částí někdejšího Polska, ale i na americký kontinent či do Francie.⁹⁸ Takových však bylo méně a místa, kde žijí, již nejsou charakteristická českým protestantským osídlením.

3.2.6. Styky s českou vlastí

Styky s českými zeměmi můžeme v zelovské historii nalézt téměř od počátku. Postupně však kontakty slábly. Při shánění financí na stavbu kostela se Češi ze Zelova s prosbou o pomoc vydali i do Čech a na Moravu.⁹⁹ V průběhu 19. století se ovšem kontakty mezi emigranty a jejich vlatí pozastavily. Někteří zelovští Češi dokonce snad podleli dojmu, že jsou posledními Čechy vůbec a jako takoví jsou jedinými lidmi zachovávajícími českou řeč a víru.¹⁰⁰ Později se kontakty pomalu obnovily. V sedmdesátých letech 19. století, po smrti faráře Mosese, se na uprázděné místo duchovního hlásili také kandidáti z Čech.¹⁰¹

Zejména od začátku 20. století byly styky s českými zeměmi hojné. Tuto skutečnost

⁹³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 112–124.

⁹⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 129.

⁹⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 143–148, 411–412.

⁹⁶ VACULÍK, J.: *České menšiny v Evropě a ve světě*, s. 107.

⁹⁷ MAREŠOVÁ, H.: Český protestantismus v polském Zelově, s. 361.

⁹⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 177.; Viz s. 30, pozn. č. 145.; Srov. Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 2, 5 a 6.

⁹⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 32: „... prosbu o finanční pomoc adresovanou souvěrcům v Polsku, ve Slezsku, v Čechách i na Moravě.“

¹⁰⁰ MAREŠOVÁ, Hana: České enklávy v Evropě. In: *Čeština – jazyk slovanský*. Sborník z mezinárodní konference konané v Ostravě 22.–23. listopadu 2001. Ostrava 2001, s. 50: „Např. potomci českých exulantů z 18. století v carském Rusku a Polsku žili v takové izolovanosti od mateřského etnika, že mohlo dojít ke kurióznímu jevu – domnívali se, že jsou posledními Čechy na světě.“

¹⁰¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 75–76.

popisuje Štěříková následovně: „Do Zelova pronikaly po téměř stoleté přestávce zas první zřetelné hlasy ze země předků, a to především navázáním vztahů mezi českými sbory v Zelově a sesterskými církvemi v Čechách. Počátkem 20. století začal v Lodži pracovat kazatel svobodné reformované církve Bohumil Procházka. Jeho bratr Karel tu založil české knihkupectví a v létě 1906 začal v Lodži vydávat ‚Českoruské listy‘. Avšak čeští Zelováci si četli jen v neděli, a to především z Bible, z kancionálu, katechizmu a případně ještě z nějaké jiné po otcích zděděné náboženské knihy. Novější česká literatura nacházela v Zelově ohlas jen velmi pomalu. Ještě v roce 1909, když Zelov navštívili Jan Auerhan a Augustin Seifert, vnímali Zelovští jejich pozdravy z Čech zcela jinak, než oba čeští vlastenci očekávali. Seifertově poznámce o vzrůstu českého národa na sedm miliónů rozuměli Zelovští tak, že vzrostl počet věřících evangelíků-Čechů na sedm miliónů.“¹⁰²

Největší styky s českými zeměmi snad udržoval sbor svobodné reformované církve. Tento zelovský sbor několikrát navštívili představitelé české svobodné církve, například Alois Adlof z Prahy a další kazatelé.¹⁰³

Když v roce 1909 nastoupil do zelovského reformovaného sboru farář Radechovský,¹⁰⁴ vlastenec, jemuž záleželo na uchování, podle Štěříkové, „národnostního povědomí českých exulantů“,¹⁰⁵ nebyl prvním, kdo tam šířil národní myšlenky. V roce 1906 se konala přednáška o Janu Husovi. Štěříková dále popisuje, že „občasné návštěvy z Čech a působení kazatele svobodné církve reformované Bohumila Procházky v Lodži budily zájem některých zelovských Čechů o české dějiny, především o dějiny české reformace a protireformace.“¹⁰⁶

V roce 1914 farář Radechovský založil českou knihovnu s čítárnou. Do knihovny byla odebírána řada českých časopisů. V roce 1922 byla knihovna otevřena celé zelovské veřejnosti a v roce 1927 již obsahovala více než 500 českých knih.¹⁰⁷ V Zelově byly v meziválečném období vydávány také české časopisy *Radostné mládí*. *Věstník evangelické mládeže v Zelově a Klásky*, časopis pro děti.¹⁰⁸ Prostřednictvím časopisů udržovali zelovští Češi kontakt s vystěhovalci žijícími na Volyni.¹⁰⁹

V meziválečném období byly udržovány také styky s Českobratrskou církví evangelickou. Na oslavy stoletého výročí postavení kostela v roce 1925 byli pozváni zástupci

¹⁰² Tamtéž, s. 155.

¹⁰³ JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 18.

¹⁰⁴ Osobnosti Bohumila Radechovského se věnovala např. MAREŠOVÁ, H.: Český protestantismus v polském Zelově, s. 363–366.

¹⁰⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 223.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 223.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 224.

¹⁰⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 221, 223.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 225: „Podobně jako v Zelově, i na Volyni psala evangelická mládež své vlastní časopisy. Snad mezi ní vznikla myšlenka udržovat touto cestou spojení mezi českou evangelickou mládeží různých sborů.“

ČCE, protože se však nepodařilo získat vízum, nepřijeli.¹¹⁰ Roku 1931 poslala do Zelova Misijní jednota ČCE na návštěvu faráře Josefa Jadrníčka z Uherského Hradiště, což schválila také varšavská konzistoř. Jadrníček přednášel o tolerančním patentu v českých zemích a o praktickém křesťanství. Dokonce byl požádán, aby zůstal v Zelově jako farář, tento návrh se však uskutečnit nepodařilo.¹¹¹ Jak podotýká Štěříková, „zelovský sbor ve spolupráci s čerstvě založeným spolkem Česká beseda vyvíjel i čilou kulturní činnost. Konaly se přednášky o Washingtonovi, Masarykovi a Lincolnovi. V dubnu 1932 přijel z Mělníka zelovský rodák Pavel Rajf, přivezl s sebou řadu pohlednic a podle nich přednášel o památných místech v Čechách. V následujících měsících si vyslechla mládež přednášky o Komenském, Žižkovi, o bitvě na Bílé hoře.“¹¹²

Předpokládám, že tyto a další styky s vlastí, jako byly korespondence s příbuznými reemigranty 20. let a snad i vzájemné návštěvy, musely v Zelově zanechat alespoň nějaké stopy. S přihlédnutím k reemigrační situaci po druhé světové válce však mohu konstatovat, že povědomí zelovských Čechů o Čechách bylo velmi malé, téměř žádné. Snad se tedy v Zelově vzájemným stykům s Čechami a informacím o poměrech v Čechách nepřikládal větší význam či byly vykládány mylně.¹¹³

3.2.7. Nové české protestantské sbory v Zelově

Každodenní zbožnost zelovských Čechů začala již v 19. století postrádat původní exulantskou horlivost. Kazatelé moderní doby naznačovali směřování od důsledného dodržování biblických pravd k požadavkům měnící se společnosti. Někteří členové zelovského reformovaného sboru pociťovali potřebu důraznější osobní zbožnosti. Přidali se proto k novým hnutím, která se v okolí objevila s nadějí na lepší společenství věřících.¹¹⁴

V Zelově vznikl v 70. letech 19. století působením Karla Jersáka a Karla Kulhavého,

¹¹⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 229–230.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 118.

¹¹¹ Snahy získat faráře z Čech byly v Zelově patrné od jeho založení.

¹¹² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 235.

¹¹³ Jako např. informace od Čechů Jana Auerhana a Augustina Seiferta v Zelově v roce 1909. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 155: „Seifertově poznámce o vzrůstu českého národa na sedm miliónů rozuměli Zelovští tak, že vzrostl počet věřících evangelíků-Čechů na sedm miliónů.“ Toto pochopení souvisí se zelovskou identitou. Viz s. 20. Přestože zelovští Češi vlastnili české knihy, přičítali jim minimální význam.

¹¹⁴ O různých proudech křesťanství obecně viz např. FILIPÍ, Pavel: *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno 2001.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 255, 256–257: „Celkem bylo v Zelově ke konci druhého desetiletí 20. století napočítáno jedenáct různých náboženských denominací, přičemž pět z nich (němečtí baptisté, herrnhutští, metodisté, jehovisté a pravoslavní) dosahovalo jen minimálního počtu členů. Zdá se, že tato náboženská společenství potomky českých exulantů nezasahovala. Ani další tři v Zelově početně silněji zastoupená vyznání (katolické, luterské a židovské) nebyla mezi Čechy výrazněji zastoupena. Potomci českých exulantů se dělili na ... tři sbory: největší evangelický reformovaný, baptistický a svobodný reformovaný.“

ovlivněných německými baptisty z nedalekého Kurowku, první český baptistický sbor¹¹⁵ vůbec. Za dobu jeho vzniku je někdy považován rok 1866, kdy se Karel Jersák zúčastnil shromáždění německých baptistů.¹¹⁶ Čeští baptisté se scházeli v Zelově i v Požděnicích.¹¹⁷ Další baptistické sbory vznikaly díky zelovskému sboru také na Volyni.¹¹⁸ Zelovský sbor byl formálně ustaven roku 1886.¹¹⁹ Jako kazatelé ve sboru působili Karel Jersák (1874–1886) a Josef Hart (1886–1890). Po odchodu kazatele Harta si členové sboru sloužili bohoslužby sami. Byla založena nedělní škola, sdružení mládeže a pěvecký sbor. Dalšími kazateli byli Jan Pospíšil z Michalovky na Volyni (1891–1902) a August Meereis (1902–1906). Sbor byl po roce 1906 znovu bez kazatele, ale již v roce 1908 nastalo velké probuzení a oživení sboru.

Dále ve sboru působil slovenský kazatel Michal Marko (1909–1912) a od roku 1912 František Ondra z Moravy. Na počátku první světové války byl však s dalšími neruskými občany internován na Sibiři,¹²⁰ kde podlehl tyfu. Po válce byli kazateli baptistického sboru Karel Stěelec (1920–1929) a Theodor Sitař (1931–1934). Na počátku 20. let několik členů sboru reemigrovalo do Vikýřovic a Suchdola nad Odrou. Posledním kazatelem českého baptistického sboru byl od roku 1936 Josef Teofil Tuček. Po druhé světové válce reemigrovali téměř všichni čeští baptisté. V Zelově však baptistický sbor zůstal, převzali jej místní Poláci.

Skupina svobodných¹²¹ v Zelově se začala utvářet na přelomu 19. a 20. století. Situaci popisuje Štěříková: „V roce 1898 začal v Žyrdově působit český redaktor Bohumil Procházka,¹²² který vyšel z kruhů svobodné reformované církve v Českém Brodě. Jeho působení našlo živý ohlas i v Lodži a v Zelově. Když pak o rok později navštívil české exulantské kolonie výrazný kazatel této církve, Alois Adlof z Prahy, zatoužili Češi v emigraci po společenství vedeném podobnými kazateli.“¹²³ Postupně se společenství svobodných

¹¹⁵ Literaturu k historii zelovských baptistů shrnul ve svém článku BISTRANIN, Jan: Počátky nejstaršího českého baptistického sboru. In: *Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-03-22]. Dostupné z [www: <http://baptiste-liberec.cz/?cat=6>](http://baptiste-liberec.cz/?cat=6)

¹¹⁶ Viz *145 lat: Kościół Chrześcijan Baptystów w Zelowie. 2 październik 2011 r.* Zelów 2011. Jindy je uváděn rok založení sboru 1872. Viz PROCHÁZKA, Jindřich: *Obrazy z dějin baptistů*. Praha 1939, s.71.

¹¹⁷ VOLANSKÝ, Vilém: Krátké dějiny sboru českých baptistů v Zelově. In: *Sborník 1995. Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-03-21], Dostupné z [www: <http://baptiste-liberec.cz/?p=55>](http://baptiste-liberec.cz/?p=55)

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 260.

¹²⁰ Někteří obyvatelé Zelova, zejména ti, kteří přišli později ze slezských kolonií, měli německá státní občanství. Z tohoto důvodu byli jako neruští občané internováni právě na Sibiři. Srov. Jan Veselovský. Poznámky z výzkumu v BJB Šumperk, 15. 2. 2011. Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 1.

¹²¹ Dějiny reformačního hnutí a počátky svobodné církve reformované sleduje např. ADLOF, Alois: *Nástin dějin svobodných církví křesťanských, zvláště pak Svobodné reformované církve české*. Dostupné z WWW: <http://www.reformace.cz/sites/default/files/historie/nastin-dejin-cirkveb6-alois-adlof.pdf> Svobodné v Zelově viz ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 272–278.

¹²² Srov. KYML, Ondřej (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium. 1905–2005. Zelov – Nové Město pod Smrkem. Církev bratrská. Stoleté výročí sboru Církve Bratrské v Novém Městě pod Smrkem*. Nové Město pod Smrkem 2005, s. 8.

¹²³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 213.

rozšiřovalo, svobodný reformovaný sbor byl založen roku 1905 a připojen do svazku sborů Svobodné církve reformované v Praze.

Zelovským kazatelem byl před první světovou válkou zvolen František Holeček. Spolu s dalšími zelovskými Čechy byl však internován na Sibiři. Zároveň řada mužů sloužila v armádě. Sborový život skomíral. Kazatel Holeček se do Zelova po válce vrátil, znovu však odešel již v roce 1927.

Sbor byl velmi oslaben první reemigrační vlnou, v níž odešla většina jeho členů. Dalších osm let se v rámci sboru scházelo pouze šest rodin. Nové probuzení sboru nastalo v roce 1937.¹²⁴ Vzpomíná na něj M. Ranšová: „V roce 1937 dal Pán v Zelově probuzení, které zasáhlo všechny sbory, které tam byly. ... Duch Boží tak mocně působil, že celé shromáždění plakalo a mnozí, zvláště mladí s velikým pláčem vyznávali svoje hříchy. ... Touha po Božím slovu byla veliká. Shromáždění se konalo každý den a trvalo 3–4 hodiny. V tomto roce 1937 navštívil Zelov misionář Josef Jersák z Německa a celý týden každý večer pořádal evangelizační shromáždění ...“¹²⁵ Novým kazatelem sboru se stal Vladimír Pospíšil.

V době druhé světové války i po ní si Vladimír Pospíšil doplňoval teologické vzdělání.¹²⁶ V rámci reemigrační akce do Československa přišla naprostá většina členů zelovského svobodného reformovaného sboru. Jednotlivci, kteří v Zelově zůstali, se připojili k baptistům nebo k reformovaným.¹²⁷

Společenství ve všech třech českých sborech v Zelově a v okolních vsích byla udržována nejen častými styky, ale i příbuzenskými vazbami.¹²⁸ Ty je možné sledovat mimo jiné na poměrně úzkém okruhu příjmení, která se v Zelově vyskytovala.¹²⁹ Přestože měli členové všech českých sborů původ ve sboru reformovaném, a možná právě proto, vyskytovaly se mezi nimi konflikty, byla přítomna jistá rivalita.¹³⁰ Ekumenická spolupráce

¹²⁴ Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 2: „*Před válkou, před druhou světovou válkou, to strýc byl taky účastník toho, že Pán Bůh se smíloval, dal se znovu narodit. To bylo velký probuzení v třicátém sedmém roce právě v Zelově, mezi těma sborama všema ale.*“

¹²⁵ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 13–14. (ze vzpomínek M. Ranšové); Vzpomínky M. Ranšové byly vydány v článku RANŠOVÁ, Miloslava: Z historie Jednoty českobratrské v Polsku. *Bratrská rodina* 1977, č. 5, 6–7. Zmínky o sboru Svobodné církve reformované v Zelově a citace vzpomínek M. Ranšové lze najít v pracích ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání). a KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium.*, z nichž jsem čerpala.

¹²⁶ POSPÍŠIL, Drahomír: Stoleté výročí zelovských „svobodných“. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2006, č. 21 (1/2006), s. 23.

¹²⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 278. (ze vzpomínek M. Ranšové)

¹²⁸ Srov. Marta Podolská. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 4: „*Takže v Polsku nebo v Zelově tam jsou všichni příbuzní. Kdyby se začlo bádát do hloubky a do šířky, tak prostě tam všichni byli nějak příbuzní. Třeba vzdálený, ale byli.*“

¹²⁹ Dnes je již navíc zpracováno množství zelovských rodokmenů. Viz s. 70, pozn. č. 417.

¹³⁰ Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 9.; Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 6: „*Občas tam to trošku skrípalo mezi baptisty a evangelíky,*

začala pak mezi protestantskými sbory fungovat až po druhé světové válce jak v Československu, tak v Zelově.¹³¹

3.2.8. První reemigrace

Po první světové válce byli Češi v Zelově stále nejpočetnější etnickou skupinou a působili také ve vedení správy obce. Polská policie ale nově dohlížela mimo jiné na pracovní klid o katolických svátcích a Češi si začali až nyní plně uvědomovat konfesní i národní rozrůzněnost jejich obce. Polští katolíci se chtěli dostat do jejího vedení. V těžkých poválečných podmínkách se Češi cítili ohrožení a začali uvažovat o návratu do vlasti, nově samostatného Československa.¹³²

Žádost o umožnění reemigrace adresovali zelovští Češi 21. července 1919 synodnímu výboru ČCE. Oficiálně se ze Zelova a okolí k reemigraci přihlásilo 339 rodin.¹³³ Zároveň s Čechy z Volyně a Slezska to bylo 841 rodin, tedy 4205 osob. O přípravě reemigrace se zasadil dr. Jan Auerhan,¹³⁴ místopředseda zahraničního odboru Národní rady československé¹³⁵ a mimo jiné pozdější ředitel Československého ústavu zahraničního.¹³⁶ Organizací této reemigrace se zabývala Kostnická jednota.¹³⁷ V Zelově působící farář

*protože u nás je ten důraz na takový jako, za prvé je tady křest ponořením, že. Že člověk to musí jako prožít to Boží oslovení a jako být probuzen, probuzen skrze Boží slovo, že jo. A takže tady začíná to křesťanství. ... Takže potom ten alkohol, to byla těžká doba. ... a prostě ten alkohol. Takže někdo padl, to se může stát komu, to se může stát baptistovi, evangelíkovi. No prostě že ti němečtí baptisté tam jako přinesli prostě nějak tu radost, radost ze spasení, z té Boží přítomnosti, že i v těch těžkých podmínkách člověk může být radostný, když spoléhá na Pána.“; Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 5: „Protože abych vám to řekla tak lidově, oni nás nesnášeli moc, reformování.“*

¹³¹ Srov. např. Karel Kuc. Rozhovor s Růženou Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 6. Tato tvrzení jsou v rozporu s ideálním popisem V. Jelínka. JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 18.

¹³² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 171. Podle Matějky vyvolaly změny po první světové válce a vznik Československa patriotický entuziazmus a mezi polskými Čechy převažoval názor, že nastal čas návratu do vlasti. Protože ovšem celé 19. století byly styky Zelova s českými zeměmi minimální, lze tuto myšlenku považovat za nadsazenou. Viz MATĚJKA, K.: *O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu*, s. 195.

¹³³ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 38; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 171 uvádí „běžně uváděné číslo“ 800 rodin, do nějž „jsou zřejmě započteny i rodiny lodžské“. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 163: „Ze Zelova se hlásilo 800 rodin k reemigraci.“

¹³⁴ KOŘALKOVÁ, K.: *Československá a polská reemigrace po druhé světové válce*, s. 253.

¹³⁵ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 36: „Při příležitosti 250. výročí úmrtí Jana Amose Komenského se Národní rada československá usnesla 17. listopadu 1920 provést reemigraci potomků českých emigrantů ...“

¹³⁶ O Janu Auerhanovi a jeho vztahu s Československým ústavem zahraničním viz BROUČEK, Stanislav: *Vznik a poslání Československého ústavu zahraničního*. In: *Češi v cizině 4*. Praha 1989, s. 19–21.

¹³⁷ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 36.; HOŠKOVÁ, Miloslava: *Reemigranti – potomci českých exulantů*. In: *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. (Společnost a kultura)*. Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně okr. Šumperk. Část 2. Praha 1986, s. 213.

Radechovský byl z několika důvodů¹³⁸ obžalován z protipolské činnosti a roku 1919 vypovězen z Polska i přes nesouhlas zelovského sboru. Sbor zůstal bez duchovního, byl pouze administrován Stefanem Skierskim. Radechovský s ním však dále udržoval styky. Stal se předsedou reemigrační komise Kostnické jednoty. V roce 1921 byli zelovští Češi pozváni do Prahy na vzpomínkovou slavnost k třístému výročí popravy 21 českých pánů. Zúčastnilo se jich 25. Jak zmiňuje Štěříková, „potomci exulantů byli pozváni na hrad a jednali také na Státním pozemkovém úřadě o reemigračních přípravách.“¹³⁹ Dodává, že „navštívili některé pražské i mimopražské sbory a vrátili se do Zelova plni silných dojmů a vlasteneckého nadšení.“¹⁴⁰

Reemigrace se však neuskutečnila v očekávané šíři.¹⁴¹ Nakonec proběhlo pouze několik malých reemigračních vln. Patnáct rodin (12 ze Zelova a 3 z Volyně) bylo roku 1923 usídleno ve Velkém Dvoru u Zábřehu, kde vznikla reemigrantská kolonie Žerotínov.¹⁴² Další reemigranti (nejen ze Zelova) byli roku 1924 usídleni v Čížkovicích a na Lovosicku. V roce 1925 se reemigranti usazovali ve Vikýřovicích u Šumperka, v Suchdole nad Odrou, v okolí Encovan, v Šiřejovicích a v Holúbkově na Slovensku.¹⁴³ Podle Vaculíka „do konce roku 1926 reemigrovalo celkem 127 rodin, tj. 646 osob.“¹⁴⁴ V Zelově i jinde to způsobilo nemalé zklamání. Někteří Češi přihlášení k reemigraci tak emigrovali do jiných států.¹⁴⁵

¹³⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 227. Jako kolaborace s Němci se jevila pročeská osvětová činnost, bránění v postavení katolického kostela, snaha o lepší zásobení a podpora založení luterské školy v Zelově.

¹³⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 172.; VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 36 dále zmiňuje, že „v červnu 1921 podepsalo 116 zástupců českých osad z Německa a Polska žádost československé vládě o umožnění návratu do vlasti.“ Srov. HOŠKOVÁ, M.: *Reemigranti – potomci českých exulantů*, s. 214.

¹⁴⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 229.

¹⁴¹ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 36–37.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 173.

¹⁴² HOŠKOVÁ, M.: *Reemigranti – potomci českých exulantů*, s. 214.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 163–164. Reemigranti ze Zelova vyjeli 27. prosince 1922 a „do Olomouce dorazili až na Nový rok 1923 ... Tam přistoupili do vlaku zástupci Národní rady československé. Přivítali reemigranty, cestou do Zábřehu jim podali některé informace a rozdali právě vydanou knihu ‚Pozdrav z vlasti‘.“

¹⁴³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 165–169.

¹⁴⁴ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 38.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 171–172 uvádí 254 reemigrantských rodin, z toho 181 ze Zelovska, Kučovska a Lodžska. „Je však třeba dodat, že se v tomto seznamu už uplatnily i dospělé děti reemigrantů z dvacátých let jako hlavy rodin. Výsledek reemigračního hnutí zahrnoval ve třicátých letech zhruba 1000 potomků českých exulantů, z nichž se někteří ovšem narodili už v Československu.“ Reemigraci českých protestantů sleduje ve svém příspěvku také VACULÍK, Jaroslav: *Vznik Československa a reemigrace zahraničních Čechů*. In: *Češi v cizině 4. Referáty z konference Československo a krajanské hnutí*. Praha 1989, s. 110–119.

¹⁴⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 177: „Donuceni hospodářskou situací, stěhovali se někteří Češi ze Zelova zas ještě na Volyn, jiní hledali práci ve francouzských uhelných dolech nebo odcházeli za výdělkem až do Ameriky. ... V roce 1925 žilo v Zelově 500 českých, 380 židovských, 240 polských a 50 německých rodin.“

3.2.9. Život a zvyky

Stejně jako v dalších českých náboženských koloniích v zahraničí, byl v Zelově ideálem přísný, puritánský život. Podle nastavených pravidel se zde také žilo, již v počátcích českého osídlení Zelova se ovšem objevily problémy s alkoholismem.¹⁴⁶ Přestože žili zelovští Češi zbožným životem, byly i ve zdejších slovesném folkloru přítomny pověry.¹⁴⁷ V jiných oblastech však Češi zůstávali věrni svým ideálům, nechtěli příliš „zesvětšit“. Neznali tanec, nechodili do divadla ani později do kina.¹⁴⁸

Povolenou zábavou byl zpěv a hudba. K tomu říká Štěříková: „zpěv duchovních písní se pak stal důležitou součástí exulantské tradice. Vedle *písniček* (duchovních písní) se zpívaly i *plácačky* (světské písně), ty však patřily spíše na okraj života.“¹⁴⁹ V Zelově se duchovní písně zpívaly nejen v kostele, ale i v rodinách.¹⁵⁰ Zpěv patřil také ke každodenní práci a vůbec ke všem příležitostem.¹⁵¹ Před druhou světovou válkou a během ní se zpívaly také světské písně přivezené z Čech.¹⁵²

¹⁴⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 11–12, 42.

¹⁴⁷ Srov. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 161.; HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 167, 169–172. Podle Heroldové se však vyskytovaly méně než na Střelinsku. Srov. Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 2: „*No prostě viděli duchy. Trošku takovýto duchaření. Moje maminka mě třeba vykládala, že oni tam věřili na „fajermana“... Já nemyslím, že by jim to ničilo víru nebo něco. Ale přesto na to byli jako trochu náchylní jednotlivci...“*

¹⁴⁸ Srov. KOUTECKÝ, D.: *Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech*, s. 66.; To, že byl tanec pro zelovské neřestí ukazuje např. VOLANSKÝ, V.: *Krátké dějiny sboru českých baptistů v Zelově*. [online]: „A tak tu byli písmáci, kteří se drželi biblické zvěsti, ale i ti, kteří pili, tančili a dělali různou prostopášnost po hospodách.“; Situaci reemigrantů dvacátých let popisuje Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 2: „*Kdepak taneční, kdepak... To byl hřích (chození do kina, B. K.), to jasně prostě řekli. Ale moje maminka, když tady už v Zábřehu, chodila do školy s dcerou majitele kina, no a ta je pozvala. Máma se šla zeptat babičky. Babička řekla ne. A máma prosila. Babička jí řekla: „No když chceš, tak si běž.“ A vona šla. Říkala: „Já jsem z toho vůbec nic neměla, protože jsem měla strach, že přijde konec světa a já budu shledána hříšná.“ No a bylo jí nějakých dvanáct, třináct (reemigrovala v jedenácti letech, B. K.). Velice takový, takový přísný v tomhleto. No neměli žádný zkušenosti.“; Josef Musil: „*No, do toho, do té komunity a takového toho způsobu života a myšlení a všechno tohleto. Tak to bylo moc světský.“**

¹⁴⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 156.

¹⁵⁰ MAREŠOVÁ, H.: *Český protestantismus v polském Zelově*, s. 362: „...každé nedělní odpoledne se v rodinách zpívalo z kancionálů.“; Srov. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andřovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 7: „*A nikdy v neděli jsme nedělali, nešlo se na pole kdyby bylo nevíme co. A táta nám nedal ani zašít. Říkal, to je svátek a to se nic nemá dělat. Uvařit, najíst, popovídat, zazpívat.“; Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3: „*Kdepak. Tak jako bylo v Zelově, to tady v Čechách nebude. Tam byli lidi vopravdu věřící. V neděli aby někdo dělal? No to neexistovalo.“**

¹⁵¹ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 8: „... *dojilo se krásy a zpívalo se ... Při všem, prostě se zpívalo. Akorát při mlácení u mlátičky to nešlo. Tam se hrozně prášilo. Ale jinak se zpívalo. Moje maminka zpívala pořád, pořád. Seděla u šicího stroje a zpívala. Takže nazpaměť jsme toho znali strašnou spoustu.“*

¹⁵² Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6: „*Ale ano. Byly písničky. ... Ale to vozili vodsud'. Trebas jako Na tom pražským mostě a takový tyhlencty lidovky, tak to vozili jako když někdo přijel tady z Čech do Zelova, tak to přivez.“*

První český pěvecký kroužek byl v Zelově založen roku 1897, kroužek dechové hudby vznikl v roce 1906, oba však nakrátko zanikly působením faráře Radechovského. Pěvecký kroužek byl znovu činný na počátku první světové války.¹⁵³ V meziválečném období bylo v Zelově několik mužských, ženských i smíšených pěveckých sborů a hudebních kroužků ve všech třech českých sborech. Pouze v reformovaném sboru pracovalo ve třicátých letech 20. století pět pěveckých kroužků a dvě hudební skupiny.¹⁵⁴

K zelovským obyčejům patřily mimo jiné v době vánočních svátků dětská¹⁵⁵ a silvestrovská slavnost.¹⁵⁶ Kromě náboženských svátků byly v Zelově součástí cyklu výročních obyčejů tradiční Husovy oslavy připadající na den upálení mistra Jana Husa.¹⁵⁷

Mimo zmíněné tradice je dodnes hojně připomínaná také lidová strava, tu však v této práci zaměřené především na identitu zmiňuji, stejně jako tkalcovství, pouze okrajově. Materiální i duchovní kulturou a folklorem zelovských Čechů se podrobně zabývala Iva Heroldová.¹⁵⁸

Přestože v Zelově několik Čechů od víry odpadlo (komunisté a další lidé zůstávali jen formálními členy církví), ostatní předčili svou zbožností moderní dobu. Připomínali si odkaz českých bratří, řídili se především Biblí. Také proto pro ně nebyla tolik důležitá příslušnost k některé církvi, ale zbožnost ve společenství (několik zelovských Čechů po reemigraci po druhé světové válce konvertovalo).¹⁵⁹

¹⁵³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 221–223.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 236.; Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6: „*No já vim, že jsme, že hodně myslím se ai někteří z nás, co byli mladší tak ai hráli. Já jsem se učila na housle hrát, tak jsme hráli některý, protože to byly ai s notama, takže nám to bylo blízky, jo.*“

¹⁵⁵ KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s. 66.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 115.

¹⁵⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 221.; KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s. 66.

¹⁵⁷ KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s. 66: „Zvláštním svátkem zelovských Čechů byl (a dosud v soukromí je) 6. červenec na paměť upálení mistra J. Husa.“; Na oslavy vzpomíná např. Z. Tranda. TRANDA, Zdzisław: Exulantský sbor v Zelově očima polského faráře. In: *Sborník ze 2. sjezdu českých a moravských reemigrantů a jejich potomků Návrat do země otců uskutečněného v Praze dne 7. září 1996*. Praha 1997, s. 16: „Nemohu neřít o dnu Husa, který jsme každý rok na začátku července světili. To bylo pro mne pozoruhodné, že se tento den světilo každý rok a ne jen čas od času. S tím jsem se poprvé v Zelově setkal a jsme pečovali o to, aby se nezapomnělo na tento důležitý den. Pěvecký sbor a mládež vždycky připravovali program. Pozoruhodné pro mne bylo to, když jsem zjistil, že tento den se v Čechách každý rok nesvětí, v Čechách ne, jen v Zelově.“ Srov. také Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 9.

¹⁵⁸ HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*.

¹⁵⁹ Rozhovor s Vlastimilem Pospíšilem (*1931). Praha, 18. 4. 2011. Rodiče Vlastimila Pospíšila byli reformovaní. Po reemigraci se přidali k BJB.; Srov. Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 5: „*A jak jsem říkal, naše maminka byla z těchletěch Jelínků a to byli, tenkrát se říkalo svobodní, že. Svobodní, to byli jako ta Jednota československá a tatínek byl evangelík reformovanéj, ale potom přestoupil k tomuhletomu a tam se cítil dobře.*“

3.2.10. Soužití etnik v Zelově a druhá světová válka

Soužití různých skupin obyvatel v Zelově popisuje Růžena Kucová:

„Musím říct, že i tam se zase našli i dobří sousedi mezi těma Polákama. I na Židy tatínek vzpomínal, že tam bylo nějaký holičství. Postupně se tam do toho Zelova za ty léta, co začal existovat, sestěhovaly různý národnosti a žily tam celkem v poklidu. Do tý války (druhá světová válka, B. K.). Pak asi ta válka přinesla, že jo, ty různý.“¹⁶⁰

Již od první poloviny 19. století se do Zelova stěhovali příslušníci jiných etnik a náboženských vyznání, to ovšem nevadilo rozvoji české obce. Češi svůj styl života neměnili, měnil se však svět kolem nich. Teprve po první světové válce zjistili, že může být narušeno jejich soužití s Poláky a způsob vedení obce. Zelovští Češi neprožili formování moderního českého národa (národní obrození) a nechtěli se přizpůsobit ani církevnímu vývoji. Vedli často spory se zelovskými kazateli a nenechali si vzít svou víru v doslovnou pravdu biblických výroků.

V době druhé světové války byl Zelov pod okupační správou Německa, bezprostřední nebezpečí bojů zde však nehrozilo. Podle německého nařízení z konce roku 1940 byly nepolské národnosti v Polsku vyčleněny jako zvláštní skupina obyvatel. Již od počátku okupace tak měli Češi lepší postavení než Poláci a Židé.¹⁶¹ Jak dokládá Štěříková, „zelovští Češi byli bez vlastního přičinění zařazeni do středně privilegované skupiny, dostali zvláštní průkazy, nebyli zvláště omezováni ve svém povolání a i jejich zásobovací lístky byly výhodnější.“¹⁶²

Mimo to byl Čechům nabídnut zápis do tzv. Deutche Volksliste, německé národní listiny, která jim měla zajistit bezpečnost a další materiální výhody.¹⁶³ Této možnosti ale většina Čechů nevyužila, což se později ukázalo jako správné rozhodnutí.¹⁶⁴ Někteří byli ale k podpisu „folkslisty“ donuceni.¹⁶⁵ Mezi několika sty Čechy zapsanými do Deutche Volksliste byli především vlastníci větších podniků a lidé ze smíšených česko-německých manželství.¹⁶⁶

¹⁶⁰ Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 5.

¹⁶¹ OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 68.

¹⁶² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 186.; Srov. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 6: „No za války, tak nevěděli ty Němci co jsme. Poláci jsme nebyli, to jsme se nehlásili k Polákům, my jsme byli Češi a Němci jsme taky nebyli. Tak voni nevěděli, co s námi. Tak nás jako připojili k Němcům. Že stravenky nebo tyhle lístky co dávali, tak my jsme měli jako Němci, jo. Poláci měli menší. Ale nebrali nás na vojnu, protože jsme nebyli Němci, tak naši mládež nebrali na vojnu, ale bralínás zase do Německa na práci třeba ty mladý holky tam šli“

¹⁶³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 184–185.

¹⁶⁴ Viz s. 34. Přesto byla část osob zapsaných do „folkslisty“ po válce rehabilitována.

¹⁶⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 186–187.

¹⁶⁶ Srov. ČAPEK, Jan: *Výprávění Věry Dohnalové 5. 5. 2011*. Strojopis. Liberec 2011, s. 1: „Jeden náš příbuzný měl za manželku Němku, podepsáním Volkslisty se dal k Němcům a pak musel v německé armádě ně frontu a

V Zelově bylo vytvořeno židovské ghetto a pracovní tábory. Mnoho především mladých lidí bylo odvedeno na práce do Německa.¹⁶⁷ V roce 1942 bylo v Zelově za povinné účasti místních obyvatel popraveno deset Židů.¹⁶⁸

V polovině ledna 1945 odešli ze Zelova Němci prchající před ruskou armádou. Po několika dnech, 19. ledna, byla obec osvobozena a 20. ledna byla zvolena poslední česká samospráva Zelova. Tím pro Zelov skončila druhá světová válka.¹⁶⁹

Po válce se začala projevovat polská zášť vůči všemu nepolskému pocházející zejména z poměrů za války. Poláci se chtěli mstít na Němcích, část německého obyvatelstva¹⁷⁰ ovšem již uprchla před ruskou armádou. Začali tedy útočit na Čechy zapsané do „folkslisty“.¹⁷¹ Postupně byli i ostatní Češi přepadáni doma i na cestách a ulicích. Česká samospráva zakrátko rezignovala.¹⁷² Po druhé světové válce tak nastala pro zelovské Čechy nepochopitelná situace. Poláci je dál nechtěli ve své zemi.

3.3. Reemigrace po druhé světové válce¹⁷³

Důvodů pro reemigraci do české vlasti bylo po druhé světové válce několik. Jedním z nich bylo rabování českého majetku a přepadávání Čechů v Zelově i okolí. To bylo způsobeno snad německou válečnou politikou, která oddělila Čechy od Poláků rozdílnými podmínkami, snad propagandou poválečného komunistického Polska volající po tvoření etnický jednotného polského státu¹⁷⁴ či později snahou získat majetek v době, kdy již bylo

zahynul. Jiný příbuzný to odmítl, byl pronásledován.“; Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 8–9: „*My jsme to měli jednoduší, protože nás zahrnuli mezi Němce. Nakonec i maminka si vzala folkslistu, to byl takovej, že přistoupila k Němcům. Že prostě tatínek říkal já jsem Němec, no tak si vem tu folkslistu, jo. Přesnej význam nevím toho. Ale někteří Češi si vzali folkslistu, že se přidali k Němcům. Na základě toho nějaký Andrš, pak jsem se s ním setkal v Žatci, měl dva syny a ty museli okamžitě narukovat, protože se přidali k Němcům. Taky měli českou národnost, ale to, že si vzali tu folkslistu, tak narukovali a oba dva padli v Německu, jo. Takže i takovýdle. Protože jsme byli vedený jako Němci i maminka, přestože jsme byli Češi a pak se nás Češi zastali, jak jsem říkal, takže nás z toho lágru pustili. Takže my jsme v Polsce přišli o všechno, jo.*“

¹⁶⁷ OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 67–69.

¹⁶⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 188–190.; Srov. MUNDIL, Josef: *Vzpomínky na Zelov*. Strojopis. Praha, s. 2.

¹⁶⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 195.

¹⁷⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 246.

¹⁷¹ Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 3.; Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „*A vůbec. Ti, co si vzali ty folkslisty, no tak to byli chudáci. To se, to se snažili někdy získat něco a toto, aby tohle, protože voni prostě byli, Poláci jsou patrioti dost, tak to bylo jako nebezpečný.*“

¹⁷² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 269.

¹⁷³ Viz zejména OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 78–80.; VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*.; VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 156–157.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání).

¹⁷⁴ OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 75.

jasné, že Češi odcházejí.¹⁷⁵ Polské úřady nebyly schopny ani ochotny zajistit Čechům bezpečnost. Již v březnu 1945 zažádali zelvští Češi spolu s Čechy z Lodže o umožnění poválečné reemigrace.¹⁷⁶

K reemigraci ze Zelova přispělo několik faktorů. Pokusím se je stručně shrnout pomocí teorie *push* a *pull*. Migrace ze Zelova byla zřejmě podnícena natolik silným *push* faktorem, že byli její aktéři schopni vytlačit ekonomické nároky (pokud nějaké byly) do pozadí a prostě migrovat. Těmito prvky se migrace podle P. Georga řadí do první ze dvou skupin pohybů obyvatelstva, na niž působí zejména *push* faktory.¹⁷⁷ Podle dalšího dělení variant skupinové migrace, jak je zmiňuje Georgie,¹⁷⁸ zelvští Češi reemigrovali jako nábožensko-etnická skupina bez ohledu na sociální status jednotlivců. Ani věkem nebyli migranti limitováni (nebyl přítomen prvek setrvávání starších lidí na zdrojovém místě). Nejsilnějším *push* faktorem byly útoky místních Poláků na Čechy. Dalším *push* faktorem mohla být rodinná síť.¹⁷⁹ Za *pull* faktor snad lze považovat výzvu československé vlády k návratu zahraničních Čechů.¹⁸⁰

Nestátní organizace reemigrace se ujalo Stavební a bytové družstvo českých exulantů. Reemigraci zprostředkoval v Zelově a dalších českých obcích v Polsku farář Radechovský.¹⁸¹ Dalšími *pull* faktory byly snad i hospodářské důvody.¹⁸² *Push* i *pull* faktorem mohla být také deklarovaná touha po zemi otců.¹⁸³

¹⁷⁵ Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3–4: „*A potom, když vlastně se zabydleli v Zelově, byli vděční, že tam vlastně si vystavěli tu osadu a žili tam pokojně s těma Polákama bez nějakých rozbrojů až do doby, kdy se vlastně Poláci dozvěděli, Češi se maj vracet domů. Tak zastříhali ušima a najednou z těch letitejch přátel, kteří vycházeli spolu jako přátelé, se najednou stali nepřátelé. Ta hamižnost lidská, asi si ty cenný věci berou, no tak je i přepadávali. Proto oni skutečně utíkali jako zloději, oni si třeba objednali dobytčáky, vlaky a jenom šeptem si řekli, kdy budou odjždět a nastoupili a odjeli. Protože jako nemohli to dát veřejně na vědomost, aby se s nima rozloučili. Celý život tam žili, že jo, a utíkali jako zloději. A vlastně jenom z toho důvodu, protože to nebylo nic mimořádného, že je tam ty Poláci přepadali a obírali. Oni žili dobře s nima ty Poláci a Češi. Pak najednou přijde zlomová situace a najednou se začnou dít věci.*“; Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 5: „*A Poláci byli vzteklí, že jedeme pryč, tak nás přepadli. A okradli nás.*“

¹⁷⁶ Viz např. OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 77.

¹⁷⁷ ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, s. 36.

¹⁷⁸ GEORGE, P(ierre): Types of Migration of the Population According to the Professional and Social Composition of Migrants. In: JANSEN, Clifford J. (ed.): *Readings in the Sociology of Migration*. Oxford 1970, p. 39.

¹⁷⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 363–364.

¹⁸⁰ V Zelově byli Češi o výzvě informováni rozhlasem a později organizátorem reemigrace, farářem Radechovským. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 199, ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 269.

¹⁸¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 251.

¹⁸² OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 78.; TOBJAŃSKI, Zbigniew: *Czesi w Polsce*. Kraków 1994, s. 185. Češi podle těchto autorů reemigrovali nejen ze strachu před loupežnými bandami, ale i s nadějí na získání opuštěných sudetských usedlostí.

¹⁸³ Srov. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4.; Blaholav Matys. Rozhovor s Blaholavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 2.; Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 1.; Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti

V dubnu 1945 přislíbil Zdeněk Fierlinger budoucí snahu československé vlády o umožnění návratu zahraničních Čechů a Slováků. 31. července se vláda oficiálně rozhodla vyzvat krajany k návratu a akci připravovat. Na rozhodnutí vlády měla vliv potřeba osídlení pohraničí po odsunu Němců a Maďarů, ale také tlak zahraničních Čechů a Slováků. Situaci přibližuje Vaculík: „Československo uzavřelo celkem pět reemigračních dohod a jednu dohodu o výměně obyvatelstva. ... Z některých států (Francie, Polsko) byla reemigrace prováděna na základě úmluv o repatriaci.“¹⁸⁴

Zelovští Češi však nemohli čekat.¹⁸⁵ V červenci 1945 přijel na pozvání do Zelova československý vyslanec Herejt. Zaznamenal, že někteří Češi již z vlastní iniciativy reemigrovali.¹⁸⁶ Na návrat do Československa čekalo ještě asi 5000 Čechů v Zelově, 1000 v Kučově a 500–600 v Lodži.¹⁸⁷ Protože zatím reemigrace nebyla organizována, zelovští Češi odjížděli narychlo, bez rozloučení, v objednaných dobytých vagoncích z odlehlých nádraží v Lasku a Kozubech. Před cestou byli znovu olupováni. Ještě při cestě vlakem museli často zaplatit, aby mohli jet dál.¹⁸⁸

Dříve než byl zřízen Osídlovací úřad a další instituce pomáhající reemigraci, organizovalo reemigraci ze Zelova Stavební a bytové družstvo českých exulantů, založené roku 1924 (rozpuštěno bylo v roce 1950).¹⁸⁹ Jeho zástupce, farář Radechovský,¹⁹⁰ dodal přihlášky k reemigraci do Zelova, Lodže a Kučova osobně ve dnech 31. srpna – 8. září 1945. Zelovští Češi vyslali do Prahy delegaci se žádostí o urychlení reemigrace, jež 15. září jednala v Zahraničním ústavu. Protože ale organizovaná reemigrace stále chyběla, odjížděli další Češi ze Zelova v objednaných vlacích.¹⁹¹

Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7.; Kristina Veselovská. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 3: „*To byla taková touha po domově. To prostě na všechno všechny lidi kašlali a jeli.*“; Proti tomuto pohledu HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 23–24: „... na reemigraci ... do vlasti. Nebyla záležitostí nějakého citového vztahu k české vlasti, touhy po návratu, ale důvody, proč k ní došlo, je třeba hledat jinde, v poválečné situaci v národnostně smíšených regionech Polska.“

¹⁸⁴ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 44. Většinu těchto dohod a úmluv viz ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno 2005.

¹⁸⁵ Srov. např. Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7–8: „*Protože to byla, to bylo potom na poslední chvíli. My jsme se už báli, tak jenom ty nutný věci. Všecko jsme tam ty majetky nechali, jo a na tom povelu šupito do toho Lasku, to byl takovej okres a tam do normálních vagonů, kde se vozí dobytek. Tak my jsme sem přijeli slavně.*“

¹⁸⁶ Srov. Anna Andršová. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, 8 s. s. 2: „*Tak už šli tady to bylo v květnu, v červnu. V červenci už šli. Protože v srpnu jsme na hřebenech mlátili a už Vládík s Aničkou byli tady v Čechách...*“

¹⁸⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 197.

¹⁸⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 271–272.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 371–373.

¹⁹⁰ Bohumil Radechovský byl ve styku se zelovskými Čechy i v době druhé světové války. Viz např. OLEJNIK, L.: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 71.

¹⁹¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 199–206.

Tento fakt potvrzuje Vaculík: „Zpočátku, v letech 1945–1946, probíhala reemigrace samovolně nebo v souvislosti s repatriací a nebyla ještě státem organizována. ... Nejprve přijížděli potomci českých evangelických emigrantů z Polska, zvláště ze Zelova a okolí.“

Tito první reemigranti nebyli spolehlivě podchyceni ani ministerstvem zemědělství ani úřady ochrany práce.¹⁹² Zelovští Češi se vraceli již od léta 1945, prchali před polským živlem. Většina Čechů ze Zelovska, celkem asi 3500 až 4000 osob,¹⁹³ reemigrovala do konce roku 1945.¹⁹⁴ Další odcházeli ještě do roku 1947.¹⁹⁵

Vedle reemigrantů ze Zelova se někteří zelovští Češi vraceli přímo z Německa, kde byli do konce války nasazeni na práci. Přicházeli za rodinami, které již reemigrovaly do Československa.¹⁹⁶

3.4. Zelov po reemigraci Čechů v roce 1945¹⁹⁷

Po druhé světové válce reemigrovalo ze Zelova 90 % Čechů.¹⁹⁸ Někteří Češi v Zelově zůstali, další se vraceli z Československa¹⁹⁹ do svých domů a ke svému majetku, často již zabranému, ale znovu koupenému nebo vrácenému. Část z nich získala v Zelově nové bydlení, pokud se nemohla vrátit do svých domů.²⁰⁰ Majetek reemigrantů byl ovšem stále formálně jejich vlastnictvím. Některá majetková vyrovnání byla uskutečněna v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století.²⁰¹

¹⁹² VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 47.; Tamtéž, s. 41: Pozdějším reemigrantům byla zajištěna zvláštní sociální, produktivní a zdravotní péče, byla zřízena koordinační pracovní komise atd. Soupisem zájemců o reemigraci a možností v pohraničí byl vytvářen reemigrační plán. „Při přidělování konfiskovaného nepřátelského majetku mělo být přihlíženo zásadně jen k těm reemigrantům, kteří se vrátili prostřednictvím řádně organizované reemigrační akce.“ Tato opatření se již zelovských Čechů netýkala.

¹⁹³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 206.

¹⁹⁴ OLEJNIK, L.: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 81.; VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 157.; Jiný údaj, totiž že do konce roku 1945 reemigrovalo asi 500 Čechů, zmiňuje TOBJAŃSKI, Z.: *Czesi w Polsce*, s. 185.

¹⁹⁵ WRÓBLEWSKI, P.: *Česká menšina v Polsku. Proměny významu češství v Zelově (poznámky z výzkumu)*, s. 39.; JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 16.; TOBJAŃSKI, Z.: *Czesi w Polsce*, s. 186. Podle Tobjaňského zelovští Češi reemigrovali v letech 1945–1948, ale i později.

¹⁹⁶ Srov. Anna Čiháková. Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). *ČCE Nové Město pod Smrkem*, 19. 11. 2011, s. 1.; HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 8.

¹⁹⁷ Viz HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání); ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání.

¹⁹⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 211.; Tamtéž, s. 243 se uvádí 90% zelovského reformovaného sboru. OLEJNIK, L.: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 82. uvádí přes 80 % reformovaného sboru. TOBJAŃSKI, Z.: *Czesi w Polsce*, s. 185 uvádí početní stav Čechů v Zelově v roce 1939 4092 a v roce 1950 1070.

¹⁹⁹ Viz s. 51.

²⁰⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 363–364.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 212.

²⁰¹ Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). *ČCE Teplá*, 29. 1. 2012.; Danislav Tuček. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). *BJB Šumperk*, 15. 2. 2012, s. 3: „No a většina těch lidí, co bydlela v Zelově měla nějaký matejek v Zelově

Na konci roku 1945 byla provedena opatření proti rabování a olupování Čechů.²⁰² Další výhrůžky ale pokračovaly. V Zelově zůstal reformovaný sbor, sbor svobodných svoji činnost ukončil a baptistický sbor byl předán Polákům.

Farářem reformovaného sboru zůstal Jaroslav Nevečeřal. Kázání byla třikrát v měsíci česká a jednou polská.²⁰³ V zelovských školách se vyučovalo již pouze polsky.²⁰⁴ V rodinách se ještě mluvilo česky, ale v případech smíšených manželství a tam, kde neměla rodina kontakt s příbuznými v Čechách, čeština postupně upadala.²⁰⁵ V roce 1949 přešel farář Nevečeřal do sboru v Lodži, ale do Zelova ještě nějaký čas jednou měsíčně dojížděl. Ve stejném roce bylo v reformovaném sboru 578 členů.²⁰⁶ Činná byla nedělní škola, mládež i pěvecký sbor. Obnovily se styky se zmenšeným sborem v Husinci. V Zelově krátce působil Władysław Paschalis-Ochedowski, po jeho odchodu znovu do Zelova dojížděl administrátor Nevečeřal.²⁰⁷ Od padesátých let udržoval zelovský sbor kontakty se sborem střelínským, kde po emigraci a reemigraci rovněž zůstala malá část českého obyvatelstva.²⁰⁸

V roce 1952 nastoupil do Zelova polský farář Zdzisław Tranda, budoucí biskup evangelicko-reformované církve v Polsku (1978–2002). Nový polský farář se naučil česky.²⁰⁹ V Zelově působil formálně do roku 1982.²¹⁰ Za jeho působení proběhly v roce 1953 oslavy

a problematicky ho pak zhodnocovala. ...Jo tak to zabrali hned. Ale v šedesátých letech se začalo projednávat prodej tady tehle pozemků nebo i budov a tak dále, a bylo to s problémama. Protože ta smlouva mezi Polskem a Československem nebyla ... Byla, ale byla jenom taková rámcová. A takže každé si tam mohl dělat, co chtěl. A Poláci dělali obrovský problémy.“ více viz X

²⁰² VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 157.

²⁰³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 243.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 211.

²⁰⁵ Rozhovor s Mirosławem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 3.

²⁰⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 244.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 245.

²⁰⁸ OLEJNIK, L.: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 84.; HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 57.

²⁰⁹ Blahoslav Latislav (*1943). *Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků)*. Liberec, 19. 11. 2011, s. 5: „Po válce, když odešli Češi, vrátili se do Čech, tak z Varšavy nasadili nového faráře do Zelova. Trandu nějakýho. Aby popořštil Zelov. Jenomže zelovský Češi, ty co tam zvostali, tak si ho počestili, a Tranda dělal český kázání potom. ... No jo, on říkal, že ho poslali do Zelova, aby ho popořštil, ale oni mě počestili.“ Z. Tranda ke svému působení v Zelově viz TRANDA, Z.: *Exulantský sbor v Zelově očima polského faráře*, s. 12–19. Z toho např. TRANDA, Z.: *Exulantský sbor v Zelově očima polského faráře*, s. 13–16: „Po prvé, rozuměl jsem, že není mým úkolem snaha o národní asimilaci svěřených mé péči polských zelovských Čechů.... Proč by měli rezignovat ze svého národního vědomí, českého jazyka, který milují, proč by měli rezignovat ze svých zvyků, které přinesli z vlasti jejich předků?... Uvědomil jsem si... si církev udržuje českou identitu... Když v 1958 roce, po měsíčním pobytě v Čechách, naučil jsem se něco mluvit a především číst česky, začal jsem používat českou řeč při bohoslužbách, zavedl jsem dvoujazyčnost bohoslužeb.... Pozoruhodná věc v Zelově to byly ekumenické týdny modlitby v lednu.... Bratr Miroslav Sláma z Nového Města pod Smrkem při jedné návštěvě, když kázal u nás, zeptal se členů pěveckého sboru: ‚Jak je to u vás s ekumenickým hnutím?‘ Naši zpěváci řekli: ‚Kdysi nebyla spolupráce žádná, dnes nemůžeme představit si náš církevní život bez ekumeny.‘ Ekumena v Zelově to nebyly jen modlitby, ale také spolupráce mezi sbory.“

²¹⁰ Viz zejména OLEJNIK, L.: *Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 67–90. Dále např. JELINEK, Jarmila Wiera – JELINEK, Mirosław – ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Evangelicko-reformovaný sbor v Zelově*. In: *Parafia Evangelicko-Reformowana w Zelowie*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z [www: <http://www.zelandia.pl/content/view/269/lang,/>](http://www.zelandia.pl/content/view/269/lang,/)

150. výročí sboru. Při té příležitosti byla připravena výstava ilustrující historii sboru.²¹¹

V Zelově bylo stále hojným zaměstnáním domácí tkalcovství. S novým režimem přišla nová pravidla, a tak mnozí vstoupili do komunistické strany, aby mohli pracovat v družstvech. V Polsku nebylo neobvyklé být současně členem církve a polské komunistické strany (Polska Zjednoczona Partia Robotnicza).²¹² V Zelově byly zřízeny střední školy, v roce 1957 byl získán statut města. O všeobecné kontakty potomků exulantů nadále usiloval farář Nevečeřal.²¹³ V roce začala 1957 v Zelově působit místní pobočka organizace s názvem Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Czechów i Słowaków w Polsce.²¹⁴

V letech 1957, 1961, 1963 a 1963 byly na Zelovsku a ve Slezsku provedeny výzkumy českých menšin vedené Ivou Heroldovou, ve dvou případech ve spolupráci s Františkem Vančíkem.²¹⁵ Věnovaly se zejména historii českého osídlení, materiální a duchovní kultuře. Mimo jiné ukázaly, že Češi v Zelově se po druhé světové válce rychle asimilují (do té doby podle Heroldové probíhal proces akulturační).²¹⁶

O zelovské Čechy se na přelomu 60. a 70. let zajímal Edward Martuszewski. Shromáždil mnoho materiálů k tématu, připravoval publikaci o Zelově, nešťastnou náhodou však byl její rukopis zničen.²¹⁷ Martuszewski se zabýval také myšlenkou založit muzeum v Zelově.²¹⁸ V roce 1975 se konaly oslavy 150. výročí postavení kostela, jichž se zúčastnili i někteří reemigranti.²¹⁹

Od roku 1982 působil ve sboru farář Mirosław Jelinek. Jeho žena Jarmila Wiera Jelinek rovněž vystudovala teologii. Nový farář začal působit v době výjimečného stavu (trvajících v letech 1981–1983). Po domech se tehdy tajně scházela sborová mládež. Mnoho mladých lidí zároveň odcházelo za prací do měst. V roce 1983 jimi byl založen reformovaný sbor v Belchatově.²²⁰ V Zelově se již od konce čtyřicátých let rozvíjela ekumenická spolupráce.²²¹

²¹¹ OLEJNIK, L.: Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 85.

²¹² Rozhovor s Mirosławem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 4.

²¹³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 245.

²¹⁴ OLEJNIK, L.: Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 86.

²¹⁵ HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 62.

²¹⁶ Tamtéž, s. 183.

²¹⁷ MARTUSZEWSKI, Edward: *49 listów z powodu braci czeskich*. Łódź 1971, s. 235.

²¹⁸ Tamtéž, s. 146.

²¹⁹ V roce 1975 Zelov navštívili soukromě potomci zelovských Čechů z Liberce a Jablonce nad Nisou. Srov. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 3: „*Jako jo, byl zájezd sto padesát roků kostela v sedmdesátym pátym. To byl taky, ale lidi cestovali jako soukromě. To bylo nějaký uvolnění v tom sedmdesátym pátym, že teda jako, tam v Polsku, že tam bylo taky dost lidí, jak byl sto padesát roků kostela toho reformovanýho, že jo.*“; Členové dalších sborů se oslav zúčastnili zřejmě jednotlivě. Jedna z mých informátorek, Lydie Štěřbová vlastní pamětní fotografii z oslav přestože se oslav neúčastnila. Někdo z okolí jí je přivezl. Viz Rozhovor s Lydií Štěřbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3.

²²⁰ Rozhovor s Mirosławem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 4.; Více viz *Parafia ewangelicko-reformowana w Belchatowie*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z [www: <http://www.belchatow.reformowani.pl/>](http://www.belchatow.reformowani.pl/)

Tento trend později snad poklesl změnou katolického faráře.²²² V současnosti ovšem tato spolupráce pokračuje.²²³ Současným životem Čechů v Zelově se zabývá zejména Piotr Wróblewski.²²⁴ Zelovské češtině se věnuje např. Hana Marešová.²²⁵

V devadesátých letech 20. století sbor rozšířil svou činnost. Po vyhoření zelovské fary v roce 1991 byla započata stavba sborového domu, roku 1993 byl dům otevřen. Založena byla mimo jiné mateřská škola²²⁶ a soubor zvonkohry Zelowskie Dzwonki. Sbor se otevřel široké veřejnosti a celému regionu. V Zelově se v letech 1993, 1996 a 1998 uskutečnily sjezdy potomků českých exulantů.²²⁷ V roce 1998 to bylo při příležitosti zářijových oslav 195. výročí založení sboru.²²⁸ Téhož roku (11. 3. 1998) navštívil Zelov v rámci své návštěvy Polska prezident České republiky Václav Havel.²²⁹ Na námět faráře Jelinka bylo při přestavbě kostela na tamní půdě zbudováno Muzeum v Zelově – Středisko dokumentace dějin českých bratří (Muzeum w Zelowie – Ośrodek Dokumentacji Dziejów Braci Czeskich), nad nímž převzal záštitu mimo jiné právě Václav Havel.²³⁰

Snaha Wiery Jelinek o získání místa farářky vyvrcholila teprve roku 2003, kdy se stala první farářkou v Polsku. V témže roce se uskutečnil *Celosvětový kongres potomků Českých bratří v Zelově* organizovaný především občanským sdružením Exulant a zelovským

²²¹ OLEJNIK, L.: Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 83.; Srov. Rozhovor s Mirosławem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 5.

²²² NĚMEČKOVÁ, Radka – OBRUBA, Tomáš: Polsko. In: KOKAISL, Petr a kol.: *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha 2009, s. 72. Údaj o době, kdy k této změně došlo Němečková a Obruba neuvádějí.

²²³ Srov. např. Rozhovor s Růžnou Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 6, Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 3.

²²⁴ Viz např. WRÓBLEWSKI, P.: Česká menšina v Polsku. Proměny významu češtví v Zelově (poznámky z výzkumu), s. 39–45.; Týž: *Spolecznosc czeska w Zelowie: problemowa monografia socjologiczna*. Warszawa 1996.; Týž: *Postawy patriotyczne mlodzięzy czeskiej w Zelowie*. In: Česká a polská mládež o sobě. Ostrava 1998. s. 153–162.; Týž: Wspólczesność zboru na tle najnowszych dziejów miasta. Ethnos i demos w Zelowie. In: *Wczoraj, dziś i ...*. Zelów 1998, s.91–99.

²²⁵ Viz např. MAREŠOVÁ, Hana: *Jazyk české enklávy v polském Zelově*. Olomouc 2001. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Katedra bohemistiky.; Táž: O zelovské češtině. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2002, č. 14 (2/2002), s. 4–12.; Táž: K současné jazykové situaci české enklávy v polském Zelově. In: *Języki zachodniostłowińskie w XXI wieku*. Katowice 2009, s. 133–144.; Táž: *Příruční slovníček zelovské češtiny*. Praha 2003.; Táž: *K morfologické charakteristice jazyka české enklávy v polském Zelově*. Lingva nova, 2002.

²²⁶ Viz GRUSZCZYK-KOLCZYŃSKA, Edyta – JELINEK, Mirosław – JANCZYK-KUKIEŁA, Maria: Przedszkole Edukacyjne w Domu Zborowym Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie: historia i ważniejsze problemy. In: *Wczoraj, dziś i ...*. Zelów 1998, s.169–178.

²²⁷ JELINEK, (Jarma) Wiera: Działalność Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie. In: *Wczoraj, dziś i ...*. Zelów 1998, s. 159–167.

²²⁸ Zájezd do Zelova. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1998, č. 6 (2/98), s. 6.

²²⁹ Popis celého setkání viz JELINEK, J. W.: Działalność Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie, s.166–167.; Dále srov. např. MATĚJKA, Karel – MATĚJKA, Jan: Několik autentických postřehů k návštěvě pana prezidenta Václava Havla v Zelově. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1998, č. 6 (2/98), s. 3–5.

²³⁰ JELINEK, J. W.: Działalność Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie, s.167. K muzejní expozici viz ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Muzeální průvodce. Muzeum w Zelowie – Dokumentační středisko historie Českých bratří*. Zelów 2006. (Výšlo v češtině, polštině a němčině.) Výstava z roku 2003 viz *Wczoraj, dziś i ...*. *Včera, dnes i ...*. *Výstava k 200. jubileu založení města Zelova*. Zelów 2003.

reformovaným sborem.²³¹

Manželé Jelinkovi odešli ze Zelova v roce 2010.²³² Tehdy sbor čítal 423 členů, z toho bylo kolem 80 členů v diaspoře, tedy žijících na různých místech v Polsku. V reformovaném sboru dnes nejsou jen potomci Čechů, ale také Poláci, kteří konvertovali z katolické církve. Češi a Poláci se ve sboru nerozlišují.²³³

V létě roku 2010 se v Zelově uskutečnil sjezd rodu Andršů.²³⁴ Novým farářem reformovaného sboru se stal 10. října 2010 Roman Lipiński.²³⁵ Polský baptistický sbor v Zelově uspořádal 2. října 2011 oslavy 145 let existence, přičemž bylo mimo jiné připomenuto jeho založení tamními Čechy.²³⁶

²³¹ Více viz s. 66–68.

²³² Viz např. Pastorzy Wiera i Mirosław Jelinkowie. In: *Czesi.pl. Centrum Informacji Mniejszości Czeskiej w Polsce*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z www: <<http://www.czesi.pl/content/view/431/1/lang,pl/>>; Jelinkowie – kolejny artykuł. In: *Czesi.pl. Centrum Informacji Mniejszości Czeskiej w Polsce*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z www: <<http://www.czesi.pl/content/view/433/1/lang,pl/>>; Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6: „*A tím, že odešli ti Jelinkovi, já mám dojem, že to všechno spadne ty styky. Havel tam tenkrát byl na návštěvě a vybudovali tam teda v evangelickém kostele... Takový muzeum. No, tak, ty styky říkám. Pokud tam ti Jelinkovi byli, tak to organizovali... A udržovali to. A od nás pár lidí tady z fakulty, z fakulty evangelický, od nás tam z Liberce, jak se jmenuje ten kazatel, Bistranin, ne.*“

²³³ Rozhovor s Mirosławem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 3–4.

²³⁴ Viz s. 70.

²³⁵ Viz např. Ks. Roman Lipiński. In: *Parafia Evangelicko-Reformowana w Zelowie*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z www: <<http://www.zelandia.pl/content/view/652/59/lang,pl/>>

²³⁶ Více viz např. *145 lat: Kościół Chrześcijan Baptystów w Zelowie*. Další informace viz např. Historia sboru. Obchody rocznicy. In: *Kościół Chrześcijan Baptystów w Zelowie*. [online], [cit. 2012-07-10] <http://www.baptysci.alpha.pl/index.php?option=com_content&task=blogsection&id=4&Itemid=99>

4. IDENTITA ZELOVSKÝCH ČECHŮ

Po evangelické identitě se ptá nedávno vydaná publikace *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*.²³⁷ V příspěvku J. Nechutové zde čteme: „reformace je ... značně kontaminovaná šokem z protireformace a hrdostí na úspěšný (?) vzdor. ... Protireformace nám tedy zanechala tendenci k ublíženosti menšiny a k uzavřenosti ...“²³⁸ J. Černý na jiném místě píše: „Přibližně ve stejné době, kdy se čeští obrozenci s velkými obtížemi pokoušeli vyrovnat krok s vyspělými evropskými kulturami, obnovuje se postupně i možnost pokračování příběhu evangelického ‚náboženství‘ v českých zemích. Novodobá evangelická identita je tak od počátku pojata jako zápas o bytí a nebytí, v němž se v podstatě už ztracená identita znovu vynořuje a namáhavě obhazuje proti dominantní identitě katolické.“²³⁹

V dalším sborníku *Evangelická identita*²⁴⁰ bylo představeno několik pohledů na tuto problematiku. J. Kranát zde říká: „Evangelík ... nutně drží své ‚katolictví‘, aby se vůči němu mohl vymezovat a na tomto vymezení, negaci budovat novou identitu. Pravá identita je tak identita sebe samé a své negace: identita identity a neidentity. ... pro protestantismus platí tato Hegelova formulace povýtce, ba dokonce že jinde ji Hegel nemohl nahlédnout v takové jasnosti, jako ve své vlastní tradici...“²⁴¹ V článku M. T. Zikmunda ve stejném sborníku se objevuje vztah evangelické a katolické identity. Podle Zikmunda se protestantismus mnohem více než katolicismus identifikuje s určitými obdobími, s určitou zbožností, s určitými jmény. Říká: „Protože jednotlivé podoby protestantismu jsou spjaty s určitými historickými epochami a s určitými lokalitami, otázka identity se musí vynořovat stále znovu.“²⁴² Lze říci, že tak protestantismus více než katolicismus navazuje na tradici nejen obecně církevní, ale také na její lokální pojetí, zažité formy zbožnosti apod.

Vývoj identity vytvořené v Zelově a přetransformované po reemigraci je zapotřebí sledovat již od první poloviny 18. století, tedy od doby před emigrací do pruského Slezska. Na tomto místě shrnu základní momenty v proměnách identit.

²³⁷ MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Sředokluky 2007.

²³⁸ NECHUTOVÁ, Jana: Mezi proudy. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Sředokluky 2007, s. 29.

²³⁹ ČERNÝ, Jan: Evangelická identita mezi opakováním a otevřeností. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Sředokluky 2007, s. 55.

²⁴⁰ *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008*. Benešov 2008.

²⁴¹ KRANÁT, Jan: Neidentita v identitě? Protestantismus věčného protestu. In: *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008*. Benešov 2008, s. 62.

²⁴² ZIKMUND, Martin T.: Hledání evangelické a katolické identity a jejich vzájemného vztahu. In: *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008*. Benešov 2008, s. 65.

4.1. Tajní nekatolíci v Čechách²⁴³

Nekatolíci nebyli v českých zemích od první poloviny 17. století trpěni. Formálně byli nuceni přestoupit na katolickou víru. Přesto část z nich udržovala svou zbožnost, tajně se scházela ke shromážděním, zřídka byla navštěvována i exulantskými kazateli. Na příkladu tajných nekatolíků můžeme sledovat utvoření předmoderní kolektivní identity. Ta se v této době utváří zejména u skupin žijících v trvalém kontaktu s jiným prostředím.²⁴⁴ Právě nekatolíci, ti udržující svoji víru a (prozatím) neemigrující, se v tomto smyslu vymezují vůči přílivu protireformace a naléhání katolické církve. Náboženská identita byla obecně jednou z významných historických forem kolektivních identit.²⁴⁵ U náboženských emigrantů či exulantů později fungovala ve spojení s identitou etnickou.

Nekatolickou identitu jako kolektivní sebeurčení lze podpořit tvrzením O. Macka: „Tradice evangelictví je fenomén komunity.“²⁴⁶ Nekatolíci se scházeli k rodinným a lokálním setkáním, byli propojeni s dalšími nekatolickými komunitami. Náplní těchto setkání byla četba Bible a další literatury, zpěv duchovních písní, modlitby a předávání tradice.²⁴⁷

Tajní nekatolíci zprvu nespojovali svou náboženskou identitu s konkrétním konfesním určením, ale především právě s četbou Bible a další náboženské literatury.²⁴⁸ Později, na počátku 18. století, byla jejich zbožnost částečně ovlivněna pietismem.²⁴⁹ Odkaz pietistů předpokládal dobrovolné scházení se k četbě a studiu literatury, zatímco čeští tajní nekatolíci čtení praktikovali spíše z nedostatku jiných možností udržování zbožnosti.²⁵⁰ Pietistické učení, jak jej popisuje Štěříková, však čeští nekatolíci přijímali: „Osobní zodpovědnost za své spasení i spasení svých bližních, jak na ně kladli důraz pietisté, je beztak silně zaměstnávala, protože žili ve vnitřním rozporu s katolickou církví. Důraz na nejvyšší autoritu Bible jim byl vlastní a také o dokonalém láskyplném křesťanském společenství ve své tvrdé realitě rádi

²⁴³ Dosavadní bádání v této oblasti shrnul MACEK, Ondřej: Tajní a privilegovaní evangelíci v Čechách a na Moravě mezi lety 1620–1781. In: *Jan Amos Komenský. Sborník konference s mezinárodní účastí k 380. výročí odchodu Českých bratří a Jana Amose Komenského do zahraničního exilu. Janské Lázně, 19.–21. září 2008*. Praha 2009, s. 63–109.

²⁴⁴ ŘEZNÍK, Miloš: *Formování moderního národa*. Praha 2003, s. 31.

²⁴⁵ Tamtéž, s. 38–39.

²⁴⁶ MACEK, O.: Tajní a privilegovaní evangelíci v Čechách a na Moravě mezi lety 1620–1781, s. 104.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 104–107.

²⁴⁸ Ta byla často předčítána nahlas. Viz HORSKÝ, Jan: Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků. In: NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem 2007, s. 353–354.

²⁴⁹ Viz např. HORSKÝ, J.: Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků, s. 355.; MACEK, O.: Tajní a privilegovaní evangelíci v Čechách a na Moravě mezi lety 1620–1781, s. 95, 108.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*, s. 23.

²⁵⁰ MACEK, O.: Tajní a privilegovaní evangelíci v Čechách a na Moravě mezi lety 1620–1781, s. 104–108.

snili.²⁵¹ V první polovině 18. století se mezi tajnými nekatolíky šířil obsah Komenského spisu o dějinách Jednoty bratrské. Částečně možná tímto působením získali budoucí exulanti povědomí o českých bratřích, k jejichž víře se hlásili, přestože je znali již jen z vyprávění, pokud vůbec. Komenský se stal mezi pozdějšími exulanty 18. století uznávanou autoritou. V exulantských komunitách se tradovala vyprávění o dějinách Jednoty bratrské.²⁵² Vznikla tak nejasná, ale deklarovaná identita „potomků českých bratří“.

4.2. Emigrace čtyřicátých let 18. století

Odchodu do exilu či emigraci se věnuje ve svém příspěvku J. Horský. Ukazuje subjektivní důvody emigrace do Saska či Berlína (předcházející emigraci do pruského Slezska) a souvislosti s psychologií jednotlivců toužících po spasení.²⁵³

Naproti tomu byla emigrace 40. let 18. století do jisté míry více kolektivním aktem, jelikož byla organizována hromadně. Nekatolíci založili ve Slezsku postupně několik kolonií a doufali v možnost získání česky mluvícího kazatele. Až dosud si víru předávali s pomocí české Bible a v povědomí měli návaznost na zmiňované české bratry. Zpočátku se v koloniích kázalo česky a zůstávala zde i příslušnost k nové „české“ reformované církvi.²⁵⁴

Nátlak spojený s požadavkem na konání německých bohoslužeb byl ve Slezsku patrný až od třicátých let 19. století,²⁵⁵ tedy v době, kdy již český zelovský sbor fungoval samostatně.

4.3. V Zelově do roku 1945

Příchod do Zelova a zejména oddělení této kolonie od Slezska znamenaly předpoklady pro odlišný vývoj. Vytvořil se zde český sbor, později uznán jako samostatný reformovaný. V okolí žili Poláci, jež byli katolíci. Český sbor si tak udržel etnickou jednotnost.²⁵⁶ Postupně

²⁵¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*, s. 23.

²⁵² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *O pobělohorských exulantech*, s. 18.

²⁵³ HORSKÝ, J.: Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků, s. 352–363.

²⁵⁴ Češi se přidali k reformovaným evangelíkům, protože jim přirozeně vyhovovala církevní specifika blízká jejich víře. Srov. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 21: „Reformované náboženství pomohlo kolonistům v prvním období udržet si v jinonárodním prostředí jakousi výlučnost a samostatnost tím, že nebyli povinni přijímat mezi sebe jinověrce. To napomáhalo ke konzervaci jazyka, lidové kultury ...“ pozn. č. 35: „Tam, kde Češi přestoupili k luterství nastala asimilace mnohem dříve.“ Postupně tak začali rozlišovat mezi reformovanými Čechy, luterskými Němci a katolickými Poláky.

²⁵⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Stručně o pobělohorských exulantech*, s. 87.

²⁵⁶ MAREŠOVÁ, H.: Český protestantismus v polském Zelově, s. 362: „Nejdůležitějším prvkem, který provází celou emigrační vlnu a který měl především vliv na duchovní kulturu, společenský a rodinný život kolonistů a v první řadě na pomalejší asimilaci do jinonárodního prostředí, je náboženství exulantů.“

si zelovští Češi utvořili propojenou náboženskou a etnickojazykovou identitu. S příchodem dalších etnik do Zelova, vznikem občanské společnosti a tedy i nutností větších kontaktů s Poláky se tato identita ještě prohloubila, nenastal ale obrat k národnostnímu uvědomění.

Podle Smithe, jehož teorii přibližuje M. Řezník,²⁵⁷ se evropské společnosti v době před utvářením moderního národa dělily na dva typy, typ etnické kategorie a typ etnické komunity. Podle tohoto dělení můžeme zelovskou společnost bezpochyby zařadit ke druhému typu. Ten je charakterizován etnickým vědomím, které v poměrně malé zelovské lokální společnosti existovalo, zároveň však nebylo hlavním identifikačním znakem, jímž zůstalo náboženství. Řezník typ etnické komunity popisuje následovně: „skupiny lidí na tomto stupni etnického vědomí již také vykazovaly jistou úroveň kolektivní historické tradice a měly pro sebe jako společnost i pojmenování.“²⁵⁸ Právě v tomto smyslu bylo v Zelově užíváno etnonyma Češi. Pokusila jsem se ukázat, že zelovskou společnost neovlivnilo celoevropské formování moderních národů, ale že zde zůstal specifický typ náboženského a etnicko-jazykového vědomí. To, že jsou Češi, tedy spojovali zelovští potomci emigrantů prostě s tím, že jsou reformovaní evangelíci, přičemž jazykem této konfese je čeština jako dědictví českých bratří.²⁵⁹ Vymezovali se tak negativně vůči okolnímu polskému katolickému prostředí.

V úvodu této kapitoly byla nastíněna pojetí evangelické identity tak, jak je vidí dnešní badatelé. „Tendence menšiny k ublíženosti a uzavřenosti“ a „zápas o bytí a nebytí“ přítomné u evangelíků v Čechách se ze života zelovských Čechů vytratily. Zelovští Češi žili, o čemž svědčí přinejmenším reakce na druhou reemigrační zkušenost, v domnění, že jsou právě oni hrdým elementem protestantismu a českosti. O svou existenci v Zelově a okolí nemuseli výrazně bojovat. Pouze v historické paměti byl přítomen moment odchodu předků z Čech kvůli víře. Tato mentalita se změnila po první světové válce, kdy si Češi uvědomili změnu svého postavení v obci a začali uvažovat o reemigraci.²⁶⁰ První vlna reemigrace však nebyla tak úspěšná, jak očekávali.

Český život v Zelově byl v meziválečném období sice poznamenán první reemigrací a existovaly zde poměrně hojné kontakty s Československem, většina každodenních starostí ani identita zelovských Čechů se přesto nezměnily. To, že jsou v Čechách protestanti opravdu

²⁵⁷ Toto dělení viz ŘEZNÍK, M.: *Formování moderního národa*, s. 52–53.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 53.

²⁵⁹ Jazykem víry byla pro zelovské Čechy čeština Bible kralické. Proto byl pro ně český jazyk tak důležitý. Česky se učili často právě z Bible. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 126 pomíjí vyučování češtiny ve škole, vyzdvihuje ovšem další důležité vyučování přihlédneme-li k tomu, že školu nenavštěvovaly zdaleka všechny děti: „Češi na Zelovsku a Kúcovsku učili se česky číst a psát v kantorátech, nedělních školách a doma.“

²⁶⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 171.

jen menšinou a že v době nepřítomnosti emigrantů prošli odlišným vývojem,²⁶¹ si Češi v Zelově a okolí neuvědomovali. Navíc se zde udržovala tzv. zelovská čeština vycházející především z češtiny 18. století a Bible kralické, zároveň však také ovlivněná soužitími s dalšími jazyky.²⁶² Tuto skutečnost rovněž pocítili zelovští Češi po reemigraci.

K udržení „české“ identity v Zelově přispělo především náboženství, s nímž bylo spojeno užívání jazyka. S těmito faktory souvisí také endogamnost skupiny, do druhé světové války naprosto většinová.²⁶³ Jen řídce se objevovaly smíšené německo-české sňatky.²⁶⁴ Přetrvávala tak „neidentita“ vymezená proti katolíkům.

4.4. Reemigrace

Ke druhé reemigraci byli Češi dovedeni soudobými poměry v Zelově a okolí. Někdy deklarovaná touha po vlasti či návrat do země otců tedy zřejmě nebyly hlavními důvody reemigrace. Jak bylo ukázáno, identita zelovských Čechů prošla v Polsku přirozenými změnami, byla částečně vázána na okolní prostředí a počítala s tamním životem. Také proto malá část Čechů v Zelově zůstala a někteří se do něj vrátili v protiproudu reemigrační akce.

Reemigrace samotná pak byla pro identitu zelovských Čechů významnou změnou. Nejenže reemigranti utrpěli kulturní šok, dostali se navíc do prostředí s vyvinutou národní identitou, kterou neznali a k níž se nehlásili. České prostředí, v Zelově zidealizované, nespĺnilo jejich očekávání.

²⁶¹ Protestantské mentalitě a jejím proměnám se věnovalo např. symposium ve Vídni konané 29. září – 1. října 1997. Viz KOŘALKA, Jiří: Vídeňské symposium o protestantských mentalitách v 16.–20. století. *Český časopis historický* 96, 1998, č. 1–2, s. 230–231.

²⁶² Rozhovor s Miroslawem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, s. 2: „*Ta čeština do první světové války, jak bylo ještě to Rusko, tak se krásně držela. Všechny mluvili česky. Samozřejmě musíme pamatovat, že ten český (jazyk, B. K.) to byl ještě kraličtina. Že ještě před tisíc šest set dvacet, to není to devatenáctý století. To byla čeština podle kralický Bible a Labyrintu světa. To byly ty knížky podstatné pro ten Zelov. A kancionál samozřejmě. Po první světové válce tam chtěli udělat Polsko. A už se začínali tam špatně a ta polština tam začínala fungovat. Ale po druhé světové válce, kdy odešlo devadesát procent lidí do Čech, tak tam zůstali a oni si tedy samozřejmě drželi tu češtinu, ale jenom mohli hovořit doma. ... Ale ta čeština, že ona byla dialektem. ... Tak musíme vidět, že to je něco mezi. Tam bylo trošičku německé, polské, ruské, tak je to trošičku míchané. Všechny slovíčka, které jsou v Bible, tak ty lidé používali. Ale ty které nebyli v Bible, tak ty museli dodělat.*“

²⁶³ Téma zmiňují např. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 64.; MAREŠOVÁ, H.: *České enklávy v Evropě*, s. 49: „Výrazným prvkem je endogamnost jako určitý závazný faktor seskupování se lidí na základě etnické identity.“; Srov. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 9. Jan Veselovský: „*A mezi katolíky vůbec. To jako že by si vzal z těch Čechů, ať evangelíků nebo třeba svobodných někdo katolíčku nebo katolíka, to byly výjimky.*“ Kristina Veselovská: „*Neznám. To vopravdu neznám snad ani.*“

²⁶⁴ Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 3: „*Jako ty rysy, jako že patříš k Rejchrtům, maminka byla rozená Rejchrtová a pak ty Kucovi, to byl jako německej rod a to byli baptisté, ale taky byli pohřbíváni na tom evangelickém hřbitově. ... Protože tatínek byl Němec a maminka byla Češka.*“ Poznámku o smíšených rodinách viz OLEJNIK, L.: *Zbór ewanglicko-reformovaný w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 68.

5. ŽIVOT PO REEMIGRACI

5.1. Začleňování reemigrantů do české společnosti a protestantských církví v Československu

5.1.1. Společnost

Reemigranti ze Zelova přicházeli do Československa od konce druhé světové války. Kořalková k reemigraci říká: „V druhé polovině roku 1945 přibylo do Československa dvacet jedna velkých reemigračních celků z Polska, z nichž každý celek je přibližně jeden vlak o řadě vagónů.“²⁶⁵ V Československu byla postupně zřizována shromažďovací střediska pro přechodné ubytování reemigrantů. Vaculík píše, že část reemigrantů z Polska, „tkalci, byli ubytováni v táborech v Praze-Ďáblicích...“²⁶⁶ Do tohoto tábora se tak přirozeně dostali také někteří zelovští Češi.²⁶⁷ Další zelovští reemigranti přijížděli do místa usídlení přímo z Polska.²⁶⁸ Některá byla předem vybrána, tak např. právě Liberec.²⁶⁹ Část reemigrantů si hledala místo usídlení sama.²⁷⁰ Některí reemigranti se přechodně ubytovali u příbuzných, reemigrantů dvacátých let.²⁷¹ Podle Heroldové „směrnice z léta 1945 slibovaly krajanům takové sociální zařazení, jaké měli v cizině a nabízela se jim rovnocenná náhrada za majetek zanechaný v cizině...“²⁷² V případě zelovských Čechů se nesplnil ani jeden z těchto slibů.²⁷³ Důvodem mohla být jejich neorganizovaná reemigrace z Polska.

Podle Vaculíka byla „počínaje 12. zářím 1945 zavedena povinná evidence všech

²⁶⁵ KOŘALKOVÁ, K.: Dvě vlny reemigrace Čechů ze Zelova v Polsku, s. 40.

²⁶⁶ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 48.

²⁶⁷ Viz např. s. 72, 91.

²⁶⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 202: „O čtyři dny později, v neděli 14. října (1945, B. K.), přejelo hranici v Zebřidovicích 11 vagonů s 250 až 300 reemigranty ze Zelovska. Šest vagonů bylo posláno přímo do Liberce...“; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 316.; Rozhovor s Milenou Veselovskou. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 43.

²⁶⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 314.

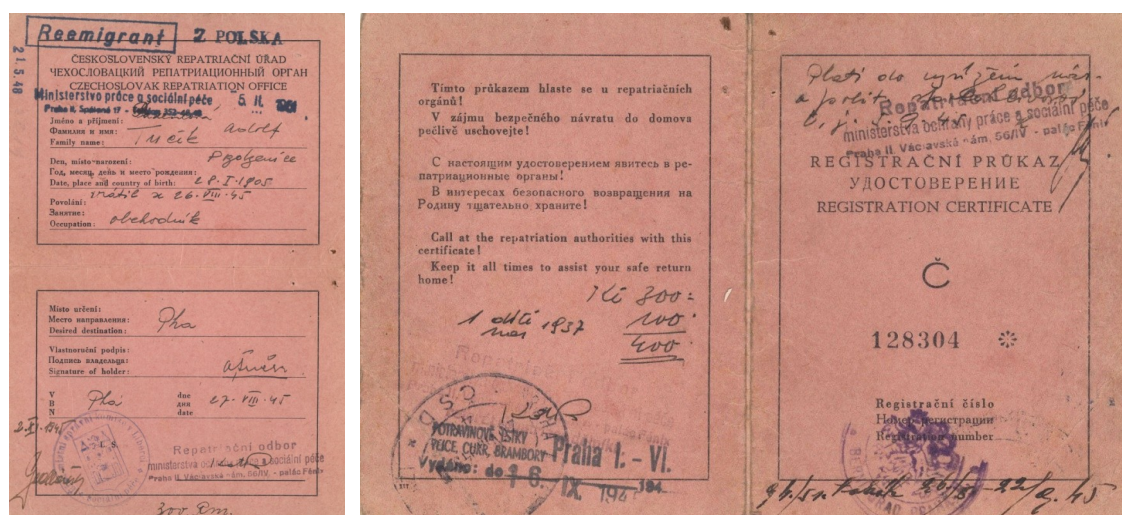
²⁷⁰ Srov. VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 158. Na tomto místě však nerozlišuje reemigranty ze Zelovska a Slezska.

²⁷¹ Více viz historie a současnost sborů, s. X a Y. MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 196. Srov. např. Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 1: „*My jsme přijeli s kuframa, protože jsme měli příbuzný v Praze, který se vrátili v první vlně po první světové válce. To tenkrát farář evangelickéj, Radechovský, v Praze to organizoval. ... My jsme tam měli příbuzný v Praze, tak jsme tam byli jako deset dní u nich nejdříve. Až teprv, až to bylo vyřizený všechno, tak jsme jeli do Broumova.*“

²⁷² HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce, s. 155.

²⁷³ Zelovští Češi byli v Polsku oloupeni a do Československa přijížděli bez finančního zajištění. Náhrada majetku jim přidělena nebyla, což možná souviselo s jejich neorganizovanou reemigrací. Srov. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4.; Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2.

reemigrantů.²⁷⁴ K evidenci sloužily průkazy vydávané nejprve v Polsku (propustka k přechodu hranic a potvrzení češství a spolehlivosti), po reemigraci pak také v Československu. Zde byly reemigrantům vydávány registrační průkazy.²⁷⁵ Štěříková píše, že „při registraci museli reemigranti doložit svou totožnost osobní legitimací a předložit osvědčení o národní spolehlivosti.“²⁷⁶ Podle údajů na registračních průkazech byli reemigranti z Polska evidováni mimo jiné Československým repatriačním úřadem a Repatriačním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče.²⁷⁷

Vyobrazení č. 1: Registrační průkaz reemigranta z Polska.

Osobní archiv Danislava Tučka.

Státní občanství bylo reemigrantům vracejícím se v rámci organizované reemigrační akce udělováno podle ústavního zákona z 12. dubna 1946 na základě podané žádosti.²⁷⁸ O tom, jak bylo občanství udíleno konkrétně zelvským Čechům (vraceli se neorganizovaně), se Kořalková ani Vaculík nezmiňují. Lze však předpokládat, že jim bylo přiděleno bez obtíží.²⁷⁹

Původní snahou zelvských Čechů bylo vytvořit po reemigraci společnou obec nebo se alespoň usadit v jednom místě.²⁸⁰ Reemigranti se však do Československa dostávali

²⁷⁴ VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 49.

²⁷⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E: *Země otců*. (2. vydání), s. 251. Štěříková na rozdíl od Vaculíka uvádí jako datum zahájení registrace reemigrantů 18. září 1945.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 251.

²⁷⁷ Viz Vyobrazení č. 1: Registrační průkaz reemigranta z Polska. Osobní archiv Danislava Tučka.

²⁷⁸ KOŘALKOVÁ, K.: *Československá a polská reemigrace po druhé světové válce*, s. 258.

²⁷⁹ Email. Danislav Tuček, BJB Šumperk, 29. 2. 2012. o přidělení občanství píše: „Průkaz reemigranta (registrační průkaz, B. K.) opravňoval k získání potravinových lístků, k dodávce přidělu uhlí a dalších potřeb jako získání státního občanství apod. V té době většina emigrantů neměla pasy ani jiné platné doklady na území ČSR.“

²⁸⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR*, s. 20.

v několika vlnách, po svém příjezdu sháněli ubytování a práci, a tak pro hledání společného místa nebyl prostor ani čas. Usídlení bylo zelovským reemigrantům poskytováno okresními národními výbory a správními komisemi.²⁸¹ Přestože se nepodařilo shromáždit všechny v jedné lokalitě, vzniklo, mimo jiné s pomocí synodní rady ČCE,²⁸² několik míst s větší koncentrací zelovských reemigrantů. Na těch byly založeny protestantské sbory.

Pro jednotlivá místa usazení existuje vždy charakteristické pracovní odvětví, ve kterém byli reemigranti zaměstnáni. Vaculík se zaměřuje na tkalce: „do továren je však nedirigoval úřad práce, nýbrž zaměstnání jim zprostředkovali soukromí agenti.“²⁸³ Kořalková celou situaci zelovských reemigrantů popisuje takto: „První reemigranti byli zejména tovární dělníci a mistři, kteří se usadili na Liberecku a Šumpersku. Na Jablonecku se usadilo na čtyřicet rodin. Na Tepelsku byly 150 rodinám z lodžského vojvodství přiděleny zemědělské usedlosti v obcích Jankovice, Hoštec, Rankovice, Nezdice a další. V této druhé vlně reemigrace přibývalo do Československa 90% české menšiny ze Zelova, což bylo na čtyři tisíce zelovských Čechů. Z nich se dvě velké skupiny usídlily v průmyslových městech Cvikově a Novém Městě pod Smrkem, kde tvořily podstatnou část dělnictva textilních továren.“²⁸⁴

Nároky a potřeby reemigrantů v novém prostředí se však netýkaly jen ubytování a zaměstnání, ale i náboženského života. Zároveň by Češi ze Zelova byli potřebovali pomoci zmírnit a překonat kulturní šok a problémy spojené s usídlením v pohraničí. Podle Štěříkové nebyly však zájmy reemigrantů usídlovacími orgány respektovány. Tuto skutečnost dokládá na rozptýlu nově příchozího obyvatelstva v pohraničí: „Byli posíláni (reemigranti, B. K.) převážně do západních Čech a jejich rozptýlení bylo spíše vítáno. Usídlení v místech, z nichž byli dosavadní němečtí obyvatelé násilně ‚odsouváni‘ bylo pro reemigranty jen těžko únosným břemenem.“²⁸⁵

²⁸¹ KOŘALKOVÁ, K.: Dvě vlny reemigrace Čechů ze Zelova v Polsku, s. 40.

²⁸² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 20.

²⁸³ VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 159.

²⁸⁴ KOŘALKOVÁ, K.: Dvě vlny reemigrace Čechů ze Zelova v Polsku, s. 40–41.

²⁸⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 20. Srov. např. Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4.; Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4: „*Tak vedle byl barák... A tam se trápili Němci jak nevím. A tatínek říkal: No tak, nebojte se. Já vás. Já tadyto nechci, protože já nikoho nevyháním nikam, jo. Tak my jsme si tady nenašli nic...*“; Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4: „*No my jsme v Broumově třeba, my jsme v Broumově dostali. Přijel kazatel, no, pan farář, tak se snažili vyhovět. Tak nám nabízeli byt třeba po nějakým fabrikantovi kompletně vybavenej. A luxusně vybavenej dokonce. A voni na stěně šly hodiny ještě, tak maminka řekla: Jéje. Ty Němci vodsud' teprve vodušli. Tak nechtěla tam jít prostě.*“ Kristina Veselovská: „*Já si pamatuju, když nám přidělili byt v Liberci, to bylo po Němcích, že. Ted' my jsme tam přišli a dostali jsme byt nahoře, jako v druhým poschodí. A v prvním poschodí bydleli ještě jejich rodiče. Jeho rodiče, těch mladejch. ... Těch Němců. To bylo tak nepřijemný. Ikdž náš tatínek uměl německy, a tak jsme říkali: Všechno, co chcete, si vemte. Jenom prostě ať si nemyslíte, že jsme vám to chtěli krást.*“

Nejen setkání s Němci čekajícími na odsun²⁸⁶ bylo často pro reemigranty nečekaným zážitkem a zklamáním se v obrazu vlasti. V Čechách narazili na katolíky, podle jejich dosavadního vnímání etnicity a religiozity Poláky, což v nich vyvolalo nemalý údiv.²⁸⁷ Přicházeli na místa v pohraničí, kde byly již domy a pozemky často rozebrány přistěhovanci z vnitrozemí (přestože na některých místech Němci stále čekali na odsun).²⁸⁸ Tito přistěhovanci, kromě katolíků v nejednom případě komunisté²⁸⁹, nejenže neznali exulantskou minulost zelovských Čechů, a ani jejich zbožný život jim nebyl blízký. Navíc reemigranti ze Zelova mluvili tzv. zelovskou češtinou.²⁹⁰ Sami zelovští Češi se proto a také díky státu, odkud přišli,²⁹¹ setkávali s označením „Poláci“,²⁹² jež někteří z nich vnímali jako urážku.²⁹³ Chování sousedů bylo vůči reemigrantům často nevybíravé.²⁹⁴ Zelovští Češi doufali, že pozdvihnou českou zemi a budou uvítáni jako hrdí exulanti, jež zachovali českobratrskou víru.²⁹⁵ Tvrdé zklamání z poměrů v českém pohraničí tak bylo pro některé z nich neúnosné.

Část reemigrantů se do Zelova vrátila.²⁹⁶ Podle jedné z hypotéz E. S. Leehe je s migrací

²⁸⁶ Odsun Němců byl organizován především v roce 1946. Srov. např. HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce, s. 155.

²⁸⁷ Srov. např. KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s. 66: „Navrátilci naivně doufali, že se v Čechách setkají se samými evangelíky, ale opak byl pravdou. Většina obyvatel se hlásila ke katolictví a mnozí další byli ateisty.“; Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2. Kristina Veselovská: „Potom, my jsme byli, já se pamatuju, v Liberci, jak jsem šla do druhé třídy měšťanky a pak jsem přišla domů a jsem říkala: Mami, představ si, že tam jsou katolíci. Protože katolíci u nás byli jenom Poláci.“ Jan Veselovský: „Takže jsme si nedovedli představit, že v Čechách by byla naprostá většina katolíků.“

²⁸⁸ Srov. Blaholav Matys. Rozhovor s Blaholavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 1: „Měli tady výběr domů, ale ty domy byly vesměs už tak vydrancovaný téma Čechama, co přišli z vnitrozemí a různě, protože ty lidi z toho vnitrozemí byli většinou takový většinou jak říkaj chalupníci nebo nemajetný lidi jako, tak tady viděli, že něco tady je.“

²⁸⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 20.

²⁹⁰ Od zelovské češtiny reemigranti upouštěli různě rychle. Srov. HEROLDOVÁ, Iva: Reemigrace po druhé světové válce. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 44: „Pro reemigranty se pořádaly jazykové a doškolovací kurzy, zvláště se pečovalo o školní výchovu dětí, o odstranění negramotnosti.“ V případě zelovských Čechů šlo snad jen o Liberec, v jiných místech usazení nebyla tato pomoc poskytována.

²⁹¹ Srov. HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace po druhé světové válce, s. 46.

²⁹² Srov. KOUTECKÝ, D.: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech, s. 68: „Reemigranti ze Zelova se v pohraničí setkali s přistěhovanci ze středních Čech, kteří jim nadávali Poláků, protože nemluvili správnou češtinou...“

²⁹³ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6: „Ještě jim vadilo, že když byli v Polsku, tak jim nadávali, že jsou Čechy, ať jdou tedy do Prahy. Ale když byli tady, tak zase Poláci. A to jim dost vadilo.“ Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4–5: „A někdy i německými, i z němčiny tam byly některý slova, v té zelovské češtině, takže lidi tady je považovali za takovou nižší úroveň prostě, říkali jim Poláci. A prostě to se těch starších lidí, těch našich rodičů dotýkalo.“; Dotazník č. 2: Růžena Kucová, roz. Matysová (*3. 4. 1950, Brniště), BJB Brniště, s. 2: „Někteří Češi jim nadávali: ‚Poláci‘.“; Dotazník č. 21: Danislav Tuček (*1937, Zelov, Polsko), BJB Šumperk, s. 5: „... ‚Poláci‘, což bylo především pro starší lidi ponižující. Tito občané se považovali za větší Čechy než místní obyvatelstvo.“

²⁹⁴ Nejen se zelovskými Čechy bylo špatně zacházeno. Viz VACULÍK, J.: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*, s. 62: „Na poradě delegátů reemigrantů v roce 1947 také předseda osidlovacího výboru Ústavodárného národního shromáždění konstatoval diskriminaci reemigrantů obecně.“

²⁹⁵ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

²⁹⁶ Srov. např. Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28.

vždy spojen proud a protiproud.²⁹⁷ Protiproud, tedy reemigrace ve svém původním smyslu, závisí na působení migračních překážek. Tento fakt lze demonstrovat na příkladě Čechů vracejících se do Zelova.²⁹⁸ Většina zelovských reemigrantů však, přestože byla českým prostředím často velmi zklamána, v něm setrvala. Za překážku v tomto případě považují strach z Poláků v Zelově a nechť vrátit se do nebezpečného a nepřátelského prostředí.

Další nepříjemnou skutečností byla pro reemigranty odlišná krajina, než na jakou byli dosud zvyklí. Hory a kopce vzbuzovaly v některých z nich strach a tíseň.²⁹⁹ Na nově příchozí nebyla připravena ani česká veřejnost. Nebyla o reemigrantech informována, což značně ztížilo proces jejich integrace do společnosti.³⁰⁰

Celková mentalita reemigrantů byla otřesena. Zelovští Češi viděli v Čechách ideální vlast a skutečnost je v mnohém zklamala. Vzájemné nepřijetí ze strany Čechů z vnitrozemí i Čechů ze Zelova (obě skupiny se navzájem zpočátku nazývaly Poláky),³⁰¹ vyústilo v semknutí zelovských reemigrantů v nových obcích. Na toto období upozorňuje Slavoj Ranš:

„A oni si to zidealizovali celou tu zemi. Prostě Čechy, to byla země zaslíbená, když to řeknu obrazně. A

10. 2011, s. 8: „A když jsme teď byli v Polsku, tak jsme chodili po tom evangelickém hřbitově, tak jsem tam viděl jednu paní..., tak jsem jí oslovil a ona to byla Češka, jo. ... A teď mi vyprávěla zkušenost svého manžela, že taky vycestoval z Polska. On byl ještě svobodný, jo. Moc se mu nechtělo to tady všechno opouštět v Polsku, měli nějaký to hospodářství, no ale nechal se přemluvit a teda vycestoval. A teďka přišel někde, teď nevím přesně místo, a ještě tam byla ta německá rodina neodsunutá a jestli se na něj mračili nebo prostě, tak nakonec reagoval tím způsobem, že já nebudu tady tlačit na ně, aby se vystěhovali, když já tam mám svoje hospodářství, jo. Tak se rozhodl vrátit, jo. Přece nebudu tady utlačovat Němce. Vrátil se. Já jsem to tam opustil, jo. Tak se vrátil do svého a je tam. Už sice zemřel, ale ta jeho manželka mi vyprávěla, že prostě to, že tam ještě bydleli ty Němci, tak ho to odradilo. Přece nebudu nikoho vystrkovat z hospodářství, když mám v Polsku jako svůj majetek. Takže i takových reakce byly. Že někteří se i vrátili.“; Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6: „Že se vraceli do Polski Češi. Jeli zpátky do Polska. Ani nevyložili. No do Zelova. ... Ale jo, vrátili se zpátky. A pak přes hranice, to mi říkal manžel. Přes Nový Město tajně se vrátili zpátky do Zelova.“; Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 3: „Některé rodiny ano. To je potřeba se taky zmínit. Některé rodiny, těm se tady nelíbilo a vrátili se zpátky.“

²⁹⁷ ŠATAVA, L.: *Migrační procesy a české vystěholectví 19. století do USA* s. 38.

²⁹⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 363–364.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów* 2. vydání, s. 212–213.

²⁹⁹ Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3: „No tak my jsme se tady usídlili. No a tak to bylo hrozný, protože takový kopce. U nás byla rovina v Polsku. Tam neviděl kopeček, jo. A tady teďkon my jsme přijeli a tady takový kopce, já brečela, já jsem se bála s těma koňma, já říkám, vždyť oni se zabijou. No to bylo hrozný než jsme si zvykli na ty kopce.“; Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2: „Můj otec se svým bratrem, s kazatelem Tučkem, se domluvili, že pojedou do Šumperka. Že se jim v Liberci nelíbilo. Ikdyž tam se taky založil sbor a to, ale tak jeli do Šumperka, protože třeba moje maminka, bydleli jsme pod tím Ještědem. A z toho Zelova byla, byli všichni zvyklí, rozhled, rovina, žádný kopce. Tam není ani kopeček. Tam je to naprostá rovina. A ten, ten pohled na západ od toho bytu, kdy vlastně okamžitě se dřív stmívá, protože to sluníčko zalaze, tak to bylo pro ně takový trochu, řekl bych, no že se to nelíbilo. Tak se chtěli přestěhovat někde.“; Dotazník č. 21: Danislav Tuček (*1937, Zelov, Polsko), BJB Šumperk, s. 2: „Negativně však působila změna klimatu především v Liberci, neboť většina reemigrantů hory vůbec neznala.“

³⁰⁰ HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce, s. 159.

³⁰¹ HEROLDOVÁ, I.: O exilu a reemigraci. Příspěvek k problematice etnicity u náboženských reemigrantů z 18. století, s. 30: „Po příchodu byli zklamáni, že v Čechách našli ‚katolíky‘, kteří jim říkali ‚Poláci‘ (domácí české obyvatelstvo mělo ve zvyku označovat reemigranty apelativem země /státu/, z níž se přistěhovali), ačkoliv ‚Poláky‘ byli vlastně Češi ve vlasti, protože byli katolíky.“ Viz též MATĚJKA, K.: O wygnacach, ktorzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s.196.

*oni potom sem přišli a reakce nebyla – pojdte sem, vy naši Češi, který se vracíte – ale – co sem ty Poláci táhnou, co voni tady chtějí. A to bylo takový vystrážlivění, protože tam celý dvě století, co tam vlastně byli, tak pořád se tam utvrzovali ve víře, říkali my jsme Češi a tohleco a připomínali si ty všechny, no. A pak přišlo vystrážlivění, že to bylo všechno jinak.*³⁰²

Reemigranti nebyli, jak už bylo naznačeno, zcela neorganizováni, přinejmenším byla zajištěna jejich registrace. Navíc byl kromě Stavebního a bytového družstva českých exulantů, jež se podílelo na umožnění reemigrace, nově založen Sbor českých exulantů. Tento spolek navazoval na činnost Pracovního sboru českých exulantů, ustaveného roku 1931 a úředně rozpuštěného 21. června 1944.³⁰³ Oficiálně vznikl 12. srpna 1946, fungoval však již od konce druhé světové války. Oba spolky či organizace, jak sbor, tak družstvo českých exulantů, vedl farář Radechovský. Kromě státních úřadů byl Sbor českých exulantů další institucí registrující reemigranty.³⁰⁴

V roce 1947 byl nový spolek přejmenován na Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska.³⁰⁵ Sbor byl také členem Československého ústavu zahraničního v Praze a spolupracoval s Kostnickou jednotou. Fungovaly v něm tři sekce: náboženská, hospodářská a zahraniční. Činnost Sboru se zaměřovala především na reemigranty ze Zelova a Čechy v Zelově, přestože byla oficiálně směřována také na další potomky exulantů, reemigranty ze Slezska a z Volyně. Podle informací, které uvádí Štěříková, se Sbor zapojil do pomoci reemigrantům nejen v usidlování. Jelikož však jeho členy tvořili právě reemigranti,³⁰⁶ nepřispíval k jejich zařazení do české společnosti. Společnými akcemi spolku byly dva sjezdy reemigrantů, uspořádané v letech 1946 v Praze a 1952 v Litoměřicích.³⁰⁷

Sjezd konaný v Praze probíhal ve dnech 14.–16. 6. 1946.³⁰⁸ 14. 6. se delegáti z řad potomků exulantů, reemigrantů po první i druhé světové válce, setkali na Hradě s prezidentem republiky Edvardem Benešem.³⁰⁹ Vyvrcholením sjezdu byla pak slavnostní bohoslužba

³⁰² Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3.

³⁰³ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 374.

³⁰⁴ VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usidlování zahraničních krajanů*, s. 159.

³⁰⁵ Bývá nazýván také Sborem českých exulantů i navrátilců z Polska.

³⁰⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 377.

³⁰⁷ Tamtéž, s. 374–378. O sjezdu v Litoměřicích jsem bohužel v literatuře ani pramenech informace nenalezla.

³⁰⁸ KOŘALKOVÁ, K.: Československá a polská reemigrace po druhé světové válce, s. 260. V témže roce se uskutečnil celostátní sjezd reemigrantů. Konal se 25.–27. října 1946 v Praze.

³⁰⁹ Popis setkání lze nalézt v brožuře *Návrat exulantů. Kázání, které vykonal při uvítání exulantů v chrámu u Martina ve Zdi v Praze 16. června 1946 Dr. Josef Křenek, synodní senior*. Praha s. a., s. 8: „Jménem potomků českých exulantů pozdravil pana presidenta republiky českobratrský evangelický farář Jan K. Smetana z Vilémova v Čechách, který se vrátil před čtvrt stoletím ze Zelova, jedné z nejvýznamnějších obcí našich exulantů...“ V pozdravu presidenta Beneše mimo jiné zaznělo (Tamtéž, s. 12–14.): „Jsem rád, že potomci našich emigrantů se mohou vrátit do vlasti, že mohou zůstat v osvobozené vlasti a zúčastnit se práce na jejím budování... Ale přes všechny těžkosti si dovedli své ideály zachovat. Chtěl bych, aby si to uvědomil celý národ, který se dnes k těmto ideálům ať náboženským nebo jiným mravním musí vracet...“ Setkání pokračovalo po proslovu faráře Smetany i prezidenta Beneše diskuzí nad stížnostmi a prosbami

konaná 16. 6. v kostele u Martina ve zdi. Reemigranty při ní přivítal tehdejší synodní senior ČCE Josef Křenek.³¹⁰ Při setkání s prezidentem i v rámci oficiálního programu sjezdu byla konstatována nelehká situace reemigrantů a vysloven dík za zásluhy v zachování odkazu českých protestantů v zahraničí. Byla zde nastíněna situace při usidlování v pohraničí a vůbec v české společnosti, zároveň je však z následujícího vývoje patrné, že církev, stejně jako stát o problémech reemigrantů sice věděla, nebyla ale zřejmě schopna a snad ani ochotna je řešit.³¹¹

Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska platil po reemigraci zřejmě za nejvýznamnější pomoc reemigrantům nejen materiální, ale především duchovní. Při setkáních sboru mohli reemigranti srovnávat podmínky v jednotlivých místech usazení a hovořit o společných problémech.³¹² Potvrzení významu tohoto Sboru vidím v množství jeho členů (na konci jeho působení to byli 2 čestní, 1 zakládající a zejména 1690³¹³ řádných přispívajících členů) a poboček, jichž v Československu fungovalo 18.³¹⁴

(mimo jiné o možnost návratu potomků českých exulantů, kteří byli ještě v cizině). Tamtéž, s. 14–16.: „Na různá konkrétní přání... doporučil pan prezident organisování zájmových skupin a spolupráci s příslušnými úřady, a přislíbil pomoc tam, kde toho bude zvláště zapotřebí.“

³¹⁰ Tamtéž, s. 4–8: „Slavíme dnes... velkou dějinnou chvíli. Vítáme zde ve vlasti, a právě v tomto chrámu velmi symbolicky, naše evangelické exulanty z východního zahraničí. Vrátili se již po tisících a ještě se stále vracejí. Někde se vrátili jen muži a toužebně čekají své ženy a děti. Vítáme je s upřímnou bratrskou láskou jménem naší církve v našem středu. Je nám to chvíle nevýslovně velká... Pro mne samého, který jsem téměř čtvrt století prožil s naší americkou větví, jest tento den chvílí, která plní duši hlubokým pohnutím... vy, milí bratři a sestry, kteří se k nám vracíte z Ruska, Polska, Pruska, Slovenska a Jugoslavie... Co vás udrželo? Co vás zachovalo? Byla to jen řeč sama? Ó, to bylo něco daleko mocnějšího! To bylo ono nejvzácnější, co jste si v své drahé řeči podívali od pokolení k pokolení. To byla náboženská víra vašich otců. Vás udržela Bible Kralická jazykově i vírou. ... S touto vírou se vracíte a chcete ji učinit zde ve vlasti základem vašeho života. Zahanbujete nás mnohé vlašné a duchovně vyhaslé České bratry, zahanbujete nás vaší vřelou horlivostí a bratrskou družností. ... Jaká je potřeba, aby Bible, která vás sílila a zachovávala, sílila a zachovávala nás také doma nyní... Mnohé vás velmi bolí rozdíl mezi idealisovanou zemí otců a skutečností, která je daleko od tohoto ideálu... Vždyť jste k nám přišli po válce... A kdyby nakrásně vše bylo nejideálnější, i tu musíte počítat s onou bolestnou nemocí přesazeného stromu... Všecky tyto těžkosti, které vyplývají z novosti poměrů a poválečného života, překonají tři největší duchovní mocnosti: víra, láska a naděje... My, církev naše, vláda i celý národ, při všech bolestech nemocné doby, hledíme na vás s úctou a láskou. Chceme se s vámi více sblížit, lépe vás poznati, vás s námi zapojiti a také vám účinněji posloužit. Víme, že by naše pomocná ruka měla být silnější, ale vyplývá to z toho, že na nás naléhá tolik problémů, že mnohá je žeň a dělníků málo. ... Jsme vděční za to, že máte mezi sebou několik bratří duchovních, kteří věrně pečují o vaše duchovní potřeby a udržují vaše nová střediska. I naši kazatelé s láskou chtějí sloužit vám a všem, kdo v pohraničí spolu s vámi tvoří nové bratrské společenství.“

³¹¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 21, 22.

³¹² Tamtéž, s. 21–22.

³¹³ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 197. V roce 1947 měl Sbor 669 členů.

³¹⁴ Již v roce 1947 bylo „odboček“ 17. Viz JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 19.

Vyobrazení č. 2: Průkaz člena Sboru českých exulantů i navrátilců z Polska. Odbočka Šumperk n. M. Osobní archiv Danislava Tučka.

Mezi další aktivity sboru patřilo shromažďování dokumentů o náboženské emigraci, plány na založení muzea³¹⁵ a připravování rozsáhlé publikace o dějinách Zelova. Hlavním představitelem posledně jmenovaných aktivit byl Vladislav Jelínek.³¹⁶ Činnost spolku byla však na úřední doporučení ukončena k 31. prosinci 1953.³¹⁷

5.1.2. Církev

V místech nového bydliště se reemigranti začali sdružovat v náboženských obcích. Byli zvyklí na sborová společenství, jednu z hlavních náplní jejich dosavadního života.³¹⁸ V pohraničí české protestantské sbory většinou nebyly a také v řadách přistěhovalců z vnitrozemí bylo málo protestantů. Proto se reemigranti často stali zakladateli nových sborů.³¹⁹

Reemigranti ze Zelova se v souvislosti s církevní organizací dostávali do různých situací, v hlavních rysech je lze rozdělit do tří skupin. V prvním případě se stali sami

³¹⁵ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s.198.

³¹⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 377. Vladislav Jelínek shromažďoval materiály k dějinám Zelova a připravoval publikaci, tu se nakonec ovšem nepodařilo dokončit. Srov. Pozůstalost Vladislav JELÍNEK (1909–1986), č. kartonu 5. Pozůstalost ovšem neobsahuje materiály k reemigraci.

³¹⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 378. Počty členů a poboček neboli odboček podle „Z krátké písemné zprávy Dr. Macka na jaře 1972.“

³¹⁸ Srov. Dotazník č. 21: Danislav Tuček (*1937, Zelov, Polsko), BJB Šumperk, s. 2: „Atmosféra v rodinách byla velice zkroušená. Každý se musel nějakým způsobem o sebe postarat a zajistit si tak vše potřebné. Navíc to bylo v naprosto jiném prostředí a zpočátku neexistovala ani náboženská komunita, která většinou chyběla.“

³¹⁹ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 196. Na místech větší koncentrace zelovských reemigrantů se dlouho udržovalo povědomí o společném původu. Dnes se již ve sborech velký důraz na tuto skutečnost neklade. Viz XY

zakladateli nového sboru³²⁰ (buď na místě původního sboru německého, ty byly většinou luterské,³²¹ nebo tam, kde do té doby protestantský sbor nebyl). Druhou skupinou jsou místa, kde byli zelovští Češi usídleni společně s reemigranty z jiných oblastí, především ze Slezska nebo z Volyně, a společně založili, stejně jako v prvním případě, nový sbor. Do nových sborů přibyla také část evangelíků z vnitrozemí, sbory jsou ale především reemigrantské. V třetím případě se reemigranti dostali do již fungujících sborů, ty však byly většinou ve vnitrozemí (např. Praha). Do této skupiny patřili zejména jednotlivci.³²²

Vrátím se ještě k zakládání sborů na místech dřívějších sborů německých. Výhodou pro reemigranty byl fakt, že, podle Hájka hodnotícího situaci v šedesátých letech 20. století, v pohraničí zůstalo „mnoho prázdných kostelů a far, které patřily německé evangelické církvi. Je přirozené, že přistěhovavší se evangelíci měli snahu soustředit se kolem těchto opuštěných budov a vytvořit zde nová střediska sborové práce. ... Tak došlo k utvoření celé řady nových sborů.“³²³ Reemigranti se, jak již bylo naznačeno, „na některých místech usadili kompaktně. Zde byly utvořeny sbory a někde postaveny i nové církevní budovy.“³²⁴

5.1.2.1. Českobratrská církev evangelická³²⁵

Českobratrská církev evangelická se snažila pomoci již při usídlování reemigrantů, v několika případech úspěšně. Na místech usídlení větších skupin reemigrantů vznikly nové evangelické sbory.³²⁶ Pro sbory vzniklé v pohraničí, kam byli reemigranti usídlováni, se ČCE snažila zpočátku získávat také duchovní. V poválečné situaci, kdy byl nedostatek farářů, se to však často nedařilo.³²⁷

Synodní senior ČCE se zúčastnil prvního sjezdu reemigrantů pořádaného Sborem

³²⁰ Hovořím zde o sboru, situace však byla většinou složitější. Nové jednotky zakládané reemigranty byly často zpočátku „pouze“ kazatelskými stanicemi blízkého sboru, k osamostatnění docházelo později. Slovo sbor tedy na tomto místě používám jako synonymum pro organizované církevní společenství.

³²¹ Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, ustavená roku 1919 a zaniklá spolu s odsunem německého obyvatelstva, přijala luterské vyznání, v rámci církve však působilo rovněž několik reformovaných sborů. Srov. Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: *Wikipedie*. [online], [aktualizace 2012-01-05, cit. 2012-05-27]. Dostupné z [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bmeck%C3%A1_evangelick%C3%A1_c%C3%ADrkev_v_%C4%8Cech%C3%A1ch_na_Morav%C4%9B_a_ve_Slezsku>](http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bmeck%C3%A1_evangelick%C3%A1_c%C3%ADrkev_v_%C4%8Cech%C3%A1ch_na_Morav%C4%9B_a_ve_Slezsku)

³²² Konkrétní příklady viz v podkapitole Historie a současnost zkoumaných protestantských sborů, s. 71–101.

³²³ HÁJEK, Viktor: Život v církvi. In: *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 18. Více viz ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 310–311. O uprázdněné budovy měla zájem i církev československá (husitská). Situace byla v konkrétních místech různá.

³²⁴ HÁJEK, V.: Život v církvi, s. 18.

³²⁵ Začleňování reemigrantů do ČCE zhodnotila Edita Štěříková v konferenčním příspěvku Přínos reemigrantů (potomků českých exulantů) evangelické církvi v ČR.

³²⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 20.

³²⁷ Tamtéž, s. 20, 21.

českých exulantů a navrátilců z Polska. Zájem o reemigranty lze vyčíst také z Poselství IX. synodu ČCE (konaného v roce 1945):³²⁸ „Bratřím a sestřám, potomkům exulantů. Devátý synod českobratrské církve evangelické přijal s radostí zprávu o tom, že po dlouhém odloučení jste se vrátili opět do své vlasti. Jste potomci těch, kteří pro čisté evangelium a věrnost k církvi opustili tuto zemi. Láska k bibli a zpěvníku zachránila vaši víru i vaši řeč, kterou jste si přes nesmírné těžkosti zachovali. Vidíme v tom velikou milost Boží a vyslyšení vašich modliteb, že jste se mohli opět vrátit mezi nás. Pozdravujeme vás upřímně a radostně v našem bratrském kruhu víry a naději. Víme, že jste nenašli všecko tak, jak jste toužili.“³²⁹

Další vývoj nových evangelických sborů byl nesnadný. Reemigranti se setkávali s nepřijetím nejen v obcích usazení, ale i v církevním prostředí.³³⁰ Měli snahu o čilý sborový život, důraz kladli na osobní zbožnost a čtení z Bible, což narazilo na konfrontaci zvláště ve sborech smíšených (tvořených z reemigrantů a přistěhovalců z vnitrozemí). Konzervativní přístup k víře³³¹ a životu v církvi býval někdy dokonce kritizován a zesměšňován.³³² V důsledku toho se některá reemigrantská společenství uzavřela do sebe a neupouštěla od svých zvyklostí spojených s dřívějším způsobem života.³³³ Stále kladla nejvyšší důraz na Bibli a nechtěla se přizpůsobovat novým podmínkám.³³⁴ Hlavním pojítkem reemigrantů byla však stále sborová a církevní aktivita. Pocit sounáležitosti jim dodávaly například společné slavnosti v reemigrantských sborech.³³⁵

Nové reemigrantské sbory krátce po jejich založení navštěvovali evangeličtí kazatelé. Pro větší zájem o reemigranty však v církvi tehdy nebylo místo. Reemigrantům se nedostalo vysvětlení současné situace ve státě ani v církvi, o jejich zařazení do společnosti se nikdo

³²⁸ MACEK, Ondřej: Kořeny, tradice a příběhy. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Českobratrská církev evangelická... baedeker*. 2008, s. 10–32. [online], [cit. 2012-05-17]. Dostupné z [www: <http://kocna.webzdarma.cz/sbor/cce_baedeker.pdf>](http://kocna.webzdarma.cz/sbor/cce_baedeker.pdf), s. 21.

³²⁹ *Návrat exulantů. Kázání, které vykonal Dr. Josef Křenek, synodní senior*, s. 16.

³³⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 20: „... ani setkání s českými evangeliky nebylo vždy povzbudivé. Církevní vedení si tento možný problém uvědomovalo a obávalo se, že by se reemigranti ve svém zklamání z českých evangeliků mohli připojit k některé ze svobodných evangelických církví. Zprávy kazatelů, kteří z pověření synodní rady reemigranty navštěvovali, potvrzovaly oprávněnost těchto obav: reemigranti byli „zneklidnění“ z mnoha příčin. V neposlední řadě měli starost o své budoucí duchovní vedení.“

³³¹ HÁJEK, V.: *Život v církvi*, s. 18.

³³² S takovou reakcí se setkávali už reemigranti po první světové válce. Viz ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR*, s. 19–20.

³³³ Srov. s dalšími reemigranty po druhé světové válce viz HEROLDOVÁ, I.: *Reemigrace po druhé světové válce*, s. 46–47.

³³⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR*, s. 21: „Reemigranty zas nezajímaly novější dějiny české evangelické církve. O národním obrození nikdy neslyšeli a česká národnostní hrdost jim byla cizí, a někdy je dokonce zraňovala. ... Liberální teologie působila na reemigranty jednoznačně odpudivě. ... reemigranti zůstávali v ČCE, církevními poměry se příliš nezabývali, trvali na své zásadní biblické orientaci a zařídili se po svém. Začali zkrátka podle svých měřítek rozlišovat mezi věřícími a nevěřícími faráři a podle toho si je volili.“

³³⁵ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 368.

nezajímal, zůstali uzavření a neprojevovali zájem o vývoj české společnosti.³³⁶ Byli považováni za zaostalé dokonce i nově zvolenými faráři. Ti nebyli vedením církve připraveni na odlišnost reemigrantů a jejich konzervativní tradice.³³⁷ Tak vznikly některé pro reemigranty nepochopitelné a ponižující spory, například – a nejen – o otázky evoluce.³³⁸ Štěříková popisuje situaci v reemigrantských sborech: „Jak pro reemigranty, tak pro faráře, kteří v těchto sborech pracovali, ba i pro celou církev by bylo bývalo nadmíru důležité zopakovat si věcně dějiny české náboženské emigrace včetně založení exulantských kolonií v cizině.“³³⁹

Také mládež reemigrantských sborů všech tří církví byla považována za podivínskou. Neznala jinou zábavu než bohoslužebná shromáždění a akce pořádané sbory.³⁴⁰ Stejně jako v Zelově fungovaly v těchto sborech hojně navštěvované nedělní školy, pěvecké sbory, během týdne se konalo několik bohoslužebných setkání a byly pořádány také výlety do přírody. Ve sborech působili kromě farářů laičtí kazatelé, v některých kazatelských stanicích byli odpovědní za veškeré sborové dění.

5.1.2.2. Bratrská jednota baptistů

Ze zelovského baptistického sboru reemigrovala v roce 1945 většina jeho členů. V Československu se stali zakladateli sborů v Liberci a Šumperku. Větší skupina zelovských baptistů se dostala také do Teplé. Ostatní přispěli k rozšíření téměř všech českých baptistických sborů.³⁴¹

Přínos zelovských baptistů je tak dodnes v BJB patrný. Díky celé reemigrační akci po roce 1945, tedy nejen ze Zelova, ale i z jiných míst v zahraničí, vzniklo v Čechách 17 baptistických společenství (sborů³⁴² nebo kazatelských stanic). V charakteristice Bratrské jednoty baptistů v publikaci Český ekumenismus čteme: „Oživení nastalo po válce a příchodem reemigrantů z Polska, Sovětského svazu, Maďarska a Rumunska v letech 1945–

³³⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 22: „Ze strany oficiální církve se reemigrantům zvláštní vstřícnosti nedostalo. Oni ji také neočekávali, ale výše zmíněným odlišnostem nerozuměli a nejednou zapochybovali i o tom, zda jsou v Československu na správném místě.“

³³⁷ Existovaly ovšem i výjimky. Vlastimil Pospíšil vzpomíná na dva evangelické faráře zajímaví se o reemigranty. Viz Poznámky z konference „Přínos reemigrantů k životu evangelických církví v ČR“, „Exulantská genealogie“ a valné hromady o. s. Exulant. Litomyšl, 8. 10. 2011.

³³⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 22., Viz např. s. 84.

³³⁹ Tamtéž, s. 22.

³⁴⁰ Tamtéž, s. 22–23.; Viz s. 31.

³⁴¹ BISTRANIN, J.: Počátky nejstaršího českého baptistického sboru. [online]; VOLANSKÝ, V.: Krátké dějiny sboru českých baptistů v Zelově. [online]

³⁴² Srov. např. POSPÍŠIL, Vlastimil: 100 let baptistické práce v Čechách a na Moravě. In: *100 let života víry. Jubilejní sborník Bratrské jednoty baptistů v ČSSR*. Praha 1989, s. 82.

1947.³⁴³

Ze čtyřiceti dnešních samostatných sborů bylo po druhé světové válce dvacet založeno, posíleno či ovlivněno reemigranty. Tyto reemigrační sbory jsou zároveň dodnes v církvi početně silnější.³⁴⁴

5.1.2.3. Církev bratrská³⁴⁵

Ze sboru svobodných v Zelově reemigrovali téměř všichni členové. Ve sborníku *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium* se uvádí, že: „V několika turnusech (srpen–prosinec 1945) se také vrátili členové sboru Svobodné reformované církve v Zelově se svými rodinami.“³⁴⁶ Jejich působení v Zelově tím pádem zaniklo.³⁴⁷ Naprostá většina z nich se v reemigrační akci dostala do Nového Města pod Smrkem.³⁴⁸ Podle citovaného sborníku: „Bratři nechtěli být rozděleni ani po návratu do Čech, i když podmínky doby tomu nahrávaly.“³⁴⁹ Někteří se však zřejmě usadili i v okolí Jablonce nad Nisou a jinde.³⁵⁰

V Čechách se zpočátku hlásili k zelovským reformovaným evangelíkům, sbor v Novém Městě pod Smrkem začali utvářet společně s nimi jako evangelický.³⁵¹ Svobodní (stejně jako

³⁴³ ŠVEC, S(tanislav): Bratrská jednota baptistů. In: *Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církvi*. Praha 1976, s. 199.

³⁴⁴ Petr Hlaváček: Reemigranti a Bratrská jednota baptistů. Poznámky z konference „Přínos reemigrantů k životu evangelických církví v ČR“, „Exulantská genealogie“ a valné hromady o. s. Exulant. Litomyšl, 8. 10. 2011.

³⁴⁵ Společenství svobodných měnilo několikrát svůj název. Vývoj pojmenování církve byl tento: Svobodná církev reformovaná (1905–1919), Jednota českobratrská (1919–1967) a Církev bratrská (od 1967). viz např. KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 3.

³⁴⁶ Tamtéž, s. 9.

³⁴⁷ OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 75: „Po 2. světové válce v Zelově skončili svou činnost Svobodná církev reformovaná, metodisti, čeští a moravští bratři.“ (volný překlad B. K.); NĚMEČKOVÁ, R. – OBRUBA, T.: Polsko, s. 72: „V Zelově je dnes kostel evangelický, katolický, německý luteránský a baptistický dům.“

³⁴⁸ ŠTĚPÁN, Jan: Církev bratrská v severních Čechách. In: *Náboženské dějiny severních Čech. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.–11. září 1997*. Ústí nad Labem 1999, s. 125: „Kazatelská stanice v Novém Městě pod Smrkem organizačně patří ke sboru v Liberci, má však zpravidla vlastního ordinovaného kazatele a je do značné míry podobné samostatnému sboru. Vznikla na podzim r. 1945 z několika desítek reemigrovaných českých evangelických křesťanů – potomků pobělohorských exulantů do polského Zelowa v 18. století.“

³⁴⁹ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 20.

³⁵⁰ Tento fakt vyvozují z rozhovoru v novoměstském sboru. Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 2: „Jako malej kluk si to pamatuju. Jedna skupina zelovských zůstala v Novém Městě pod Smrkem, to bylo vlastně jednání taky s vládou a umístění těch lidí právě v opuštěných sudetech. Mí rodiče, to vlastně začala práce naší církve ze tří rodin, který tam byli přeloženy zemským úřadem v Praze na obsazení. Takže měli vazbu v Liberci a v Novém Městě. Ti přistěhovaní exulanti se vraceli ze Zelova a druhá skupina byla u Jablonce. Tam zůstávali taky.“

³⁵¹ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 21: „Pro obecnství u Božího slova a sborovou činnost jim byla od městské správy nabídnuta možnost společného obecnství s bratry Českobratrské církve evangelické v uprázdněném kostele. Tento návrh byl po dobu rozběhu přijat, ale ukázal se jako neschůdný pro rozdílné theologické důrazy.“

baptisté, kterých se v Novém Městě pod Smrkem usadila jen malá skupina) však podle Štěříkové „tesknili po svých ztracených sborových společenstvích a toužili po jejich obnovení i v místě nového bydliště. ... Ve vzpomínce na zelovské časy se bývalí členové Svobodné církve reformované od jednotného evangelického reemigrantského sboru v Novém Městě p. Sm. oddělili a založili si vlastní ‚sbor‘ Jednoty českobratrské, který byl ve skutečnosti kazatelskou stanicí pod správou sboru libereckého. Mnozí členové českobratrského evangelického sboru, včetně jeho kazatele, toto rozdělení těžce nesli, zatímco vedoucí zakladatelé nového společenství viděli věc ve své horlivosti jako samozřejmost.“³⁵² V Novém Městě pod Smrkem se tedy utvořilo jediné společenství svobodných založené zelovskými reemigranty.³⁵³ Do něj pak patřili také tamní reemigranti-baptisté.³⁵⁴

5.2. Poremigrační život do roku 1989

Po reemigraci a často složitým usídlení³⁵⁵ se reemigranti začínali začleňovat do české společnosti ve školách i zaměstnáních. Jedním z handicapů, kterými trpěli, bylo nedostatečné vzdělání. Dospělí reemigranti měli základní vzdělání polské, děti často žádné. V době druhé světové války školu navštěvovat nesměly, některé se číst a psát učily tajně doma.³⁵⁶ V Československu nastoupily starší děti buď do vyššího ročníku, nebo školu nedokončily vůbec. Dospělí a děti bez základního vzdělání se často český pravopis za celý další život nenaučili.³⁵⁷

³⁵² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 346.

³⁵³ Texty o historii Církve bratrské se však o reemigrantech ze Zelova nezmiňují. Srov. KOŠTÁL, Miloslav (ed.): *Sto let ve službě evangelia (1880–1980). Jubilejní sborník Církve bratrské*. Praha 1981.; MICHAL, Josef: *Církev bratrská*. In: *Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církvi*. Praha 1976, s. 203–209.

³⁵⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 346.

³⁵⁵ Někteří reemigranti se v Československu zpočátku stěhovali, a to z různých důvodů. Viz např. situaci reemigrantů, kteří později přišli do Brniště. Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4: „*A přesně jim dali nějakou adresu a oni viděli, že se tam svítí a že tam prostě pracují a ještě německá rodina. Tak mě se zdá, že tatínek říkal, že snad ani tam nešli a hned se vrátili na nádraží a jeli pryč, protože oni nechtěli někoho vystěhovávat ještě, ikdyž ta rodina pak musela asi taky odejít. Ale prostě to nešlo, to se neslučovalo s jeho myšlením jako křesťana, aby někoho prostě vyhazoval.*“ Další se stěhovali kvůli přírodním podmínkám. Srov. Danislav Tuček. Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2.

³⁵⁶ Srov. Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „*Ale abysme nebyli zaostalí, tak ... paní učitelka učila, chodila ke mně tajně a vždycky, když nějaká razie nebo něco, tak eště já jsem se učila na housle, tak jsme vzaly a hrály jsme, jo, aby to a knížky jsme poschovávaly. A Zounar, učitel jeden český, mě učil česky. To jsme chodily myslím Nuša a já, jsme chodily k němu, von měl dvě holky ... a potom byli v Liberci. A ten Zounar nás učil česky, protože on česky má nějaký zkoušky měl z češtiny, tak nás učil česky.*“; Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6: „*Já nevím, jak to bylo v Zelově, že tam chodili taky k nějaký slečně na češtinu, na psaní. Jo, někdo tam chodil, já už se nepamatuju.*“

³⁵⁷ Srov. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andřšovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 7.

Než se reemigranti stačili integrovat do společnosti, přišla v roce 1948 změna režimu. V oblastech, kde pracovali v zemědělství, byli zbaveni svého nového majetku.³⁵⁸ Pracovních možností ubývalo. Mnozí reemigranti se stěhovali za prací zejména do měst, snižovaly se tak počty členů reemigrantských sborů.³⁵⁹ Především se ale reemigranti ocitli v postavení nepřátel státu jako příslušníci církvi a horliví věřící. Vzájemnou pomocí – nebo alespoň psychickou podporou – byl pro ně spolek Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska. V roce 1953 byl však z úředního rozhodnutí rozpuštěn.³⁶⁰ Reemigranti žili ve společnosti, jejíž vnímání světa a hodnoty byly naprosto odlišné od těch, které znali ze Zelova.³⁶¹

Josef Matys, kazatel BJB v Brništi o tomto období píše: „Přišla léta padesátá, těžká léta duchovní. Pronásledování věřících. ... Říkali mi, že my starší si udržujeme náboženství, ale naše děti už věřit nebudou. Já jsem říkal, že jsem potomek Komenského. A po bělohorské bitvě Komenský a jeho stoupenci museli pro víru z Čech pryč za hranice a tam jsme si zachovali víru a český jazyk. Tak nás vyučovali rodiče v zahraničí, v Polsku a to se budu snažit i vyučovat děti, aby vyrůstaly ve šlépějích náboženství Komenského v Ježíše Krista. I kdyby nám modlitebnu zavřeli, ale ústa nám nezavřou.“³⁶²

Někteří zelovští Češi byli komunisté nebo jen formální členové církvi.³⁶³ Předpokládám, že ti se neusídlili v místech, kam přišla větší skupina věřících. Pokud ano, nestýkali se s nimi a brzy ztratili kontakty s reemigranty obecně, ale i se zelovskými příbuznými.³⁶⁴ Ve sborech však nezůstali ani všichni věřící reemigranti. Někteří odcházeli z církvi, aby se vymanili z reemigrantské společnosti, usilovali o rychlou asimilaci.³⁶⁵ Jejich rozhodnutí byla podmíněna tím, že se za zelovskou minulost, jež byla zpočátku přítomna v mluvě i chování, v české společnosti styděli. Jiným důvodem pro odchod z církvi byl strach z možného pronásledování komunisty kvůli příslušnosti k církvi nebo snaha zajistit dětem

³⁵⁸ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s.197. Srov. HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace po druhé světové válce, s. 46. Srov. např. s. 94.

³⁵⁹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Země otců. (2. vydání), s. 369.

³⁶⁰ Tamtéž, s. 378.

³⁶¹ Srov. Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec, s. 2: „Kromě příbuzných byli outsideři, na které většinová společnost shlížela shora a s pohrdáním. Hodnotově se s místním prostředím úplně míjeli.“

³⁶² MATYS, Josef: *Paměti*. Strojopis. Brniště 1997, s. 39–40.

³⁶³ K tomu např. JELÍNEK, V.: *Po stopách českých bratří v Zelově*, s. 15: „Druhá světová válka zanechala zhoubné následky v duchovním životě exulantů v Zelově. Nastala stagnace a zvlažnění pro věci Boží. Písmo svaté přestalo jim být jediným a integrujícím zdrojem.“

³⁶⁴ Srov. Rozhovor s Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011: „Pokud je někdo v církvi, stýkáme se s nimi. Kdo ne, nemáme kontakt.“

³⁶⁵ BISTRANIN, Jan: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. In: *Sborník 1995. Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-04-14]. Dostupné z [www: <http://baptiste-liberec.cz/?p=49>](http://baptiste-liberec.cz/?p=49): „Kromě ... strachu, který nabýval na intenzitě, a který vedl u některých k opuštění sboru u jiných pak ke snaze pokud možno svou víru tajit, zde již delší dobu, hlavně u mladších, byla snaha o rychlou a úplnou asimilaci. Domnívali se, že k úplnému zařazení se do společnosti ostatních obyvatel, je třeba rychle se zbavit zelovských a volyňských specifík, k nimž na předním místě počítali úzké vazby na sbor.“

vyšší vzdělání.³⁶⁶ Posledně jmenované důvody ve stejném období vedly k odchodu z církve i příslušníky majoritní společnosti.³⁶⁷ Na tuto dobu vzpomíná Pavel Smetana: „Jejich (reemigrantů, B. K.) náboženský život ve staronové vlasti, v Československé republice, procházel velkou zkouškou. Nebylo snadné udržet společenství víry v nově vzniklých pohraničních sborech. Nebylo snadné předat osobní zkušenosti dětem a vnukům.“³⁶⁸ Situaci shrnuje také Růžena Kucová:

„Určitě ten úbytek věřících hodně asi poznamenala ta totalita, jak začala nastupovat. Protože si myslím, že oni tam všechno nechali, tady zase něco měli, něco málo tady začali budovat a teď zase jako ten tlak a takže mnozí začli, aby ty děti mohly do školy a tak. Tak to tak jakoby asi upadalo a kdo opravdu se nedržel Bible a těch svých postojů, tak postupně to dětem ani nepředával tolik. Takže to hodně bylo i tím.“³⁶⁹

Generace dětí narozených v Československu již přijímala hodnoty majoritní společnosti, s nimiž se setkávala především ve škole a jenž se často naprosto lišily od hodnot a vnímání světa ze strany reemigrantů a reemigrantských sborů. Přesto si některé sbory uzavřenost udržovaly ještě dlouho po reemigraci.³⁷⁰

V průběhu reemigrace a usidlování v Československu byli reemigranti ze Zelova odděleni od sebe navzájem (což někteří uvítali, zabývám se zde ovšem těmi reemigranty a jejich potomky, kteří zůstali v církvích), ale i od malé skupiny Čechů zůstávajících v Zelově, k nimž se posléze přidali navrátilci z Československa. V 50. letech bylo spojení mezi Zelovem a zelovskými reemigranty omezeno na korespondenci.³⁷¹ Návštěvy Polska nebyly možné a ani zelovští Češi do Československa často nejezdili (stejně jako ani v pozdějších letech).³⁷² Změna nastala po roce 1956 v souvislosti se situací v Polsku. Zelov

³⁶⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 381.; Blahoslav Matys. In: Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 2: „*To tam měl tatínek příbuzný, ve Cvikově, a tam to zkrátka, ikdyž to byl velké sbor, tam byla fara, shromáždění, moje teta byla evangelička a byla tou diakonkou nějakou ve Cvikově a pak najednou postupně, jak byl ten režim a ty děti, aby mohly do školy a tak. My jsme s tím měli taky problémy, ale my jsme si stáli za tím, no tak nepudeme do školy, no tak co.*“; Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.; Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

³⁶⁷ Srov. např. ŠTAMPACH, Ivan O.: *Náboženské spektrum České republiky*. In: HANUŠ, Jiří (ed.): *Náboženství v době společenských změn*. Brno 1999, s. 57: „*Náboženskou katastrofu znamená pro české obyvatelstvo komunistický režim v letech 1948–1989. ...*“

³⁶⁸ SMETANA, Pavel: *Zpráva předsedy občanského sdružení EXULANT pro valnou hromadu 2011. Informační věstník občanského sdružení Exulant 2011, č. 32 (2/2011), s. 21.*

³⁶⁹ Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 2.

³⁷⁰ Srov. podkapitola *Historie a současnost zkoumaných protestantských sborů*, s. 71–101.

³⁷¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 213.; MATĚJKA, K.: *O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu*, s. 198. *Zahranční kontakty reemigrantů byly deset let po ukončení činnosti Sboru českých exulantů i navrátilců z Polska v roce 1953 minimální.*

³⁷² Pokud jsem se v rámci výzkumu zajímala o styky se Zelovem, vždy se hovořilo o cestách do Zelova. Informace o tom, že by zelovští Češi jezdili za příbuznými reemigranty do Čech a na Moravu, jsou výjimečné. Srov. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, 8 s. „*Jo, a my jsme*

začal rozvíjet kontakty s Čechami. Již v roce 1959 tak hostil divadelní soubor z Prahy.³⁷³

V roce 1953 zaniká již zmíněný Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska. Výjimečným případem setkávání byly ještě před jeho zánikem reemigrantské sjezdy v letech 1946 a 1952. Běžně se navštěvovali pouze blízcí rodinní příslušníci. V jednotlivých sborech však byly vzpomínky na Zelov živé.³⁷⁴ Na poremigrační situaci vzpomíná Danislav Tuček:

„Ale tady se ty rozdily a vsecko (rivalita mezi protestantskými církvemi, B. K.) se postupně smylo, protože každej se staral víc o sebe a jenom v těch sborech byla nějaká ta soudržnost.“³⁷⁵

Při pravidelných posezeních a návštěvách byl Zelov častým tématem rozhovorů. O takových setkáních mluví např. Jan Bistranin:

„Já teda nejsem z Liberce. Ale v Teplicích, když jsem byl malej, tak ty lidi, který přišli ze Zelova, tak se prostě scházeli, ať to byla rodina nebo to nebyla rodina. Každou neděli odpoledne se prostě sešli u někoho, popovídali. Ať to byli evangelíci nebo baptisti, tak to mezi sebou jako takhle udržovali. A to ted'ko prostě přestalo. A taky byly zajímavý pohřby, protože, když někdo umřel z těch Zelovskejch, tak všichni přišli na pohřeb.“³⁷⁶

Větší mezisborová setkání však nebyla možná.³⁷⁷ Situaci vysvětluje Jiří Veselovský:

„Já si myslím, že se na tom podepsalo hlavně čtyřicet let komunismu kdy jakákoliv snaha prostě lidi nějak začít spojovat nebo se setkávat byla hned utnutá, protože hlavně když něco takovýho začali dělat faráři, tak jim hnedka sebrali souhlas a bylo po tom, jo. Takže každej se snažil tak nějak přežít a po těch čtyřiceti letech u těch lidí už, aby se začali organizovat. Ani na to nebyli zvyklí. Prostě prožili nějakou dobu a ta občanská společnost nefungovala.“³⁷⁸

Pro šedesátá léta 20. století v Československu je charakteristická atmosféra uvolnění. Tato situace se promítla také do života reemigrantů. V šedesátých a sedmdesátých letech pořádala řada reemigrantských sborů zájezdy do Zelova. V téže době probíhala jednání tamních o majetcích reemigrantů. Formálně totiž majetek každému, kdo jej před reemigrací neprodal,³⁷⁹ stále náležel. Zda spolu tyto dva fenomény (sborové zájezdy a majetková

tam jeli takhle jako k rodině jsme tam jeli. Protože já tam mám ještě rodinu. A oni taky přijížděj.“; Další výjimkou byl farář Tranda. Rozhovor s Pavlem Smetanou (*1937). Praha, 30. 11. 2011, s. 2: *„Farář Tranda, který byl biskupem církve, tak ten jezdil do Čech a navštěvoval, snažil se navštěvovat bývalé Zelováky.“* V současnost jezdí do Česka provozovatel české restaurace v Zelově, příbuzný paní Šmídové. Viz Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

³⁷³ OLEJNIK, L.: Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.), s. 86.

³⁷⁴ Srov. s. 83, 87–88.

³⁷⁵ Danislav Tuček. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 9.

³⁷⁶ Jan Bistranin (*1953). Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 2–3.

³⁷⁷ Srov. Blahoslav Matys. Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4: *„No protože ono to nebylo jednoduchý až do tej revoluce to nebylo vůbec jednoduchý. Kdyby to byla ta svoboda, tak by to bylo asi o něčem jiným. Ale když tady jste museli hlásit církevnímu tajemníkovi, že přijede bratr z Liberce a bude tady kázat a on jestli to milostivě povolí nebo nepovolí. Nebo tady usedlost Velká louka, tady naši pořádali ty dětský tábory v létě a tatínek řek to je moje rodina a církevní tajemník stál dole a koukal, takže to bylo takový, to prostě nešlo.“*

³⁷⁸ Jiří Veselovský. Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 3.

³⁷⁹ Takového majetku byla zřejmě většina. Viz např. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*. 2. vydání, s. 200–201. Stejný problém, totiž nevyřešená majetková vyrovnání řešili všichni reemigranti. Viz HEROLDOVÁ,

vyrovnání) vždy souvisely, není jisté. Minimálně v několika případech však cesta do Zelova s prodejem majetku spojena byla.³⁸⁰

V roce 1975 v Zelově proběhly oslavy 150. výročí zbudování a vysvěcení kostela. Navštívil je mimo jiné synodní senior ČCE Václav Kejř. Na oslavách vystoupil také pěvecký sbor z Jablonce nad Nisou.³⁸¹ Reemigranti z ostatních sborů zřejmě o oslavách také věděli. Přinejmenším dodnes i někteří ti, jež se jich nezúčastnili, vlastní upomínkové fotografie.

Vyobrazení č. 3: 150. výročí 1825–1975 vysvěcení chrámu Páně. Zelov dne 13. 7. 1975.

Zleva biskup Zdzisław Tranda (Polsko), synodní senior ČCE Václav Kejř (Československo), farář Miller (Německo), farář Jaroslav Nevečeřal (Polsko).

Osobní archiv Marty Podolské.

I.: Reemigrace po druhé světové válce, s. 46.; Srov. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 4. Anna Andršová: „*Ikdyž jsme tam nechali majetek. ... Táta všechno nechal, do dneška to tam máme. A nikdo nic neprodal...*“ Jana Hovorková: „*Barák jsem dala jednomu Čechovi, co tam zůstal. Tak jsem mu nechala barák i kousek pole, jo. Tak voni poslali papíry, já jsem to tady podepsala a říkám, ať si to veme. A von mi píše kolikrát taky mi píše, že abych přijela do Zelova, že to tam voslavíme, jo, že jsem jim to tam nechala.*“

³⁸⁰ Srov. Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012. Jednalo se o zájezd do Zelova s mládeží tepelského sboru ČCE v roce 1977.; Rozhovor s Růženu Leukadií Veselovskou. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 38. V tomto případě se jednalo o sborový zájezd tepelského sboru ČCE do Zelova v roce 1963.; Dotazník č. 39: Mirona Vyskočilová, roz. Mundilová (*20. 7. 1933, Zelov), ČCE Teplá, s. 4: „S maminkou v r. 1972 (navštívila Zelov, B. K.) soukromě kvůli pozůstalosti.“

³⁸¹ OLEJNIK, L.: *Zbór ewanglicko-reformowany w Zelowie (od 1939 r.)*, s. 86.

Vyobrazení č. 4: 150. výročí 1825–1975 vysvěcení chrámu Páně. Zelov dne 13. 7. 1975.

Osobní archiv Lydie Štěrbové.

Od konce sedmdesátých let a zejména v letech osmdesátých pak zájezdy do Zelova končí. Tento vývoj zřejmě souvisel s tehdejší situací v Československu i v Polské lidové republice.³⁸² Kromě nastíněných organizovaných zájezdů reemigranti Zelov navštěvovali a navštěvují také soukromě. Často z rodinných důvodů – navštěvovali příbuzné, kteří v Zelově zůstali.³⁸³

5.3. Setkávání reemigrantů a jejich potomků po roce 1989

Po sametové revoluci v roce 1989 se se změnou režimu změnily také možnosti shromažďování. V Praze vznikla myšlenka uspořádat nový sjezd reemigrantů a jejich potomků. Jejím iniciátorem byl Karel Matějka. Společně s Pavlem Smetanou³⁸⁴ (oba jako

³⁸² V této souvislosti lze za všechny události jmenovat vojenský stav trvající v Polské lidové republice v letech 1981–1983 nebo tzv. období normalizace v Československé socialistické republice.

³⁸³ Viz např. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 3: „*Ono před revolucí se tam spíš jezdilo jako samostatně každé, že jo. Takhle k těm příbuznejm. Když tam měl příbuzný, protože jste potřebovala vlastně pozvání většinou, že jo. Jednu dobu ne, ale pak když tam bylo v osmdesátých letech takový ty potíže, tak každé musel mít pozvání, že jo. Teprve po té revoluci byly zájezdy, že jo.*“; Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 3: „*To jsme vlastně udělali (po revoluci, B. K.) sraz bratranců. A bylo nás šest a čtyřicet. Já tam mám sestřenici, tak jsme slavili u ní, ten autobus přijel na zahradu.*“; Danislav Tuček. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 5: „*Tak my máme, třeba moje rodina má tu výhodu, že moje žena má čtyři sestřenice v Polsku ještě. A takže my máme ještě rodinnou vazbu.*“; Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 4: „*Jo, a my jsme tam jeli takhle jako k rodině jsme tam jeli. Protože já tam mám ještě rodinu. A oni taky přijížděj.*“

³⁸⁴ Pavel Smetana (*1937), farář ČCE, byl mimo jiné farářem sboru v Praze-Libni v letech 1979–1991, v letech 1991–2003 pak synodním seniorem ČCE a v letech 1995–2000 předsedou Ekumenické rady církví. Viz např. f. Pavel Smetana (v důchodu). *Evangnet*. [online], [cit. 2012-05-19]. Dostupné z [www: <http://www.evangelnet.cz/cce/kazatel/254-pavel_smetana>](http://www.evangelnet.cz/cce/kazatel/254-pavel_smetana); Pavel Smetana (kazatel). In: *Wikipedie*. [online], [cit. 2012-05-19], Dostupné z [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Smetana_%28kazatel%29>](http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Smetana_%28kazatel%29)

potomci reemigrantů dvacátých let) začali sjezd připravovat. K organizaci setkání se přidal také Vlastimil Pospíšil³⁸⁵ (reemigrant po druhé světové válce).

Sjezd se uskutečnil 24.–25. 9. 1993 v Praze a jeho účastníky (jichž bylo téměř 500)³⁸⁶ byli především potomci zelovských Čechů. Setkání neslo název „Návrat do země otců“ a bylo významným krokem k podněcování povědomí o exulantské minulosti. V pátek 24. 9. byla delegace jeho účastníků přijata na pražském Hradě prezidentem Václavem Havlem. V návaznosti na pražský sjezd se objevilo několik návrhů na další činnost v této oblasti. Dva týdny po něm se uskutečnil zájezd do Zelova.³⁸⁷ Hlavní myšlenkou zelovského setkání byla oslava 190. výročí založení československého Zelova. Oslav výročí se zúčastnilo přibližně 100 návštěvníků.³⁸⁸

Situace vyústila v myšlenku založení spolku, který by sdružoval především potomky „náboženských exulantů“ v Čechách, ale i v zahraničí. Všechny podklady pro jeho vznik připravil Karel Matějka. Občanské sdružení bylo pod názvem Exulant založeno v roce 1995.³⁸⁹ Od roku 1996 vychází dvakrát ročně Informační věstník občanského sdružení Exulant obsahující informace o činnosti sdružení, články na vybraná témata z exulantské historie a současnosti nebo vzpomínky na české náboženské enklávy v cizině. Podle prvního čísla Informačního věstníku je „cílem sdružení... vytváření a upevňování kontaktů mezi potomky pobělohorských exulantů do Polska (Pruského Slezska) na Volyňsko a dalších míst. Sdružení působí na území ČR (mezi reemigranty) i v lokalitách života českých a moravských exulantů.“³⁹⁰ Členy přípravného výboru sdružení byli K. Matějka (předseda sdružení), P. Smetana (synodní senior ČCE), D. Stehlík (předseda BJB), V. Pospíšil, M. Veselovský a K. Matějka jr.³⁹¹ Počet členů v r. 1996 převyšoval číslo 200. Větší skupiny členů sdružení byly např. v Teplé, Černošíně, Liberci, Novém Městě pod Smrkem, Praze, Stříbře, Karlových Varech a Zábřehu.³⁹²

V roce 1996 se v Zelově uskutečnil Světový sjezd Zelováků. Dalším setkáním potomků nejen zelovských Čechů byl druhý pražský sjezd českých a moravských reemigrantů a jejich

³⁸⁵ Vlastimil Pospíšil (1931), kazatel BJB, byl mimo jiné v letech 1990–1993 předsedou BJB. Viz např. Mgr. Pospíšil Vlastimil (26. 12. 1941). In: *BJB Cheb*. [online], [cit. 2012-05-19]. Dostupné z [www: <http://cheb.baptistcz.org/index.php/z-historie-sboru/kazatele-chebskeho-sboru/52--mgr-pospissil-vlastimil-26-12-1931.html>](http://cheb.baptistcz.org/index.php/z-historie-sboru/kazatele-chebskeho-sboru/52--mgr-pospissil-vlastimil-26-12-1931.html)

³⁸⁶ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 198.

³⁸⁷ MATĚJKA, Karel: Uplynulo 10 let od založení občanského sdružení EXULANT. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2005, č. 20 (2/2005), s. 4.

³⁸⁸ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 200.

³⁸⁹ Stanovy byly registrovány 20. 6. 1995 Ministerstvem vnitra ČR.

³⁹⁰ Několik informací o sdružení Exulant. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1996, č. 1 (1/96), s. 2–4.

³⁹¹ Tamtéž, s. 2.

³⁹² Tamtéž, s. 3.

potomků s názvem „Návrat do země otců“. Další zájezd do Zelova byl uspořádán v roce 1998.³⁹³

Přestože se činnost sdružení nezaměřuje pouze na Zelov, je právě ten stále jedním z hlavních objektů jeho zájmu. O. s. Exulant dále pořádá pravidelně konference a valné hromady sdružení. Další z jeho aktivit je snaha o shromažďování informací o českém náboženském exilu a vydávání literatury s touto tematikou.³⁹⁴ Sdružení pořádá také hojně zájezdy reemigrantů a jejich potomků do zahraničí na místa památek českého náboženského exilu či méně časté pobyty zelovských dětí v České republice. Pod záštitou sdružení se konají také reemigrantská setkání, např. v Trpístech u Stříbra. V tomto případě jde však především o reemigranty ze Slezska a jejich potomky.³⁹⁵

Nejen v souvislosti se Zelovem byl největší akcí sdružení³⁹⁶ *Celosvětový kongres potomků Českých bratří v Zelově* konaný u příležitosti 200. výročí založení Zelova.³⁹⁷ Tento kongres byl při mém výzkumu často zmiňován jako velmi vydařený a výborně zorganizované setkání, na němž měla i mladá generace možnost poznat své zelovské kořeny. U některých z mých informátorů setkání dokonce podnítilo zájem o historii jejich předků a Zelova. Na kongres vzpomínají Anežka Polínská, René Andrš, Marta Podolská a Věra Jersáková:

„No a jinak to sejití v tom Zelově, jak jste říkala, v tom roce dva tisíce tři, pro ty děti, který jsme tam vzali naše tak to bylo vhodné, že ty starší příbuzný, který tam přijeli a ještě v té době žili a měli známý, tak s nima mohli na ty místa zajít, ukázat jim to, s těma kořenama je seznámit. Takže to bylo unikátní sejití.“³⁹⁸

„Ale je pravdou, že po tom roce dva tisíce tři mě se tak nějak rozsvítilo v hlavě, protože co tam ty naši předkové dokázali, je neuvěřitelný. Ten kostel je krásně opravený a ještě mě potom, co Edita Štěříková napsala ty knížky, ona jich napsala, já je mám doma vyskládaný, ještě jsem některé ani nedočel, tak mě k tomu váže takový nějaký pouto od toho roku dva tisíce tři. Ještě to český muzeum, co tam je. ... V tom roce dva tisíce tři právě jsme se tam sešli, taková ta parta mladších a těch sestřenic a bratranců a i těch starších a u té Věry Pospíšilové prostě došlo k tomu, že Andršovi budou mít rodokmen. A tenhlecten inženýr Tomáš Stodola se toho chytnul.“³⁹⁹

³⁹³ MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 200–201. Setkání v roce 1998 viz s. 40.

³⁹⁴ V tomto ohledu spolupracuje především s E. Štěříkovou.

³⁹⁵ Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 2.

³⁹⁶ Srov. MATĚJKA, K.: Uplynulo 10 let od založení občanského sdružení EXULANT, s. 5.

³⁹⁷ U příležitosti 200. výročí založení českého Zelova (za nějž jsou považována léta jak 1802, koupě statku, tak 1803, příchod českých kolonistů) vyšly mimo jiné kniha E. Štěříkové a V. Pospíšila *Návrat domů*.

³⁹⁸ Anežka Polínská. Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 4.

³⁹⁹ René Andrš. Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 3–4.

Vyobrazení č. 5: Sestavování rodokmenu v době celosvětového kongresu.

Osobní archiv Reného Andrše.

„Když byl ten celosvětový sjezd Zelováků v roce dva tisíce tři. Tam byli hodně lidi nejenom autobusama přijeli, ale přijeli i osobníma autama, všelijak, jak se kdo mohl dostat. Mezi těmi účastníky byli i moji příbuzní, který jsem nikdy neviděla. A protože jsme dostávali všichni cedulky a vizitky, abysme si napsali, jak jsme se jmenovali za svobodna, takže mě tam si našel příbuznej. Prostě bylo to velice takový, že jsme i plakali, protože to bylo takový něco zvláštního.“⁴⁰⁰

„Tak to byla slavnost taková a měli jsme cedulky a bylo tam nějaký jídlo... A stoly tam byly venku, a tak jsme tam seděli a teďka každej tak koukal na tu cedulku, kdo to je. ... My jsme pak se tam potkávali furt (s manželem sestřence, B. K.) a jako tak. Voni autobusem z Prahy se tam vypravili. Tak takhle se lidi potkaj. My jsme ho neznali, jenom s vyprávění jsme ho znali.“⁴⁰¹

Vyobrazení č. 6: Společná fotografie. Celosvětový kongres potomků Českých bratří v Zelově.

Osobní archiv Reného Andrše.

⁴⁰⁰ Marta Podolská. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 4.

⁴⁰¹ Věra Jersáková. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 13.

Vyobrazení č. 7: Muzeum v Zelově v době jeho otevření. 21. 6. 2003.

Osobní archiv Marty Podolské.

Občanské sdružení Exulant má v současnosti přibližně 600 členů a 1000 odběratelů Informačního věstníku.⁴⁰² Současným předsedou sdružení je již od roku 2004 Pavel Smetana a členy výboru jsou J. Čáp, J. Bistranin, A. Drbal a D. Stehlík.⁴⁰³ Na poslední valné hromadě sdružení bylo konstatováno, že členská základna stárne a že by bylo potřeba získat také mladé potomky exulantů.⁴⁰⁴ Snaha podporovat mladou generaci v aktivitách sdružení ovšem není jeho hlavním cílem, jak již bylo naznačeno.

Za zmínku stojí spolupráce o. s. Exulant s dokumentaristou Vlastimilem Šimůnkem, jenž o českém náboženském exilu i reemigraci natočil tři dokumentární filmy – *Pozdravujte v Čechách* (z cyklu Svět bez hranic)⁴⁰⁵, *Do země otců* (z cyklu Starty)⁴⁰⁶ a *A viděl jsem nové nebe i zemi* (Cesty víry 21/2000).⁴⁰⁷ O. s. Exulant spolupracovalo také s rozhlasem. Například

⁴⁰² Rozhovor s Pavlem Smetanou (*1937). Praha, 30. 11. 2011, s. 2.

⁴⁰³ MATĚJKA, K.: Uplynulo 10 let od založení občanského sdružení EXULANT, s. 4.

⁴⁰⁴ Srov. Poznámky z konference „Přínos reemigrantů k životu evangelických církví v ČR“, „Exulantská genealogie“ a valné hromady o. s. Exulant. Litomyšl, 8. 10. 2011.; Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3: „*Takže na takový sejití jako na tom Exulantu, jak to vyznívalo, že už to ubývá, tak já se osobně nedivím, protože já už sám nemám k tomu nějaký vztah.*“

⁴⁰⁵ Pozdravujte v Čechách. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1997, č. 4 (2/97), s. 9: „Pozdravujte v Čechách. Pod tímto názvem připravuje Česká televize v rámci cyklu Svět bez hranic dvacetiminutový pořad o Zelovu a zelovských Čechách. Výbor sdružení EXULANT s tvůrci filmu (jeho režisérem je p. Vl. Šimůnek) úzce spolupracuje. Pokud chcete tento jistě velmi zajímavý pořad vidět, zapněte své televizory v pondělí 7. 7. 1997 v 19 hod na ČT2.“

⁴⁰⁶ Úlety – Do země otců. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1999, č. 7 (1/99), s. 16.: „...byl ... uveden 15 minutový film natočený režisérem Vlastimilem Šimůnkem, který byl v lednu a únoru 1999 již 3x odvysílán na ČT2, a který se přímo týká tematiky činnosti našeho sdružení. Uvedení tohoto filmu se setkalo s velmi příznivým ohlasem.“

⁴⁰⁷ Viz např. *Vlastimil Šimůnek (1955)*. [online], [aktualizace 2006-11-30, cit. 2012-02-19]. Dostupný z WWW: <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=785>> *Šimůnek Vlastimil - režisér dokumentárních filmů, dramaturg.* [online], [cit. 2012-02-19] <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1095969461-popularis/204562241900011/455-popularis-autor/?autor_id=11>

v *Informačním věstníku občanského sdružení Exulant* 1997, č. 4 (2/97) se objevila tato zpráva: „Informace o činnosti našeho sdružení přináší několikrát ročně karlovarská rozhlasová stanice Diana (je součástí národní sítě Evropa 2) na VKV frekvenci 93,8 Mhz, a to vždy v neděli v rámci lokálních vstupů do programu Evropa 2 mezi 7. a 8. hod. ráno.“⁴⁰⁸

Cíle sdružení definuje jeho předseda Pavel Smetana takto:

*„Proti tomu nejsme, ale to nebyl žádný záměr (snažit se, aby ve sdružení byla mladá generace, B. K.). Záměr byl spíš pomoci potomkům těch exulantů, kteří dnes žijí v nábožensky velmi obtížných podmínkách. A také probouzet víru.“*⁴⁰⁹

Vznik o. s. Exulant způsobil opětovný zájem nejen o zelovskou minulost dnešních potomků tamních Čechů. Na zmíněném počtu odběratelů věstníku tohoto sdružení je vidět, že jeho působení je blízké značnému počtu potomků náboženských emigrantů a reemigrantů. Jak vyplynulo z mého výzkumu, zejména reemigranti a starší generace potomků reemigrantů hojně tento věstník odebírají a drtivá většina z nich vlastní rovněž literaturu zabývající se českou náboženskou emigrací, především pak publikace E. Štěříkové.⁴¹⁰ Přes tento svůj zájem ovšem nepřiznávají jakýkoliv vliv zelovského původu na jejich současný život. Vznik a činnost o. s. Exulant jsou spojovány s ústředím církvi.⁴¹¹ Význam sdružení je vnímán jako pozitivní, přesto většina zkoumané skupiny nemá snahu se do jeho činnosti zapojit jinak než čtením věstníku. Výjimkou jsou členové některých městských sborů.⁴¹²

V rámci lokalit a reemigrantských sborů zůstala situace stejná. Uzavřenost venkovských

⁴⁰⁸ Další zprávy. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1997, č. 4 (2/97), s. 11.

⁴⁰⁹ Rozhovor s Pavlem Smetanou (*1937). Praha, 30. 11. 2011, s. 2.; Podobně cíl sdružení vidí Blahoslav Matys. Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 8–9.: „Smysl vidím v tom, myslím si, že to je v těch principech toho Exulantu i v těch myšlenkách, že jde o to nejen dát dohromady tu historii, ale taky probudit, když se najdou teďka ty potomci a jsou třeba nevěřící, tak třeba skrz ty rozhovory nějak je pobídnout. Tady mám prostě tvou rodinu, podívej se, oni byli v tý víře tenkrát a tak, jo a to by mohlo vrátit nebo podnítit diskuzi o víře těch potomků, co už nevěřej prostě. Takže v tom vidím ten smysl Exulantu.“

⁴¹⁰ Srov. Lydie Štěřbová. Rozhovor s Lydií Štěřbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 1: „To se to, ale to já už si, to já si to nepamatuju. To přece od toho je ta knížka, ne?“; Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 3: „Jestli znáte tu kroniku té spisovatelky Štěříkové.“; Jan Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 18: „Ta Štěříková to tam popisuje. Tak nevím, jak to tam je, ale prostě to tak je, no.“; Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 4: „Ty knížky, co napsala Edita Štěříková, já jich mám hodně. No, hodně, asi čtyři. No ale je to tak náročný. Prostě to je tak obsáhlý všechno a já říkám, smekám před ní hluboce...“; René Andrš. Rozhovor a René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 3: „Jako to je pravda, co Štěříková vzpomíná taky v těch knížkách, že v Zelově v době bídy byli brambory jako jediný živobytí.“; René Andrš. Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 2: „...co Edita Štěříková napsala ty knížky, ona jich napsala, já je mám doma vyskládaný...“

⁴¹¹ Srov. Anežka Polínská. Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 3: „To byli lidi z ústředí a měli vliv, tak se do toho pustili a udělali velké kus díla.“; Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „Ale jak to bude do budoucna. A taky to děláj starší jenom. Ti starší učitelé, profesoři z té fakulty. Takže uvidíme, no.“

⁴¹² Viz např. s. 77.

sborů se příliš nezměnila přestože mladá generace již nepřijetí okolí v souvislosti se statutem reemigranta nezažila. V každodenním životě starší generace je ovšem stále přítomna křivda vzniklá v poreemigrační době, kdy byli reemigranti ponižováni. Většina zkoumané skupiny tak deklaruje, že se o Zelov nezajímá a že pro ně již dnes nic neznamena. Přesto je v některých sborech zelovský odkaz dodnes živý.⁴¹³ Nejmladší členové venkovských sborů mají snahu vymanit se z tohoto prostředí. Odcházejí za prací a vzděláním z pohraničí i z prostředí reemigrantských sborů, přičemž ovšem neopouštějí protestantské církve.

Situaci ovšem nelze naprosto zobecnit. O zelovský původ, tamní historii a problematiku české náboženské emigrace se aktivně potomci náboženských exulantů zabývali nejen v Zelově, ale i po reemigraci.⁴¹⁴ Část reemigrantů sepsala své paměti a vzpomínky.⁴¹⁵ Někteří současní zájemci o historii Zelova se zabývají genealogií.⁴¹⁶ V roce 2010 se z iniciativy příslušníků jednoho rodu (myšlenka na rodová setkání v Zelově vznikla již v roce 2006) v Zelově uskutečnil *Sraz rodu Andršů*. Příomou iniciátorkou tohoto srazu byla Alena Rejzková.⁴¹⁷ Organizací setkání se zabývali Tomáš Stodola a Věra Pospíšilová.⁴¹⁸

Vyobrazení č. 8: *Sraz rodu Andršů* v Zelově.

Osobní archiv Reného Andrše.

⁴¹³ Srov. např. s. 85, pozn. č. 502.

⁴¹⁴ Např. Vladislav Jelínek a další.

⁴¹⁵ Při svém výzkumu jsem se setkala s několika zápisy vzpomínek. Viz Prameny, s. 116.

⁴¹⁶ Viz SMETANA, Pavel: Zpráva předsedy občanského sdružení EXULANT pro valnou hromadu 2011. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2011, č. 32 (2/2011), s. 22: „Na exulantské genealogii soustředěně pracují bratři Tomáš Stodola a Petr Hlaváček.“ Viz jejich webové stránky: HLAVÁČEK, Petr: *Exulanti Web Site*. [online], [cit. 2012-07-18]. Dostupný z www: <<http://www.myheritage.cz/site-74651101/exulanti>>; STODOLA, Tomáš: *Historie exulantských rodů*. [online], [cit. 2012-07-18]. Dostupné z www: <<http://www.genebase.cz/~ts/index.htm>>

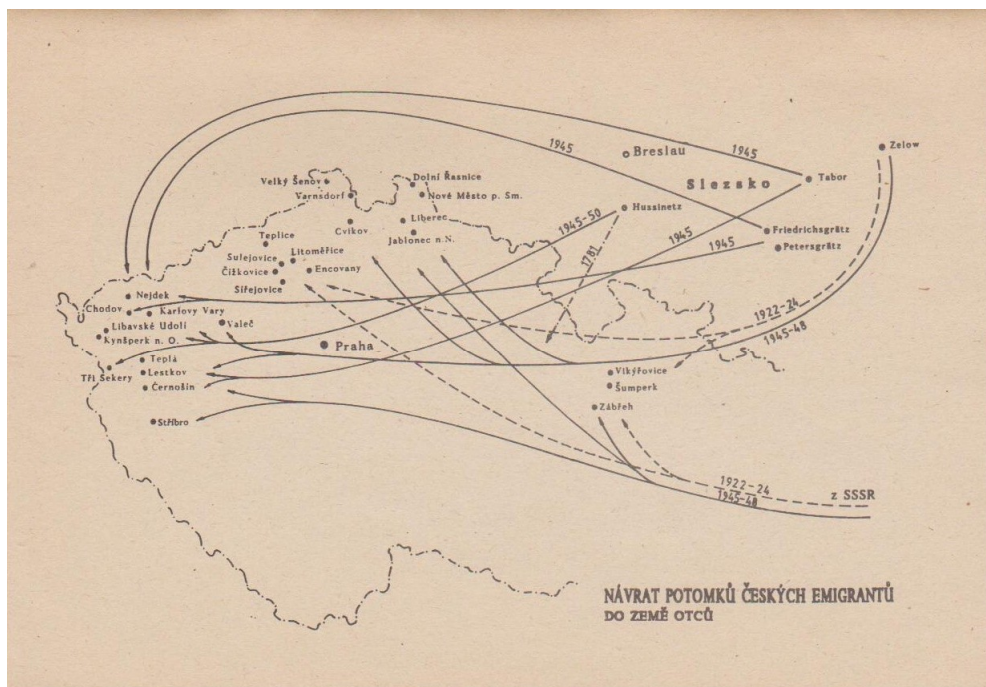
⁴¹⁷ Email. Alena Rejzková. Nové Město pod Smrkem, 7. 1. 2012.

⁴¹⁸ Viz STODOLA, Tomáš: *Sraz rodu Andršů v Zelově*. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2012, č. 30 (2/2010), s. 5–6.

V poslední zprávě o činnosti sdružení v roce 2011 zaznělo: „V roce 2013 uplyne už dvacet let od prvního Sjezdu reemigrantů v Praze. Rádi bychom k tomuto datu, (nejspíš na jaře) v součinnosti s BJB, CB a ČCE svolali... sjezd opět do Prahy do kostela U Salvátora.“⁴¹⁹

5.4. Historie a současnost zkoumaných protestantských sborů

V rámci výzkumu jsem navštívila devět reemigrantských sborů. Reemigranti ze Zelova se po druhé světové válce ve větších skupinách usadili na třech místech České republiky – na Liberecku, na Šumpersku a v západních Čechách.⁴²⁰

Vyobrazení č. 9: Mapa Návrat potomků českých emigrantů do země otců.

Sjezdová knížka připravená pro Sjezd reemigrantů a jejich potomků nazvaný Návrat do země otců.

Praha 1993, obálka.

Vybrané sbory reprezentují tyto tři oblasti, nejde ovšem o úplný seznam reemigrantských sborů. Mezi ně patří dále např. sbor BJB v Aši, BJB v Broumově, ČCE ve Cvikově, ČCE Černošíně, ČCE Jablonci nad Nisou, ČCE ve Stříbře, BJB v Teplé a sbory tvořené z reemigrantů dvacátých let, kam se po druhé světové válce zelovští Češi stěhovali za příbuznými.

⁴¹⁹ SMETANA, P.: Zpráva předsedy občanského sdružení EXULANT pro valnou hromadu 2011, s. 21–22

⁴²⁰ VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 159.

Na vzorku zkoumaných sborů lze pozorovat odlišný vývoj.⁴²¹ Sборы dělím na venkovské a městské, přičemž dělení závisí zejména na prostředí a velikosti obce, status města je irelevantní.

Nepřijetí ze strany české společnosti vyvolalo u venkovských sborů apriorní nechuť k asimilaci. Uzavřely se do svých sborových společenství a odmítaly přijmout stanoviska moderní doby, udržovaly si svou každodenní zbožnost. Tímto jednáním však ještě podnítily ponižující reakce okolí. Postupně si skupina uvědomovala své nevýsadní postavení a dostavil se pocit méněcennosti. Z těchto a dalších aspektů pak u některých jejích příslušníků pramenila snaha o vymanění se z reemigrantského prostředí. Příkladem jsou sbory CB a ČCE v Novém Městě pod Smrkem a sbor ČCE v Teplé.

Jiná situace nastala v místě, kde zůstala jen malá skupinka reemigrantů. Příkladem je sbor BJB v Brništi. Zelovští Češi zde založili kazatelskou stanici, většina jejích členů však odešla poměrně brzy do měst. Rychleji tam proběhla národní asimilace a členové sboru se setkávali s nátlakem okolí a komunistické moci jako křesťané, ne jako reemigranti.

Výjimečného přijetí se dostalo zelovským Čechům ve Vikýřovicích, místě, kde již byli usídlení lidé z první reemigrační vlny. Z tamního sboru BJB se záhy oddělil sbor BJB v Šumperku, který je již sborem městským. Městské sbory se formovaly volněji, nebyl zde tak častý bezprostřední kontakt s pohrdajícím okolím. Takovými sbory jsou dále sbor ČCE v Šumperku, ČCE v Liberci a BJB v Liberci. Přesto se některé z nich také uzavíraly do sebe.⁴²²

Samostatným případem je sbor ČCE v Zábřehu vzniklý z první reemigrační vlny. Připomínání zelovských tradic a vyprávění o Zelově je přítomné u starší generace potomků reemigrantů ještě dnes, přestože nikdo z ní reemigraci nezažil. Tato situace je dána samostatným vývojem celého tamního společenství.

5.4.1. BJB Brniště

V Brništi se usadila malá skupina rodin baptistů ze Zelovska, jež byla poslána ze sběrného tábora v Praze-Ďáblicích na Tepelsko. Tito reemigranti se měli zabydlet

⁴²¹ Na odlišnost vývoje ve městě a na venkově mě upozornil Jiří Veselovský. Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012. Podle něj lidé do emigrace či exilu odcházeli pro víru, ale po reemigraci do Čech ji ztratili. To souviselo s vývojem na venkově. Víru opustili především pod nátlakem komunistů a proto, že žijí v malých obcích, kde se každý zná. Dodnes si proto nechtějí přiznat, že jsou potomky reemigrantů. Poreemigrační život je hodně změnil.

⁴²² BISTRANIN, J.: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. [online]: „Skutečnost, že práce sboru byla soustředěna především na zelovské reemigranty, zřejmě předznamenala neblahou skutečností, že ani později nebyl sbor schopen otevřít se tak, aby se v něm i Češi nepřišli ze zahraničí, cítili doma.“

ve velkých usedlostech, kde dosud žili Němci. Protože jim prostředí nevyhovovalo⁴²³ a nechtěli vyhánět původní obyvatele,⁴²⁴ vydali se do Cvikova za bratrem jedné z nich. Protože nechtěli zůstat ve městě, byly jim nakonec okresním úřadem přiděleny menší usedlosti v Brništi. Tam se usadili 15. listopadu 1945. Byli to rodina Matysova s příbuznými, prarodiče pana Matyse Pospíšilovi a dále Hovorkovi.⁴²⁵ Postupně se k této skupině přidali další reemigranti ze Zelovska.⁴²⁶

Na Vánoce roku 1945 se konalo první shromáždění nového společenství složeného z reemigrantů s dětskou besídkou. Účastnilo se jej i s dětmi 22 baptistů.⁴²⁷ Zpráva o nich pronikla do Liberce a v dubnu 1946 došlo s libereckým kazatelem Tučkem k dohodě o zřízení brnišťské kazatelské stanice libereckého sboru BJB.⁴²⁸ Laickým kazatelem brnišťské stanice byl po dlouhou dobu reemigrant Josef Matys. Později jako kazatel sloužil také Karel Kuc. Stanice i s dětmi měla přes 40 členů, nedělní školu, mládež a pěvecký sbor. Byla navštěvována i evangelíky ze Cvikova.⁴²⁹

V Brništi se poměrně záhy přestala používat tzv. zelovská čeština.

„Myslím, že se naši rychle zorientovali a takový ty slova, takový zelovský moc nepoužívali, protože viděli, že to není ani vhodný. ... Třeba když něco psal (otec Josef Matys, B. K.), tak jsme mu to jako děti pak opravovali, aby to měl správně nebo tak, ale mluvit jako, to odeznělo, ty slovíčka takový ty zelovský. To se snažili, maminka, myslím mluvili dobře česky.“⁴³⁰

V padesátých letech s příchodem kolektivizace v zemědělství odešla většina lidí z brnišťského sboru do měst, zůstaly jen tři rodiny zelovských reemigrantů.⁴³¹ Zbylí baptisté, zejména kazatel Josef Matys, se nejednou setkali s nátlakem komunistického režimu na spolupráci s ním a odchod z církve.

Od začátku šedesátých let navštívila část Matysovy rodiny několikrát soukromě Zelov a okolí.⁴³² Baptisté z Brniště se dokonce stýkali i s dalšími zelovskými reemigranty usazenými ve Vikýřovicích a Šumperku nebo i v Litoměřicích.⁴³³

⁴²³ MATYS, J.: *Paměti*, s. 31–32.

⁴²⁴ Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4.

⁴²⁵ MATYS, J.: *Paměti*, s. 31–33.

⁴²⁶ BISTRANIN, J.: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. [online]

⁴²⁷ MATYS, J.: *Paměti*, s. 34.

⁴²⁸ MATYS, J.: *Paměti*, s. 34.; BISTRANIN, J.: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. [online] zmiňuje únor 1946.

⁴²⁹ MATYS, J.: *Paměti*, s. 35.

⁴³⁰ Blahoslav Matys. Rozhovor s Blaholavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 1.

⁴³¹ Týž, s. 2.

⁴³² Týž, s. 3. ; Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 5.

⁴³³ Blahoslav Matys. Rozhovor s Blaholavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 3–4.

Po revoluci se stanice otevřela okolí a misijní činností rozšířila počet členů. Baptisté se zapojili i do přeměny politické skladby obce, organizovali první porevoluční volby. Postupně byla zbudována nová modlitebna⁴³⁴ a v roce 2007 byl z brnišťské stanice zřízen samostatný sbor BJB.⁴³⁵

Brnišťský sbor lze v jistém smyslu řadit ke sborům městským. Jelikož poměrně záhy ve sboru zůstala pouze malá skupina členů, přijala rychle českou národní identitu, vymezovala se vůči okolí pouze ve smyslu křesťanském, ne reemigrantském. Potomci reemigrantů se dnes poměrně aktivně zajímají o akce o. s. Exulant a jezdí nejen do Zelova.

Návratem zájmu o zelovský původ a tamní tradice byla pro brnišťské potomky reemigrantů návštěva Zelova a okolí⁴³⁶ při příležitosti oslav 145. výročí zelovského baptistického sboru, které se uskutečnily 2. října 2011.⁴³⁷ Dnešní kazatel brnišťského sboru Miloš Matys se synem projevil zájem o obnovu neudržovaného hřbitova v Požděnicích, odkud pocházel kazatel Josef Matys, jeho dědeček.⁴³⁸

Potomci zelovských Čechů v Brništi jsou poměrně hrdí na své předky, kteří byli schopni pro víru opustit domov. Není u nich patrná žádná zahořklost ve vztahu k Zelovu.

5.4.2. BJB Liberec

Liberec byl pro reemigranty výjimečným místem. Počátky jejich života v tomto severočeském městě sleduje podrobně Jan Bistranin.⁴³⁹ Stěhovali se sem zejména kvůli textilnímu průmyslu. Po druhé světové válce tu fungovaly kurzy češtiny pro reemigranty. Vzpomínají na ně ženy, které reemigrovaly do Liberce:

„Ale tady můj otec po válce byly nějaký kurzy češtiny pro tydle reemigranty všechny a můj otec tam chodil jako kvůli psaní, že jo. To si pamatuju, že chodil. Asi vždycky přes zimu asi dva roky nebo rok. Maminka nechodila, ale on chodil.“⁴⁴⁰

„No a když my jsme přijeli do Liberce, tak já jsem teda šla už jako podle věku do druhé měšťanky, do druhé třídy. My jsme neuměli samozřejmě správně česky psát, tak důkladně. Tak jsme měli zvláštní kurzy! Vždycky prostě Češi, co byli z Polska. Takže jsme se to pak naučili. ... No to udělali takovou třídu, že vždycky ta čeština se zvlášť učila pro nás. A tak jsme se to naučili, poněvadž děcka se naučej všechno

⁴³⁴ Viz MATYS, Blahoslav: *Mé vzpomínky na stavbu modlitebny BJB v Brništi*. s. 1. s. a.

⁴³⁵ Miloš Matys a Blahoslav Matys. Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 4–7.

⁴³⁶ Návštěvu Zelova při této příležitosti brnišťští baptisté zároveň organizovali. Srov. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 2.

⁴³⁷ Srov. např. MATYS, Blahoslav: *Naše návštěva v Zelově*. In: *BJB Brniště*. [online], [cit. 2012-07-18]. Dostupný z [www: <http://6904.w4.wedos.net/pdf/Stalo_se.pdf>](http://6904.w4.wedos.net/pdf/Stalo_se.pdf)

⁴³⁸ Rozhovor s Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011.

⁴³⁹ BISTRANIN, J.: *Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995*. [online]

⁴⁴⁰ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 6.

*rychle.*⁴⁴¹

Baptistický sbor se přirozeně formoval od doby příchodu reemigrantů. Do Liberce reemigroval i poslední zelovský kazatel Josef Theofil Tuček. K ustanovení sboru Bistranin říká: „K prvnímu většímu shromáždění a k oficiálnímu založení libereckého sboru Bratrské jednoty baptistů došlo o Vánocích roku 1945.“ Sbor se skládal ze zelovských Čechů.⁴⁴² Scházeli se nejprve v kazatelově bytě a následně získali a pro setkání opravili místnost v nefunkční hospodě.

Již na konci roku 1946 odešel kazatel Tuček do Šumperka.⁴⁴³ Na jeho místo byl zvolen Karel Buba. Do Liberce přicházeli další reemigranti, baptistický sbor se rozšířil o jednu rodinu z Jugoslávie, několik členů z Rumunska a skupinu volyňských Čechů. Členové sboru bydleli kromě Liberce v šesti dalších místech v okolí, ze dvou z nich, z Brniště a Cvikova, se postupně staly kazatelské stanice. Dalším kazatelem byl v roce 1948 zvolen Vilém Volanský. V témže roce se našel pro sbor nový prostor a byla zřízena dodnes fungující modlitebna. Utvořil se pěvecký sbor a mandolínový soubor. Kazatel Volanský byl v roce 1952⁴⁴⁴ nezákonně zatčen. Ani po propuštění v roce 1954 ovšem nesměl vykonávat funkci kazatele. Liberecký sbor byl reorganizován, přibyly tři kazatelské stanice (jedna z nich, Jablonec nad Nisou, vznikla zrušením tamního sboru). Při důležitých církevních slavnostech sloužil sboru jablonecký kazatel, mimo něj se kazatelské služby ujala řada laiků.⁴⁴⁵ Přestože je liberecký sbor BJB sborem městským, byl částečně uzavřen před okolní společností.⁴⁴⁶

Ze sboru postupně odcházela část jeho členů, často ze strachu před státní mocí, jež by mohla znemožnit studium dětí či zisk dobrého zaměstnání, u mladých byla příčinou snaha o rychlou asimilaci do okolního prostředí.⁴⁴⁷ V roce 1957 se na místo kazatele vrátil Josef T. Tuček. Bylo konstatováno, že mnoho členů sboru se neúčastní sborového života. Od roku 1966 působil kazatel Tuček dva roky v Torontu, po návratu do Československa pak odešel

⁴⁴¹ Kristina Veselovská. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 5.

⁴⁴² BISTRANIN, J.: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. [online]: „Skutečnost, že práce sboru byla soustředěna především na zelovské reemigranty, zřejmě předznamenala neblahou skutečnost, že ani později nebyl sbor schopen otevřít se tak, aby se v něm i Češi nepřišli ze zahraničí, cítili doma.“

⁴⁴³ Viz s. 86.

⁴⁴⁴ Tamtéž. V této době a zejména v roce 1953 vrcholil státní zásah proti BJB, byl uskutečněn proces s baptistickými kazateli.

⁴⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁴⁶ Dotazník č. 11: Lenka Lengyelová, roz. Hejzlarová (*24. 8. 1976, Liberec), BJB Liberec, s. 2: „Zelováci udržovali pevná pouta – spíše uzavřená komunita, scházeli se baptist. sboru, s okolním světem příliš nežili.“

⁴⁴⁷ BISTRANIN, J.: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. [online]: „Těžkosti období se projeví i na početním stavu sboru, který klesl ze 173 členů v roce 1952 na 138 členů v roce 1956. ... Kromě již zmíněného strachu, který nabýval na intenzitě, a který vedl u některých k opuštění sboru u jiných pak ke snaze pokud možno svou víru tajit, zde již delší dobu, hlavně u mladších, byla snaha o rychlou a úplnou asimilaci. Domnívali se, že k úplnému zařazení se do společnosti ostatních obyvatel, je třeba rychle se zbavit zelovských a volyňských specifík, k nimž na předním místě počítali úzké vazby na sbor.“

znovu do Šumperka.

V roce 1966 uspořádal liberecký baptistický sbor zájezd do Polska, kde navštívil Zelov, Lodž a Varšavu. V roce 1969 bylo spolu s kazatelem Milošem Šolcem zvoleno nové staršovstvo. V Liberci se uskutečnily v letech 1969 a 1971 sjezdy baptistické mládeže. Dalším kazatelem se stal v roce 1971 Josef Daniel Průša. V sedmdesátých letech prošel sbor vnitřní krizí. Ve stejném období mu byly potěchou návštěvy amerických misionářů z Německa, Rakouska a Švýcarska. Také později se sbor setkával s misionáři, kteří navštívili Československo.

V letech 1978–1992 byl kazatelem Jiří Šperl. Změnila se atmosféra ve sboru, aktivně se zapojila mládež a vznikly nové hudební skupiny. V roce 1985 slavil sbor čtyřicáté výročí svého vzniku a stoleté výročí baptistické církve v Československu.

Od roku 1992 působí ve sboru jako kazatel Jan Bistranin. O činnosti sboru referuje takto: „Na jaře 1992 došlo k rozdělení libereckého sboru na sbory tři. Kromě Liberce s kazatelskou stanicí Brniště vznikl samostatný sbor v Jablonci nad Nisou a ve Cvikově. Cvikovští si zvolili za kazatele Karla Kuce, jabloneckému sboru sloužil liberecký kazatel až do srpna 1993, kdy zde nastoupil kazatel Vladislav Donát.“⁴⁴⁸ Liberecká a jablonecká mládež vytvořila v této době pěvecký sbor Maják.⁴⁴⁹

Členové libereckého sboru se účastní některých akcí pořádaných o. s. Exulant, o nichž jsou informováni zejména kazatelem Bistraninem, jenž zároveň působí ve vedení sdružení.

5.4.3. ČCE Liberec

Liberecký sbor ČCE vznikl po druhé světové válce z dřívější kazatelské stanice díky široké evidenci přistěhovalců. Byl tvořen přibližně z poloviny reemigranty ze Zelova a z poloviny přistěhovalci z vnitrozemí.⁴⁵⁰ Sbor převzal kostel po německé církvi, ovšem jeho činnost byla postupně přesunuta do budovy fary opatřené rovněž po druhé světové válce. Chátrající kostel byl v roce 1973 odevzdán státu a v roce 1976 zlikvidován.⁴⁵¹

Prvním libereckým farářem byl Bohumír Šuchman, později působili ve sboru další faráři (Hynek Merta, Josef Voborník, Ladislav Horák, emeritní farář Miroslav Růžička, Jan Čapek) a farářka (Tabita Landová). Ve sborové práci se navíc osvědčila řada laiků. Na území

⁴⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁴⁹ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Liberec. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 162–163.

⁴⁵¹ STARŠOVSTVO: Liberec. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 201.

libereckého sboru se vytvořily dva samostatné sbory v Jablonci nad Nisou a v Novém Městě pod Smrkem. Přestože fungoval, pocítil liberecký sbor znatelný pokles členů. Část odešla z církve, část se neúčastnila sborového života.⁴⁵²

Od roku 2001 sbor vlastní a užívá kromě fary a sborového domu dům na Malém náměstí.⁴⁵³ V rámci sboru se pět až šest let do roku 2009 scházely ženy zelovského původu. Setkávání započala Marta Podolská. Původní návrh počítal s obnovou setkávání co největšího počtu reemigrantů ze Zelova a jejich potomků ve sboru. Ovšem pro malý zájem se začalo scházet asi deset žen. Cílem jejich setkání bylo pokračovat v tradicích rodičů, kteří se navzájem znali a scházeli. Při setkáních žen zelovského původu se zpívaly známé písně, prohlížely fotografie a hlavně se vyprávělo. Postupně ale zájem o připomínání Zelova ustal.⁴⁵⁴

Poměrně malá návštěvnost bohoslužeb oproti dřívějšímu stavu se projevuje dodnes.⁴⁵⁵ Současným farářem je Filip Susa. Členové sboru jsou informováni o akcích o. s. Exulant a částečně se jich také účastní. Člen sboru Blahoslav Latislav pravidelně navštěvuje s rodinou Zelov a okolí. Návštěv Zelova se účastní i jeho vnukové.⁴⁵⁶

V době komunistického režimu jezdili někteří reemigranti a potomci reemigrantů z Liberce do Zelova soukromě.⁴⁵⁷ V roce 1975 část z nich navštívila 150. výročí postavení zelovského kostela.⁴⁵⁸

Potomci zelovských reemigrantů a zároveň členové BJB a ČCE žijící dnes v Liberci jsou vesměs členy o. s. Exulant. Účastní se některých jeho akcí, ale nemají zájem o aktivní zapojení do jeho činnosti. Stejně jako v jiných reemigrantských sborech si na odkazu předků nejvíce váží víry v Boha:

„Vzpomínat na tradice našich otců je asi dobrá věc... Ale je dobrý si uvědomit, z čeho člověk vyšel a že byl schopen pro tu víru opustit zemi, nechat tady všechno, jít za tou vírou prostě za hranice a zas se třeba potom vrátit. Ten návrat asi není tak důležitý si myslím, že jsme jako

⁴⁵² Liberec. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 162–163.

⁴⁵³ Historie sboru. In: *ČCE Liberec*. [online], [cit. 2012-07-10] <<http://liberec.evangelnet.cz/index.php?page=historie>>

⁴⁵⁴ Rozhovor s Martou Podolskou (*1943). *ČCE Liberec*, 19. 11. 2011.

⁴⁵⁵ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). *Liberec*, 19. 11. 2011, s. 5: „*No v Liberci, když jsme přišli tak jen v Českobratrský církvi evangelický bylo přes čtyry tisíce. A teď maj sotva kolik, šest set lidí. ... To je šest set lidí, ale z toho vlastně ani ne polovina platí salár. ... A když my jsme byli konfirmovaný v padesátým prvním roce, tak nás tam bylo šedesát tři nebo čtyři. A teď když je konfirmace, tak když se najdou tři čtyři, tak to je strašně moc. ... A to ještě není každé rok, že jo. ... Je to naše chyba taky částečně. ... Ona teď ta mladá generace je úplně jiná, že jo. My jsme třeba chodili do kostela, když jsme byli mladý. Jako, že jsme na to byli zvyklý. A kdo jako potom prostě, tak začal chodit. Já nevím, kolik nás bylo Zelováků, ty čtyry tisíce to bylo jako všech lidí. To nebylo samý Zelováci.*“

⁴⁵⁶ Blahoslav Latislav (*1943). Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). *Liberec*, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁵⁷ Srov. Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). *Liberec*, 19. 11. 2011, s. 3.

⁴⁵⁸ Viz s. 63.

*reemigranti. Ale spíš to, že jsme si zachovali tu víru, a to je důležitější asi. A možná to, co bychom měli dávat svým dětem, aby si vážily toho, že ta víra je základ, a co je okolo, to pomíjí.*⁴⁵⁹

Přesto lze říci, že i mladší generace má zájem o poznání rodinné historie.⁴⁶⁰ Snahu však považují spíše za deklarativní. Jak již bylo naznačeno, nestojí touha po udržování povědomí o Zelově na předním místě, potomci reemigrantů nejsou aktivní v organizování a připomínání zelovských tradic.

5.4.4. CB Nové Město pod Smrkem

V Novém Městě pod Smrkem se usadila většina členů zelovského sboru svobodných. Do této oblasti svobodní přišli v roce 1945, stejně jako ostatní reemigranti, především kvůli práci v místní textilní továrně. Po oddělení od sboru ČCE v roce 1946 se podle výročního sborníku „sbor, tehdy 25–30členný, ... na popud sestry Ranšové začal shromažďovat doma po rodinách. Vedením byl pověřen bratr Miroslav Sláma a administrátorem bratr kazatel Josef Cvrček z Prahy, který byl tehdy tajemníkem Rady Jednoty Českobratrské. Tak byl ... sbor zahrnut do svazku této církve.“⁴⁶¹

Později si sbor pronajal domek a když začalo přibývat nových členů, zejména dětí, zakoupil v roce 1949 větší dům jako modlitebnu, která slouží sborovým účelům od roku 1950 dodnes. Sbor byl roku 1947 přidružen jako stanice k libereckému sboru Jednoty Českobratrské. Od roku 1948 v něm jako kazatel působil již ze Zelova známý Vladimír Pospíšil. Teprve v roce 1970 byl však ordinován kazatelem. Ve sborníku dále čteme: „Tuto službu vykonával věrně až do roku 1987, kdy se v 75 letech s aktivní službou se sborem rozloučil a předal ji svému synovci, Drahomírovi Pospíšilovi.“⁴⁶² Ve sboru dále mimo jiné působili Miroslav Sláma, Robert Koukal a Ondřej KymL. V současné době je sbor neobsazen.

Ve sboru fungovala nedělní besídka i pěvecký sbor. Pěvecký sbor byl činný, zpívalo se při nedělních shromážděních, na svatbách a pohřbech, ale i na sborových zájezdech. Právě při jednom se sborových zájezdů v roce 1971 si potomci exulantů připomněli své kořeny v Zelově. Podle dnešních slov pamětníků pro ně návštěva Zelova mnoho neznamenal:

⁴⁵⁹ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 3.

⁴⁶⁰ Tamtéž, s. 1 a 4: „*Nашe babičky, dědečkové, všichni přišli ze Zelova a ta rodina tím vždycky žila. Vždycky se to vyprávělo, my jsme to rádi poslouchali. Takže určitě ty kořeny my tam cítíme, ikdyž vzpomínky už máme hodně zprostředkované. ... Tak já si myslím, že určitě. O tom jsem nikdy jako ani nezapochovovala (zda se cítí být nositelem tradic českého protestantismu, B. K.). Já si prostě vážím strašně tý historie. Jsem ráda, že jsem potomek. A je mi hrozně líto, že těch vzpomínek nebo to vyprávění, co jsem jako dítě poslouchala, že mi prostě nezůstalo úplně v paměti, jak bych si přála. Ale určitě o tom vyprávíme i svým dětem, ikdyž velmi zprostředkovaně, velmi zkratkovitě. Ale myslím si, že to v srdci máme všichni.*“

⁴⁶¹ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 21.

⁴⁶² Tamtéž, s. 23.

„My jsme tam prakticky za tu dobu, co si pamatuju, tady ve sboru byli se sborem jednou, jedinkrát, bylo to v roce sedmdesát jedna, ale to bylo spíš ze strany těch našich otců, kteří tam prostě měli vazbu na ten Zelov daleko užší a pevnější, než máme my. My jako Zelov místo jako takový, to už nám dohromady nic neříká, my jsme jedni z posledních, co se ještě narodili v Zelově, mně třeba byli už dva roky tady v Čechách.“⁴⁶³

V sedmdesátých letech vydala své vzpomínky členka sboru Miloslava Ranová.⁴⁶⁴ V současnosti se sbor zmenšuje. Ve výročním sborníku jsou vysvětleny některé příčiny úbytku členů: „Členská základna se od padesátých let pohybovala mezi 40–50 právoplatnými členy, jejich dětmi a hosty. Žádný velký početní růst sbor nezaznamenal. Většinou je doplňován z vlastních řad. V současné době má náš sbor 31 právoplatných členů. Někteří odešli do charismaticky orientovaných společenství, která v naší oblasti vznikla, dospělé děti z našich rodin většinou odcházejí za prací do výhodnějších životních podmínek, ne vždy zůstávají v obecnství věřících.“⁴⁶⁵ Lidé, kteří odešli z CB, v Novém Městě přešli zejména do místní nově zřízené Jednoty bratrské.⁴⁶⁶ Dalším faktem, který přispěl ke snížení počtu členů sboru, bylo zrušení textilní továrny v Novém Městě pod Smrkem v roce 2004.⁴⁶⁷ Část lidí se odstěhovala, mladí, jak již bylo poznamenáno, odcházejí za prací.

Ke svobodnému sboru v Novém Městě pod Smrkem náleželi také místní baptisté.⁴⁶⁸ Toto spojení přetrvalo dodnes.⁴⁶⁹ S ostatními potomky zelovských Čechů se v současnosti členové sboru již soukromě nestýkají. Se sborem ČCE v Novém Městě pod Smrkem udržují kontakt, nevzpomínají však na společnou zelovskou historii. Přesto jsou někteří členové

⁴⁶³ Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 1. Podobně vzpomíná Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011 s. 4: „*Tak už jsme jakoby potomci těchhle těch exulantů. Tak to bylo nějaký nadšení v těch sedmdesátých letech, že jsme to dali nějak dohromady a jeli jsme tam jako s celým sborem a myslím, že i rádi na to vzpomínáme. Tak tam jeli ti starší, to byli rádi. Pro nás to bylo spíš jako výlet. Ale vděčně vzpomínáme, že jsme mohli posloužit. V Zelově jsme sloužili, že jsme měli pěvecký sbor, mužský sbor, mládež velkou, jsme měli jako program. Tak jsme u evangelíků sloužili, u baptistů. Potom i ve Varšavě jsme byli v obecnství, v Gdaňsku ve shromáždění. Ale dojem z toho rozhodně jsem neměl, že se vracím domů, do svého rodiště. Mám to všechno zprostředkovaně. Ale bylo to fajn. Když už člověk se tam narodil, tak nějaký vazby jsou, ale konkrétně osobní vzpomínky, ty chybí. To jsme byli ještě příliš malí.*“

⁴⁶⁴ Srov. s. 28, pozn. č. 125.

⁴⁶⁵ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 23–24.

⁴⁶⁶ Viz *Jednota bratrská Nové Město pod Smrkem* [online]: „Díky tomu, že takových lidí bylo čím dál víc, vznikl 28.03.1993 v Novém Městě pod Smrkem sbor Jednoty bratrské, který byl Synodem Jednoty bratrské roku 1997 ustanoven jako samostatný.“ Člen sboru CB situaci zhodnotil následovně. Tomáš Hradec. Rozhovor a René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1: „*Na těch starších, na kterých to stálo, ty už jsou pryč a ty hlavní jsou v Jednotě. A hlavně nás tam moc není.*“

⁴⁶⁷ BERGMANOVÁ, Vlasta: *Textilana v obrazech a datech*. Liberec 2008, s. 242.

⁴⁶⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 346.; Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 2.

⁴⁶⁹ KYML, O. (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*, s. 16.

Církve bratrské také členy o. s. Exulant a jezdí i na konference sdružení.⁴⁷⁰ Dostali se tak i do Zelova, podle jejich výpovědí to však pro ně nebylo nic významného.⁴⁷¹

V roce 1995 si sbor připomínal devadesát let své existence.⁴⁷² Je tak patrná návaznost na zelovský sbor, jehož přímým pokračovatelem sbor CB v Novém Městě pod Smrkem je. Oslavy stoletého výročí proběhly v roce 2005, kdy vyšel sborník *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium*.⁴⁷³ Kromě vzpomínek byly shromážděny a vystaveny staré fotografie. Vstup do modlitebny tak dodnes zdobí mimo jiné právě fotografie ze Zelova. Starší generace ještě vzpomíná na pro společenství příznivější časy v Zelově.⁴⁷⁴ Přesto je patrný nezájem o Zelově hovořit.⁴⁷⁵

Projevuje se tak protiklad vyjadřovaného nezájmu o zelovskou minulost (pramenící zřejmě ze zkušeností s nepřijetím okolí, stejně je tomu v Novém Městě pod Smrkem i v evangelickém sboru)⁴⁷⁶ a současně hrdost na ni a občasná navštěvování akcí o. s. Exulant i Zelova. Někteří bývalí členové sboru však kontakt se Zelovem udržují.⁴⁷⁷ Hlavním dědictvím po předcích je i zde víra v Boha a důraz na obrácení a osobní víru.⁴⁷⁸

5.4.5. ČCE Nové Město pod Smrkem

Do Nového Města pod Smrkem a okolí reemigrovali stejně jako do Liberce zelovští

⁴⁷⁰ Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3.

⁴⁷¹ Srov. např. Tomáš Hradec. Rozhovor a René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁷² Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 4.

⁴⁷³ Vydání sborníku bylo spojeno s osobností tehdejšího vikáře O. Kymly. Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 2.

⁴⁷⁴ Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 2: „*No vůbec se odcizili od křesťanství. Jako v Zelově se zpívalo, měli jsme ty pobožnosti, četlo se z Bible vlastně děti, že jo. Byly rodinné pobožnosti. Dneska se ty mladý nezapojej, ani neuměj zpívat, zpěvník, koukej na to. A to vidím, že když se nenaučí malý děti se modlit, chodit taky do shromáždění. Dneska není zájem chodit na biblický hodiny. To v Zelově bylo...*“

⁴⁷⁵ Tomáš Hradec. Rozhovor a René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1: „*Babička říkala, že už nemá chuť nic vyplňovat a tak. Ty lidi tam prostě bydleli, teď bydlej tady, takže tak. ... Já se za Zelováka nemůžu považovat, když jsem se tam nenarodil. To už je daleko. Ještě za mý mamky byly třeba ty slangový výrazy, to se šířilo všechno jen od těch přímých reemigrantů.*“

⁴⁷⁶ Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 1: „*A pohled v Čechách na tyhlety přistěhovalce nebyl takovej – vítáme vás, že se vracíte domů – ale naopak – co sem táhnou ty Poláci. Takže ona to byla zase další rána, taková jako tvrdá realita, která přišla.*“

⁴⁷⁷ Drahomír Pospíšil. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3: „*...můj syn třeba nejstarší (nežije v Novém Městě pod Smrkem, B. K.), tak ten má vazbu a ten tam byl na tom výročí, když měli dvě stě let v Zelově, tak on tam byl, tak to tak jako udržuje. To je to, že já osobně neumím ani s telefonem pořádně ani čím už fungovat, mám k tomu antipatie. Ale ty mladý, který mají dneska ten internet a ty počítače, tak udržují kontakty, ale už je netáhne takový jako shromažďování, protože oni si to tam přečtou a už nemají vazbu takovou.*“

⁴⁷⁸ Týž, s. 1.

tkalci díky možnosti zaměstnání v místní textilní továrně.⁴⁷⁹ Textilní průmysl se v Novém Městě pod Smrkem rozvíjel od první poloviny 19. století, jeho pracoviště zde fungovala až do roku 1945. Po druhé světové válce textilní továrnu obnovovali mimo jiné zelovští Češi.⁴⁸⁰

Československý sbor vznikl díky reemigrantům ze Zelova a Volyně.⁴⁸¹ Většina členů pozdějšího sboru pocházela jen ze Zelovska, Kučovska a Lodže.⁴⁸² V září 1945 se do oblasti frýdlantského výběžku dostalo asi 150 reemigrantských rodin.⁴⁸³ Další zelovští Češi přicházeli ještě v letech 1946 a 1947.⁴⁸⁴ Původně se zelovští evangelíci scházeli společně se svobodnými a baptisty, ti se ale později oddělili a založili vlastní sbor. Evangelíkům byla zřejmě již na počátku nabídnuta možnost využívat místní kostel a faru po německé evangelické církvi. Sbor ČCE se formálně utvořil díky prvnímu kurátorovi Pavlovi Rajfovi. Ten také hledal pro nové společenství kazatele. Již v roce 1946 nastoupil do Nového Města pod Smrkem farář Antonín Blažek, čímž byl zároveň zřízen farní sbor a jeho činnost se začala rozvíjet na všech místech, kde byly usídleny reemigrantské rodiny. Jedním z nich byla také nově zřízená kazatelská stanice v Dolní Řasnici.⁴⁸⁵ Tam působil jako laický kazatel Jan Svoboda. Kazatelské stanice fungovaly do šedesátých let v Jidněchovicích pod Smrkem a v Lužci-Raspenavě, do sedmdesátých let ve Frýdlantu.⁴⁸⁶

⁴⁷⁹ Místo usídlení bylo vybráno předem. Viz ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 314–315.; Fakt, že tato tradice není dodnes zapomenuta, potvrzuje i medailonek autorky knihy *Textilana v obrazech a datech* Vlasty Bergmanové (1959). BERGMANOVÁ, V.: *Textilana v obrazech a datech*, s. 263.: „Vystudovala Střední průmyslovou školu textilní v Liberci a poté Textilní fakultu Vysoké školy strojní a textilní v Liberci, obor tkání–předání. Studium ukončila v roce 1983. Od té doby působila v liberecké Textilaně, nejprve v provozu tkalcovny, později na oddělení desinatury. V roce 2002 přešla na Textilní fakultu Technické univerzity v Liberci, kde dodnes působí na katedře designu. Její vztah k textilní výrobě vychází z rodinné historie, započaté dědečkem, domácím tkalcem v polském Zelowě. Po druhé světové válce se jeho rodina usadila v Novém Městě pod Smrkem, kde oba s manželkou pracovali v Textilaně, stejně jako některé jejich děti i další příbuzní...“

⁴⁸⁰ BERGMANOVÁ, V.: *Textilana v obrazech a datech*, s. 192–195.

⁴⁸¹ STARŠOVSTVO: Nové Město pod Smrkem. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Československé církve evangelické*. Praha 2002, s. 224: „Sbor zahrnuje oblast frýdlantského výběžku a jeho členy byli a jsou převážně reemigranti, kteří se po válce přistěhovali z polského Zelova a z Lodže a z volyňské Michajlovky a osídlili spolu s vnitrozemskými obyvateli opuštěná města a vesnice po vysídlených sudetských Němcích.“

⁴⁸² ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 318.

⁴⁸³ Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení československé církve evangelické*. Praha 1969, s. 181.

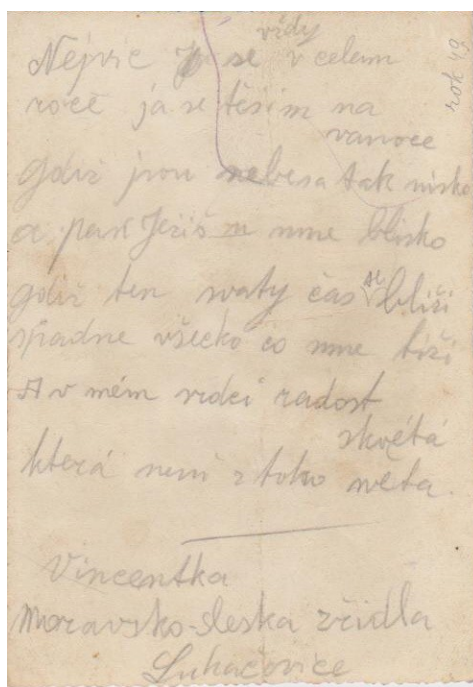
⁴⁸⁴ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁸⁵ Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 181.; Historie sboru. In: *Farní sbor Československé církve evangelické v Novém Městě pod Smrkem*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-07-11]. Dostupné z [www: <http://nove-mesto-pod-smrkem.evangnet.cz/historie.php>](http://nove-mesto-pod-smrkem.evangnet.cz/historie.php): „V r. 2006 byla zrušena poslední kazatelská stanice v Dolní Řasnici.“; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 318.

⁴⁸⁶ STARŠOVSTVO: Nové Město pod Smrkem, s. 224.

Vyobrazení č. 10: Nedělní škola v Dolní Řasnici. Uprostřed kazatel Svoboda. Rok 1948 nebo 1950.
Osobní archiv Marty Podolské.

Vyobrazení č. 11: Zelovská čeština v písmu paní Svobodové, manželky kazatele Svobody. Rok 1949.
Osobní archiv Marty Podolské.

Původní návrh na užívání novoměstského kostela vzešel od městské správy, je tedy jisté, že město mělo svou správu tvořenou přistěhovalci z vnitrozemí již před příchodem reemigrantů ze Zelova. Tento fakt byl zřejmě důležitý pro utváření nové identity a proměny exulantských tradic. Zelovští (a volynští) Češi se zde setkali s jiným světem. Ze Zelova si přinesli hrdost na své předky a předpokládali, že se s nimi bude podle toho, kdo jsou, také zacházet. Ženy prý hovořily a chovaly se jako dámy. Češi z vnitrozemí, často komunisté, však exulantskou historii neznali a neměli důvod, proč reemigranty uznávat. Svou roli sehrály

horlivá zbožnost a zelovská čeština, kvůli nim byli zelovští Češi zesměšňováni.⁴⁸⁷ Situaci popisuje Adam Balcar:

„No a teď najednou zjistili – my jsme někdo a najednou nás tady neberou. Takže strašně se semkli, vytvořili tady takovou komunitu.“⁴⁸⁸

Hlavním pojítkem sboru byla samozřejmě víra. Zelovští Češi byli známí svou každodenní zbožností.⁴⁸⁹ Náplní společných nedělních shromáždění nebyly jen bohoslužby, ale také utvrzování se v dříve nabytých hodnotách. Ve všedních dnech byli reemigranti často ponižováni.⁴⁹⁰ Dále však fungovalo setkávání příbuzných a známých ze Zelova. Na tyto schůzky vzpomíná René Andrš:

„Takhle, musím říct, že jako mladej, jak jsem říkal, jsem vazby neměl, ale já vždycky jakoby z donucení a poslušnej synek, jsem jezdil, kde jsme byli pozvaný, prázdniny, návštěvy, výpomoc, protože si půjčovali, protože mezi nima byli i zámožný, strejda byl zámožnej člověk už za komunismu. Takže se navštěvovali a já jako z donucení nebo bez donucení, ale že jsem jezdil, ikdyž mi to dvakrát po voli nebylo, ale je pravdou, že jsem poslouchal, protože jsem se spoustu těchle věcí dozvěděl. Vyprávěli si vo Zelově. Byly jako už tady v Novým Městě byly dračky, byly zabíjačky, byla spousta takovejch věcí. Vim, že jsme jezdili do Jindřichovic, taky u Čápů na vejmlaty. Pamatuju si, ještě když byly soukromý ty, tak se tam mlátilo obilí. Takže spousta těch lidí se navštěvovalo a já jsem se vždycky někde přifařil, takže jako o těch sestřenicích, bratrancích a o těch našich příbuznejch a o Zelovácích jsem pochytil.“⁴⁹¹

Vyobrazení č. 12: Setkávání zelovských rodin.

Osobní archiv Marty Podolské.

⁴⁸⁷ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁸⁸ Týž, s. 1.

⁴⁸⁹ Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 181: „Sestry a bratři si přinesli z ciziny vroucí zbožnost a velkou lásku k bibli.“

⁴⁹⁰ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁹¹ René Andrš. Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 2.

Zlom nastal v roce 1957. Po odebrání státního souhlasu faráři Vladimíru Fialovi se reemigranti začali bát a nedávali svou zbožnost na odiv.⁴⁹² Uzavřeli se a nechtěli se asimilovat. Uznávali doslovnou pravdu Bible, čímž na sebe ovšem svolávali ještě další posměch. Také kvůli tomu se od víry odvracely děti reemigrantů. Adam Balcar reprodukuje vzpomínky na dění ve sboru:

„Taková historka, když Američani vyletěli na Měsíc poprvé, tak se to sem dostalo a tady se ty Zelováci prostě semkli a ne, to není možný, aby na ten Měsíc jako někdo mohl přiletět, protože Měsíc je prostě jako svítlna jenom, takže nejde na něj jako. A pak se jim lidi smáli místní. A oni prostě, protože se drželi toho textu biblickýho a že tam je prostě svítlna, tak svítlna a není možný, aby raketa dosedla na svítlnu. Nevim, jestli si představovali, že to je kulatý nebo ne. A zase se jim za to smáli, takže ty děti se začaly pak stydět za to náboženství.“⁴⁹³

V šedesátých a sedmdesátých letech už byl zelovský původ a chození do kostela ve společnosti něčím, za co se lidé styděli.⁴⁹⁴ Od roku 1957 ve sboru působil farář Jan Košťál, spolupracoval také s laickými kazateli Janem Svobodou a Vilémem Jelínkem.⁴⁹⁵ V době komunistického režimu jezdili potomci zelovských Čechů z novoměstského sboru do Zelova především soukromě, uskutečnily se ale i sborové zájezdy.⁴⁹⁶

Další vývoj zachytil ve svých vzpomínkách Svatopluk Karásek, jenž ve sboru působil na počátku sedmdesátých let jako vikář: „... pokrok vůbec nepřijímali. Věřili třeba, že Země je placka na čtyřech sloupích, vždyť přeci v Žalmu 104 je psáno ‚ustanovil Hospodin Zemi na sloupích jejich‘, tak nám bratře faráři nebudete říkat, že Země je kulatá, to bychom marně diskutovali.⁴⁹⁷ Číst jinou knihu než bibli byl hřích, chodit do kina nebo do hospody už vůbec znamenalo příliš si s tímto světem tykat. To byla poloha hlavně rodičů nebo dědečků, mladí už to tak nepřijímali, cítili se tím být šikanováni, ve škole a všude kolem sebe slyšeli něco úplně jiného, takže byli z té víry předků disgustováni, než aby to přijímali jako něco

⁴⁹² Adam Balcar. Rozhovor a René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1: d „Četl jsem nedávno zápisy ze staršovstva a tady došlo k takovým zlomu v nějakým padesátým sedmým roce. Do padesátýho sedmýho roku ta náboženská obec byla velmi horlivá. Zástupy lidí v kostele. Nebáli se komunistů, nebáli se nikoho. Od toho padesátýho sedmýho roku, když tady ten farář, tady byl nějaký Mach, jáhen, tak si otevřel pusku někde na kazatelně a mezi lidma a prohlásil: ‚Komunisti odvedli matky od rodin a připoutali je k továrním strojům.‘ Pak řekl, že komunisti zasahují do hodin náboženství a něco třetího takovýho. Takže okamžitě ho zbavili státního souhlasu a to byl takovej zlom. Do té doby měli sebevědomí ty lidi a najednou od těch šedesátých let už ty komunisti tady hodně na ně došlápli tady. A ten sbor se pak jenom takhle krčil. Pak už se ta víra spíš jako šuškala. Utrdili se v té víře, hlavně v klidu zůstat a rozešli se v neděli domů.“

⁴⁹³ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.

⁴⁹⁴ Tamtéž.

⁴⁹⁵ Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 181.

⁴⁹⁶ Dotazník č. 12: Marta Podolská, roz. Svobodová (*22. 1. 1943, Zelov), ČCE Liberec, s. 4: „Pokud si vzpomínám z vyprávění mých rodičů, pořádaly se zájezdy do Zelova ze sboru ČCE v Novém Městě p. Sm., ale hodně lidí (reemigrantů) jezdilo do Zelova soukromě buď autem nebo vlakem a to především do r. 1989. Od r. 1990 jezdí do Polska víc lidí svými auty, jsou to už ale potomci reemigrantů.“

⁴⁹⁷ K tomuto a podobným tématům již v Zelově viz např. vzpomínky Bohumila Procházky ze Svobodné církve reformované. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Zelów*, 2. vydání, s. 274.

radostného. Když jsem přišel, sbor poměrně dobře fungoval. ... Byl to kvetoucí sbor, což byl v pohraničí zvláštní úkaz.⁴⁹⁸

Dalším farářem sboru byl ve druhé polovině osmdesátých let Jaroslav Raich. Po něm zde znovu krátce působil farář Svatopluk Karásek. Další kazatelé a faráři se ve vedení sboru často střídali.⁴⁹⁹ Znatelný je také stálý pokles početního stavu sboru.⁵⁰⁰ Od roku 2005 je farářem sboru Adam Balcar.⁵⁰¹ V roce 2011 sbor oslavil výročí 100 let od postavení kostela.⁵⁰²

Pro některé členy sboru je dnes zelovská historie tabu. Za léta strávená v Novém Městě pod Smrkem jim zřejmě přinesla mnoho nedorozumění a příkoří. Projevuje se zde rozporuplnost ve vnímání zelovského původu. Na jedné straně stojí hrdost na předky, jež zachovali víru, na druhé straně nejistota daná nepřijetím po reemigraci.⁵⁰³

5.4.6. BJB Šumperk

Šumperský sbor BJB⁵⁰⁴ vznikl oddělením od sboru BJB ve Vikýřovicích. Tam se usadili již reemigranti dvacátých let a vytvořili fungující společenství. Část reemigrantů po druhé světové válce do Vikýřovic přišla za příbuznými, část se přestěhovala přímo ze Zelova nebo přišla z jiného místa usídlení v Československu.⁵⁰⁵ Ve vikýřovickém sboru se kromě jeho původních členů a reemigrantů ze Zelova, přicházejících zejména kvůli možnosti zaměstnání v textilním průmyslu, shromažďovali také vojáci a reemigranti z Volyně.⁵⁰⁶ Několik rodin

⁴⁹⁸ KARÁSEK, Svatopluk – HÁJEK, Štěpán – PLZÁK, Michal: *Sváta Karásek. Víno tvé výborné: rozhovory*. Praha 1998, s. 82.

⁴⁹⁹ Podrobnosti viz STARŠOVSTVO: Nové Město pod Smrkem, s. 224.

⁵⁰⁰ Srov. Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1. (Viz pozn. 502.); Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 181: „Má 1000 členů.“ Historie sboru. In: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Novém Městě pod Smrkem*. [online]: „Sbor eviduje 126 členů.“

⁵⁰¹ Historie sboru. In: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Novém Městě pod Smrkem*. [online]

⁵⁰² Tamtéž.

⁵⁰³ Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1: „... v nich je hodně velké boj mezi tím, že oni mají pocit, že vlastně jsou někdo, ale že to nikdo neví nebo neuznává už jako dneska. Ale oni skutečně jako něco v sobě mají jedinečného. Ale celoživotně i ty potomci jako bojují s takovým jako mindrákem. Protože je tady někde velké mýtus, že jejich předkové byli statečný, pro víru, opustili tu rodnou hroudu, až k fázi s Komenským jako odešli, pak teda hledali tu zemi, kde by se mohli usadit. ... To všechno tyhle dějiny znaj, jsou na svoje předky hrdý, ale zároveň vnímají určitě úpadek, ke kterému tam jako docházelo a cejtějí se zraněný tím, že ti místní Češi je vůbec nebrali jako Čechy, vůbec je nebrali vážně, smáli se jim třeba i za to náboženství a tak oni si vytvořili tady takový ghetto spíš. ... Dnešní sbor se přesto zakládá na zelovských tradicích. Strašně to jde dolu (početní stav sboru, B. K.), ale je to založeno pořád na tom Zelově. Oni lpějí na tom Zelově a zároveň se od toho chtějí někdy třeba i odpoutat, protože se za to částečně stydět. Takže je to rozporuplný, ale to jsou takový moje dojmy, který z toho mám.“

⁵⁰⁴ Historii baptistického sboru v Šumperku sleduje Z. Rusnák. RUSNÁK, Z.: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. [online]

⁵⁰⁵ Srov. Danislav Tuček. Rozhovor s Žofíí Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2.

⁵⁰⁶ STEHLÍK, Dobroslov: Kořeny a první období sboru Bratrské jednoty baptistů ve Vikýřovicích. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2010, č. 30 (2/2010), s. 24.

přišlo také z Rumunska.⁵⁰⁷ Na poreemigrační situaci vzpomíná Marta Lebedová:

„No my jsme vlastně sem přijeli a my jsme byli, prostě jsme dostali takovej azyl de facto ve Vikýřovicích. Ty se nás ujaly, protože my jsme ještě v Šumperku hledali doprva nějakou místnost, kde bysme se scházeli.“⁵⁰⁸

Vyobrazení č. 13: Slavnostní přivítání reemigrantů z Polska po druhé světové válce.

Vikýřovice, rok 1946.

Osobní archiv Marty Lebedové.

Návrh na oddělení šumperského sboru vzešel od tehdejšího kazatele v Liberci a původního zelovského kazatele Josefa Theofila Tučka⁵⁰⁹ na konci června 1946. Postupně se v Šumperku začala konat samostatná shromáždění. Ve druhé polovině roku v Šumperku postupně vznikl sbor, jeho kazatelem se stal J. T. Tuček. Spolupráce se sborem ve Vikýřovicích však zdárně pokračovala, sbory se při různých příležitostech vzájemně navštěvovaly. Šumperský sbor se rozrostl především v roce 1947, kdy do něj přestoupila většina členů sboru ve Vikýřovicích s bydlištěm v Šumperku.⁵¹⁰ V té době již fungovala nově zřízená a opravená modlitebna, která byla slavnostně otevřena na počátku roku 1947.⁵¹¹ Členy nového sboru byli pouze reemigranti ze Zelova.⁵¹²

⁵⁰⁷ RUSNÁK, Z.: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. [online], s. 22.

⁵⁰⁸ Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 3.

⁵⁰⁹ Viz s. 75.

⁵¹⁰ STEHLÍK, D.: *Kořeny a první období sboru Bratrské jednoty baptistů ve Vikýřovicích*, s. 25.

⁵¹¹ RUSNÁK, Z.: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. [online], s. 24.

⁵¹² Žofie Tučková. Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 3.

Vyobrazení č. 14: Slavnostní otevření šumperského sboru. Rok 1947.

Osobní archiv Marty Lebedové.

Po změně režimu v roce 1948 se také šumperský sbor stal objektem nátlaku totalitního režimu a Státní bezpečnosti.⁵¹³ V roce 1957 ze sboru odchází kazatel Tuček, vrací se do Liberce. Na jeho místo nastoupil Bohumil Palla. V šedesátých letech se rozvíjí sborová práce na širším území, vznikají kazatelské stanice. Nejintenzivněji fungovala stanice v Olomouci.⁵¹⁴

V počátcích sboru se o nedělních odpoledních, pokud nebylo shromáždění, pravidelně scházeli reemigranti ze Zelova vždy u některé rodiny na zahradě.⁵¹⁵ Tato setkání popisuje Marta Lebedová:

„A takový různý věci, no my jsme se tak vždycky nasmáli (zelovské češtině, B. K.). Protože voni se scházeli u nás vaši, Tučkovi, Zoš, teda Eliška a to. Jaruška jako malá, tak jenom sedla na stoličku do kouta a říká: Maminko, můžu tady být a poslouchat, jak se bavěj? Protože to bylo perfektní. Tak se scházeli a nepotřebovali tady nějakou zábavu kdoví jakou. Si tak všichni teda povzpomínali, no to bylo nádherný teda.“⁵¹⁶

Jako ve všech místech, kam reemigranti přišli, se i v Šumperku museli učit soudobé češtině. Danislav Tuček poznamenává:

„Ta starší generace, to znamená naši rodiče, ty to měli daleko těžší než my, co jsme byli mladí. ... Protože oni delší dobu se nenaučili česky. Protože domnívali se, že mluví česky, ale to byla archaická čeština propletená ještě polskými slovy.“⁵¹⁷

⁵¹³ RUSNÁK, Z.: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. [online], s. 25.

⁵¹⁴ Tamtéž, s. 32–33.

⁵¹⁵ Danislav Tuček. Poznámky z výzkumu v BJB Šumperk, 15. 2. 2011.

⁵¹⁶ Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 3.

⁵¹⁷ Danislav Tuček. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4.

Vyobrazení č. 15: Nedělní setkávání zelovských rodin v Šumperku.
Osobní archiv Danislava Tučka.

Stejně jako v Zelově a dalších reemigrantských sborech pořádala nejenom mládež výlety do přírody.⁵¹⁸ Fungovala zde nedělní škola. Na zelovské tradice navazoval svou činností pěvecký sbor a hudební skupina, tzv. tamburáš.⁵¹⁹

Vyobrazení č. 16: Výlet sboru BJB v Šumperku.
Osobní archiv Danislava Tučka.

⁵¹⁸ Srov. Danislav Tuček. Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 4.

⁵¹⁹ Danislav Tuček. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6–7: „Ale dechovka tam byla (v Zelově, B. K.) a když se v Šumperku pak založil sbor, tak zase tady vznikla u baptistů dechovka a pak ještě vznikl tamburáš. To vůbec nevíte asi, co to je. Tamburáš, to je soubor strunných nástrojů. ... To je chorvatský a srbský. A tam jsou nástroje, který jsou původně chorvatský a srbský z toho Balkánu a jsou to strunný nástroje. A jsou tam, to je velkej orchestr, kde všechny nástroje mají ten chorvatskej původ a to jsme měli v Šumperku tady. A to vedl kazatel Tuček a po něm, když von se pak odstěhoval zase do Liberce, tak jsem to pak po něm vedl já. A tam se, tam hrálo a to bylo takový, že ten sbor se držel ti mladí pohromadě, protože hráli. ... Ty nástroje se tady získaly někde, já nevím, někde se daly sehnat, tak se to koupilo. Si to, každej si to koupil sám, ikdyž kazatel Tuček to všechno zařídil, že ty nástroje sehnal.“

Sbor nebyl uzavřen okolnímu dění, což souviselo s odlišnou situací města a venkova. Na Šumpersku byly navíc usídleny mnohé další skupiny reemigrantů a dalších migrantů.

V roce 1966 ze Šumperka odešel kazatel Palla. Ve sboru ovšem působili laici a misijní pracovník. Roku 1968 se z USA do Šumperka vrátil kazatel Tuček a působil zde do roku 1978. Po něm nastoupil Jaroslav Pospíšil, horlivý řečník a evangelizátor. Dalším kazatelem byl od roku 1985 Jan Obržálek. Od roku 1993 byl kazatelem sboru Miroslav Jersák, rodák z Vikýřovic, který před nastoupením do sboru v Šumperku působil v Teplé. V roce 1993 se od šumperského sboru oddělil sbor BJB v Olomouci.⁵²⁰

V letech 2001–2002 proběhla celková rekonstrukce šumperské modlitebny. Od roku 2004 je kazatelem sboru Pavel Mrázek. V roce 2007 sbor oslavil 60. výročí své existence.⁵²¹ Zapojuje se do ekumenických aktivit ve městě.⁵²²

Do Zelova jezdí reemigranti a jejich potomci soukromě nebo s organizovanými zájezdy.⁵²³ V době komunistického režimu jezdili baptisté ze Šumperka do Zelova pouze soukromě.⁵²⁴ Po revoluci v roce 1989 se uskutečnilo několik zájezdů z iniciativy o. s. Exulant ve spolupráci se zelovským farářem Jelinkem.⁵²⁵ Zájezdy ze Šumperka organizovala Marta Lebedová.⁵²⁶ Např. v roce 2003 organizovala účast šumperkých baptistů na oslavách 200. výročí od založení českého Zelova.⁵²⁷

Část střední a mladší generace se o Zelov téměř nezajímá.⁵²⁸ Když jsem sbor kontaktovala, přihlásili se pouze přímí reemigranti. Ovšem někteří mladí lidé se nově zajímají o historii českého náboženského exilu i Zelova.⁵²⁹

⁵²⁰ RUSNÁK, Z.: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. [online], s. 33–39.

⁵²¹ Tamtéž, s. 39–40.

⁵²² Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 9.

⁵²³ Týž, s. 3.

⁵²⁴ Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 2.

⁵²⁵ Viz s. 40.

⁵²⁶ Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 1.

⁵²⁷ Týž, s. 5.

⁵²⁸ Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 7: „*Naše děti, musím říct, můj syn tam se mnou byl ovšem jemu to nic neříká. My jsme to celý tam prošli všechno a jemu to nic neříká. Šel jsem se podívat na svůj dům, kde jsme bydleli a říká mi to něco. Ale jemu nic.*“

⁵²⁹ Srov. Marta Lebedová. Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 1 a 5.; Poznámky z výzkumu v BJB Šumperk, 15. 2. 2011.

5.4.7. ČCE Šumperk

Převzetí církevních budov po německé evangelické církvi v Šumperku se po druhé světové válce ujal sbor ČCE v Zábřehu. V Šumperku a okolí byla již od první reemigrace ve dvacátých letech skupina evangelíků. Místní sbor se však zformoval až po druhé světové s příchodem přistěhovalců z vnitrozemí (Valašska a Vysočiny), ze Slovenska a polského Zelova. Zelovských reemigrantů se zde usadila velká skupina.⁵³⁰

Prvním šumperkým kazatelem byl vikář Jan Košťál ze Zábřehu. V roce 1946 byl sbor oficiálně zřízen a za prvního faráře byl zvolen Miloš Šourek. Sborový život fungoval od počátku v plné šíři. Na kázáních v diaspoře sboru (až 13 míst) se podíleli laičtí kazatelé a vikáři.⁵³¹

Přestože členové sboru pocházeli z odlišného prostředí, brzy vytvořili jednotné společenství. Sborového života se zpočátku účastnili také šumperští baptisté, z velké většiny členové sboru BJB ve Vikýřovicích. Po faráři Šourkovi sbor vedl vikář L. Kabíček. Novým farářem sboru byl roku 1960 zvolen Jiří Veber. V rámci sboru fungovaly dvě kazatelské stanice ve Starém Městě pod Sněžníkem a v Habarticích.⁵³²

Činná byla nedělní škola i mládež. Shromáždění se nadále konala na několika místech diaspory. Po odchodu faráře Vebera z činné služby (byl zbaven státního souhlasu k výkonu duchovenské činnosti) byl sbor čtyři roky uprázdněn. V roce 1978 nastoupil farář Bohuslav Polívka.⁵³³ Vlivem odchodu části členů sboru z církve se postupně přestávala konat shromáždění mimo Šumperk i v kazatelských stanicích. Podle stránek o historii sboru: „Vnější tlak i malá ochota členů sboru pro svou víru něco podstoupit způsobila, že mnohá dobrá a nadějná činnost ve sboru postupně zanikala.“⁵³⁴

V roce 1992 se kazatelem sboru stal vikář a pozdější farář Petr Maláč. Shromáždění se konají také v blízkém středisku Diakonie ČCE v Sobotíně nebo šumperském Domově důchodců. Sbor je charakteristický dlouholetou ekumenickou spoluprací,⁵³⁵ účastní

⁵³⁰ Šumperk. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 240–241.; Srov. Rozhovor s Karlem Pospíšilem (*1927). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

⁵³¹ Šumperk. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 241.

⁵³² Šumperk. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 241.

⁵³³ STARŠOVSTVO: Šumperk. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 300.

⁵³⁴ Historie. In: *ČCE Šumperk*. [online], [cit. 2012-07-14]. Dostupné z [www: <http://sumperk.evangelnet.cz/historie>](http://sumperk.evangelnet.cz/historie)

⁵³⁵ STARŠOVSTVO: Šumperk, s. 300–301.

se například aliančního týdne modliteb.⁵³⁶ Od roku 2008 je farářkou sboru Hana Chroustová.⁵³⁷

Ve sboru od jeho založení působil pěvecký kroužek.⁵³⁸ V poslední době jeho činnost pomalu ustala. Obnovila se ovšem činnost mládeže.⁵³⁹ V roce 2001 v šumperském kostele vystoupil soubor Zelowskie Dzwonki.⁵⁴⁰

Někteří členové sboru se soukromě zúčastnili výročních oslav v Zelově v roce 2003. Mladí potomci reemigrantů zčásti odešli z církve,⁵⁴¹ ale ani aktivní členové sboru o zelovskou minulost ani akce o. s. Exulant nejeví velký zájem.⁵⁴²

V roce 2010 se část šumperského sboru účastnila Srazu rodu Andršů, který organizoval Tomáš Stodola, syn členky šumperského sboru a zelovské reemigrantky.⁵⁴³

5.4.8. ČCE Teplá

Do Teplé u Mariánských Lázní přišli zelovští Češi v roce 1945 zejména na doporučení úřadů z pražských Ďáblic,⁵⁴⁴ z jiných míst, kde se usadili,⁵⁴⁵ nebo od příbuzných.⁵⁴⁶ Byli usídlováni především v okolních vesnicích,⁵⁴⁷ kde jim byla osídlovací komisí přidělována

⁵³⁶ Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

⁵³⁷ Historie. In: *ČCE Šumperk*. [online]

⁵³⁸ STARŠOVSTVO: Šumperk, s. 300.

⁵³⁹ Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

⁵⁴⁰ Tamtéž.; Zelowskie Dzwonki. In: *Wikipedia*. [online], [aktualizace 2012-05-01, cit. 2012-07-14], Dostupné z [www: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Zelowskie_Dzwonki>](http://pl.wikipedia.org/wiki/Zelowskie_Dzwonki)

⁵⁴¹ Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

⁵⁴² Srov. Email. Tomáš Kouček, ČCE Šumperk, 24. 1. 2012: „Myslím si ale, že spíš než mládež by bylo setkání vhodné pro střední a starší generaci, která o této problematice má přece jen nějaké zdání a myslím si, že i větší zájem.“; Dotazník č. 25: Petra Fajtlová (*9. 5. 1987, Šumperk), ČCE Šumperk, s. 4: „Snad se vždy najde někdo, kdo udrží ‚Zelováky‘ pohromadě, ale z vlastní zkušenosti vím, že čím mladší generace, tím menší zájem o svou minulost a historii, bohužel.“

⁵⁴³ Srov. Dotazník č. 24: Tomáš Stodola (*26. 3. 1965, Šumperk), ČCE Orlová, s. 3.

⁵⁴⁴ Anna Andršová. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2.

⁵⁴⁵ Viz např. Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2: „Do Prahy, z Prahy jsme byli v Liberci chvíli, a odtamtad' jsme jeli sem do Teplý. Tam nás vystěhovali.“

⁵⁴⁶ Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2–3: „... já jsem, strejda tady byl jako dřív přijel, jo. Takže my jsme byli jako u nich. No a potom hledali. Přišli a hledali, kde je co volný, ne? No tak řekli, tam je volný a tam jsou Čechy naše no a tak každej táh zase k těm Čechům našim, kde jsou usídlený, ne? No tak my jsme se tady usídlili.“

⁵⁴⁷ Srov. např. Teplá. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 243: „Celá řada obcí okolo Teplé měla skoro všechny obyvatele přistěhovalé ze Zelova.“; Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2: „Zavezli nás do Služetína a tam ve Služetíně přišlo, zase vodjel, nám ty balíky tam nechal, vodjel zase do Teplý. A my jsme tam řvali jak ty telata. A teď si tam ženský zazpívaly, složily písničku. ‚Kde domov můj, na ulici. Kde vlast je má, pod čepicí. Voda hučí přes mé boty. Vítr fouká přes kalhoty.‘ A takhle to bylo, přišlo na nás, tak ženský tohle složily. Tak jsme tam asi přespali přes noc, přivezli nás zpátky do Jankovic, no a tam jsme bydleli třicet let. No a odtamtad jsme se povídávali, poženili, jsme se rozprskli. My jsme bydleli na třech

hospodářství.⁵⁴⁸ Začali se živit jako zemědělci.⁵⁴⁹ Společně s nimi sem přišli také reemigranti z Velkého Tábora a Čermína ve Slezsku a několik přistěhovalců z vnitrozemí evangelického vyznání.⁵⁵⁰ Celkem se zde od října 1945 do léta 1946 usadilo na 160 reemigrantských rodin. Ještě v prvních poválečných letech se ovšem některé z nich odstěhovaly.⁵⁵¹

Reemigrantům zde, stejně jako v dalších místech jejich usídlení, chyběl sborový život. Začali se proto scházet nejprve v tepelské škole.⁵⁵² Již v roce 1945 se konala vánoční besídka a začaly fungovat nedělní školy. V obcích okolo Teplé se vytvořily také pěvecké sbory.⁵⁵³ Nedělní školy působily v Teplé, Jankovicích, Hoštci,⁵⁵⁴ Rankovicích a Služetíně.⁵⁵⁵ Od podzimu 1945 byla Teplá kazatelskou stanicí postupně vznikajícího sboru v Mariánských Lázních, kde působil farář Jan Jiříček.⁵⁵⁶ Ustavující schůze kazatelské stanice se však konala až 24. března 1946. Ke stanici se přihlásily zejména rodiny ze Zelova usazené v Teplé, Jankovicích, Rankovicích, Bezvěrově, Hoštci a Pěkovcích.⁵⁵⁷

hájenkách, jak ty cikáni. Tady kvůli děckám jsme se stěhovali a tam kvůli dětem a takhle. Jak jsme přišli do Jankovic, abych vám řekla pravdu, že jsme neměli co jíst.“

⁵⁴⁸ Srov. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 9.; Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 1: „*No jak. Přijeli jsme sem, na vesnice. Byli ještě Němci, chvíli se bylo s Němcema na ty usedlosti, že. No Němci se odstěhovali. Hospodařilo se než nám to sebrali všechno. No a tak. Ty vesnice byly plný. Teď už tam není skoro.*“

⁵⁴⁹ Srov. např. Lydie Štěřbová. Rozhovor s Lydií Štěřbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2.

⁵⁵⁰ Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 243.

⁵⁵¹ Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 6: „*Do konce roku 1947 se některé rodiny opět odstěhovaly, buď za práci do krajů průmyslových či některé i nazpět do Polska.*“

⁵⁵² Tamtéž, s. 7.; Anna Andršová. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3: „*My jsme měli shromáždění ve škole v tělocvičně.*“; Dotazník č. 3: Karel Kuc (*15. 5. 1939, Požděnice u Zelova), BJB Brniště, s. 2: „*Vzpomínám si, že jsme se společně několikrát sešli ve třídě národní školy ke společným bohoslužbám než byly ustanoveny sbory v Teplé – baptistický a evangelický.*“

⁵⁵³ Rozhovor s Milenou Veselovskou. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 46–47.; Lydie Štěřbová. Rozhovor s Lydií Štěřbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2.

⁵⁵⁴ Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 243.

⁵⁵⁵ Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 10.

⁵⁵⁶ Tamtéž, s. 2.

⁵⁵⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 326.

Vyobrazení č. 17: Nedělní škola v Teplé. Rok 1946 nebo 1947.

Osobní archiv Lydie Štěrbové.

V roce 1947 byla v zakoupeném domě v Teplé zřízena modlitebna a byt pro kostelníka, po osamostatnění sboru i farářský byt.⁵⁵⁸ Téhož roku byl oficiálně zřízen sbor v Mariánských Lázních.⁵⁵⁹ První sborovou slavností bylo otevření místní modlitebny 11. května 1947. Zúčastnili se mnozí hosté včetně synodního seniora Josefa Křenka. Součástí programu byl průvod. Ve sborové kronice čteme: „V mohutném asi tisícihlavém průvodu byla vedle korouhví s kalichem nesena standarta reemigrantů: S Komenským jsme odešli, s Benešem se vracíme.“⁵⁶⁰ Při slavnosti vystoupily pěvecké sbory z Jankovic a Rankovic.⁵⁶¹

V době formování sboru jej výrazně ovlivnil farář Jiří Otter působící v Mariánských Lázních od roku 1947. Dojížděl do Teplé i okolních obcí, kázal, vyučoval náboženství a vedl sborový život v tehdejší kazatelské stanici.⁵⁶² Jako předseda kazatelské stanice a později kurátor působil na Tepelsku Karel Latislav z Jankovic.⁵⁶³

⁵⁵⁸ Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 8.; Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 243.

⁵⁵⁹ Mariánské Lázně. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 169.; Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 3.

⁵⁶⁰ Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 8–9. Na transparent se ve sboru vzpomíná ještě dnes. Srov. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 1.; Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 4.

⁵⁶¹ VESELOVSKÁ, Milena: *Návrat zelowských Čechů*. Rukopis. Teplá, s. 2. Veselovská dále píše: „S modlitebnou byli všichni spokojeni a bolest i smutek po českém kostele v Polsku byl zmírněn.“

⁵⁶² Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 1: „Různě, do města se odstěhovali a všelijak. No a tak ubejvalo. A na těch vesnicích, nejvíc bratr Otter; ten jezdil po vesnicích, dělal shromáždění. Tak se scházeli. On moc jezdil, jak byl tejdén dlouhej, tak jezdil, na kole a na motorce.“

⁵⁶³ Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 243.

Vyobrazení č. 18: Farář ČCE Jiří Otter.
Osobní archiv Lydie Štěrbové.

Reemigranti usídlení v Teplé navštěvovali další reemigranty ze Zelova.⁵⁶⁴ Na Tepelsku se udržovaly zelovské tradice. Mezi ně patřila právě činnost pěveckých sborů nebo živá mládež. Ve sboru dodnes uznávaný farář Otter tradice neměnil. Byly zde živé i Husovy oslavy.⁵⁶⁵ Dodnes funguje také společné slavení Silvestra. Tepelský sbor se tak nemusel vypořádávat s nepřijetím v církvi.⁵⁶⁶ Ovšem ze strany komunistů a přistěhovalců z vnitrozemí se reemigrantům pochopení a přijetí nedostávalo.

Vyobrazení č. 19: Výlet evangelického sboru v Teplé. Rok 1949 nebo 1950.
Osobní archiv Marty Podolské.

⁵⁶⁴ Anežka Polínská (*1960). Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 1: „Jezdili na pohřby, protože se dobře znali. A i při jinejch příležitostech. Takže ty návštěvy byly docela intenzivní.“

⁵⁶⁵ Srov. Rozhovor s Jiřím Otterem. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 17–18.

⁵⁶⁶ Srov. např. se situací sboru ČCE v Novém Městě pod Smrkem. Dále viz s. 56–57.

Stejně jako jinde byli nazýváni Poláky. Na Tepelsku byli zaměstnáni především v již zmíněném zemědělství. Mnozí reemigranti ovšem neměli zkušenosti s hospodařením. Vyskytla se dokonce stížnost okresní správní komise v Teplé adresovaná ministerstvu zemědělství o neschopnosti reemigrantů pracovat v hospodářství.⁵⁶⁷ Mnozí reemigranti se tak z Tepelska stěhovali za prací do míst s textilními továrnami.⁵⁶⁸ Podle J. Vaculíka na blízkém Stříbrsku „kladný postoj k reemigrantům neměly ani místní úřady, ani veřejnost“.⁵⁶⁹ Reemigranti byli po změně režimu násilně nuceni ke vstupu do JZD a KSČ. Proto se další z nich stěhovali do měst.⁵⁷⁰ Část členů tepelského sboru ČCE však zůstala.

Roku 1952 se sbor osamostatnil. Jako faráři zde působili Jaromír Sečkář, Václav Otta a Jaroslav Matějka. Stále fungovala shromáždění v diaspoře sboru. Činná byla mládež, nedělní škola i konfirmandi.⁵⁷¹

Do měst a továren další členové sboru odcházeli ještě v šedesátých letech.⁵⁷² Sbor v Teplé byl a je typicky venkovským společenstvím.⁵⁷³ Protože byla oblast Tepelska známa svou zbožností a velikostí křesťanských sborů (ČCE, BJB a ŘKC), byl často předmětem nátlaku komunistického režimu.⁵⁷⁴ Přestože zejména kvůli nátlaku ke vstupu do JZD, neznalosti zemědělství a útlaku ze strany představitelů režimu se velké množství jeho členů odstěhovalo⁵⁷⁵ nebo odešlo z církve,⁵⁷⁶ udržoval si sbor ČCE v Teplé horlivou exulantskou zbožnost.⁵⁷⁷

V šedesátých a sedmdesátých letech uspořádal sbor dva zájezdy do Zelova. V roce 1963 to byl sborový zájezd,⁵⁷⁸ v roce 1977 Zelov navštívila mládež.⁵⁷⁹ Zájezd mládeže byl spojen

⁵⁶⁷ VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 158.

⁵⁶⁸ Srov. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 9.

⁵⁶⁹ VACULÍK, J.: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*, s. 159.

⁵⁷⁰ Srov. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 15.; Dotazník č. 3: Karel Kuc (*15. 5. 1939, Požděnice u Zelova), BJB Brniště, s. 2: „...byla myslím spokojenost – lepší půda, více zemědělských strojů než nastal komunistický převrat a nastala nucená kolektivizace, zemědělská družstva. Tehdy jsem ze zemědělství utíkal.“

⁵⁷¹ Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 243–244.

⁵⁷² Rozhovor s Milenou Veselovskou. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 49.

⁵⁷³ Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012. Podle Jiřího Veselovského lidé do emigrace či exilu odcházeli pro víru, ale po reemigraci do Čech ji ztratili. Především pod nátlakem komunistů a proto, že žijí v malých obcích, kde se každý zná. Dodnes si proto nechtějí přiznat, že jsou potomky reemigrantů. Poreemigrační život je hodně změnil.

⁵⁷⁴ Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012.; Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.; Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012: „*My jsme byli pro víru taky perzekuovaný.*“

⁵⁷⁵ Teplá. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 244: „V poslední době se citelně zmenšil odstěhováním do vnitrozemí a do okolních sborů.“

⁵⁷⁶ Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁵⁷⁷ SATKE, Alfred Milan: Teplá. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 304.

⁵⁷⁸ Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 31.

⁵⁷⁹ Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 2.; Kronika sboru ČCE v Teplé, s. 45.;

s prodejem zelovského majetku jedné členky sboru.⁵⁸⁰ Mimo to jezdili do Zelova někteří členové sboru soukromě.⁵⁸¹ Další sborový zájezd do Zelova se uskutečnil roku 1990.⁵⁸² V roce 1991 se pak členové sboru zúčastnili slavnosti posvěcení nového kostela v Kučově.⁵⁸³

Jako vikář a později jako farář působil ve sboru od roku 1974 Alfred Milan Satke. Byla hojně pěstována ekumenická spolupráce, konaly se modlitební večery a podobně jako v jiných sborech modlitební týdny. Ve sboru se držela touha po duchovním probuzení a sborový život se podobal někdejšímu zelovskému.⁵⁸⁴ V roce 2006 se o reemigranty na Tepelsku zajímala Debora Hurtová.⁵⁸⁵ Po ukončení služby faráře Satkeho byla zrekonstruována modlitebna s farou.⁵⁸⁶ V roce 2009 do Teplé nastoupila jáhenka Renata Šilarová. Nastíněný sborový život pokračuje. Nadále funguje pěvecký sbor. V současnosti je sbor zapojen do několika nových aktivit. Navázal spolupráci se sbory v Německu a Holandsku, zřídil mateřské centrum a v ekumenické spolupráci pořádá sportovně hudební akci Tray and play.⁵⁸⁷

Reemigranti se také v Teplé a okolí setkávali s označením Poláci. Část z nich dnes přiznává, že to pro ně byla urážka. Zejména proto, že vnímali pojmenování Polák jako synonymum pro katolíka.⁵⁸⁸ Část reemigrantů se k tématu vyjadřuje neutrálně.⁵⁸⁹ To zřejmě souvisí s pocitem méněcennosti⁵⁹⁰ vyvolaným nepřijetím v okolní společnosti.⁵⁹¹ Projevuje se zde rovněž kontrast deklarovaného nezájmu o dění v Zelově a zároveň povědomí o něm a živé vzpomínání na zelovskou minulost.⁵⁹² Dosud lze v tepelském sboru pozorovat odlišnou

Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁵⁸⁰ Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁵⁸¹ Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2 a 3.

⁵⁸² Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 2.; Kronika sboru ČCE v Teplé, nečíslováno.

⁵⁸³ Kronika sboru ČCE v Teplé, nečíslováno.

⁵⁸⁴ SATKE, A. M.: Teplá, s. 304.

⁵⁸⁵ HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*.

⁵⁸⁶ Anežka Polínská. Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 5.

⁵⁸⁷ Aktivity. In: *ČCE Teplá*. [online], [cit. 2012-07-15]. <http://tepla.evangnet.cz/?page_id=73>

⁵⁸⁸ Rozhovor s Milenou Veselovskou. HURTOVÁ, D.: *Reemigranti po druhé světové válce*, s. 48; Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2: „*No byla (urážka, B. K.), no dejte blbýmu rozum, když ho nemá.*“

⁵⁸⁹ Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 2: „*I dodnes řeknou, to jsou Poláci. Jo, třebaš neřeknou, že jsme šli k těm Hovorkům, ale řeknou, k těm Polákům. Ale dneska už miň trochu, už si zvykly, tak už dneska je to jedno skoro. Ale jinak říkali ty Poláci nebo takhle, ale nám to nevadilo.*“; Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 1: „*Taky nám říkali tady zdejší Češi Poláci. ... Pro někoho možná jo, těžko říct. (to byla urážka, B. K.) ... ale když řek Poláci, no tak řek no.*“

⁵⁹⁰ Rozhovor s Renatou Šilarovou (*1957). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁵⁹¹ Srov. s nátlakem ke vstupu do JZD a KSČ v 50. letech, dále útlakem Tepelska jako oblasti s velkým procentem věřících a např. znemožněním studia dětí věřících rodičů.

⁵⁹² Anna Andršová. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 1, 6 a 7: „*No to bylo dvě stě kolik, já mám zelovskej kostel (na pohlednici vystavený v kuchyni, B. K.).*“; „*Já nevím, já jsem tam ani jednou nebyla (od reemigrace,*

mentalitu potomků zelovských Čechů⁵⁹³ a dbaní na horlivou osobní zbožnost.

Členové sboru se v poslední době postupně z okolních vesnic přestěhovali do Teplé.⁵⁹⁴ Sborová mládež funguje. I dnes ovšem mladí lidé odcházejí za prací a nebo se sborového života neúčastní.⁵⁹⁵ Mladí potomci zelovských Čechů zůstávající ve sboru se o rodinnou historii částečně zajímají.⁵⁹⁶ Převládá ovšem názor, že mladým lidem Zelov už nic neříká.⁵⁹⁷ Mnoho ostatních potomků reemigrantů stojí mimo sbor.⁵⁹⁸

Část sboru se účastnila již prvního porevolučního reemigrantského sjezdu v Praze roku 1993. Po založení o. s. Exulant se někteří potomci nejen zelovských Čechů stali jeho členy. Díky navázaným kontaktům v Teplé v roce 2001 vystoupil soubor Zelowskie Dzwonki pod vedením faráčky Jelinkové.⁵⁹⁹ Členové tepelského sboru se účastnili také zelovských výročních oslav v roce 2003.⁶⁰⁰

5.4.9. ČCE Zábřeh

V Zábřehu se k ČCE po první světové válce přidalo několik rodin v rámci přestupového hnutí. Tento proud podpořila v roce 1923 skupina reemigrantů ze Zelova.⁶⁰¹ Téhož roku byla vytvořena kazatelská stanice patřící nejprve pod sbor v Olomouci, později k Hrabové. Jako duchovní zde působil vikář Rudolf Šedý. Sbor ČCE v Zábřehu byl ustanoven roku 1928 jako filiální.⁶⁰²

B. K.), *tak nic nevím.*“; „*Mě tam vůbec nic netáhne.*“

⁵⁹³ Rozhovor s Renatou Šilarovou (*1957). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁵⁹⁴ Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 1

⁵⁹⁵ Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 4: „*A dneska? Nevytáhnou ani paty, no škoda mluvit. Tohle se mi vůbec nelíbí.*“

⁵⁹⁶ Rozhovor s Michalem Veselovským a Kryštofem Veselovským. ČCE Teplá, 28. 1. 2012. (Kryštof i Michal Veselovští jsou narozeni na počátku devadesátých let 20. století.) O. s. Exulant ovšem neznají, ví pouze, že existuje Informační věstník. To, že byl sbor ČCE v Teplé se dozvěděli náhodou.

⁵⁹⁷ Srov. např. Jana Hovorková. Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 6: „*Jako moje děcka byly se mnou v Polsku, jsme byli všecy, ale voni už vo tom nic takhle nevědí. I kdyby člověk jim něco vyprávěl, tak jim to nic neříká. Tyhlety ty mladý už ne.*“

⁵⁹⁸ Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.; Lydie Štěrbová Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3–4.

⁵⁹⁹ Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 3: „*Jenom to jsme tady měli v rámci těch kontaktů zelovskej soubor zvonků sem přijel, tak byl přímo v Teplý a vystupovali v místním kulturním středisku, z Teplý tam byla hojná účast i z města, nejenom ze sboru. No a z okolních sborů lidi taky přijeli, takže ten kulturní dům byl tenkrát plný.*“

⁶⁰⁰ Tamtéž, s. 4 a 5.

⁶⁰¹ Srov. s. 30.; HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 214.; ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: *Země otců*. (2. vydání), s. 163–164.; Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 1: „*Tady ty Zelováci byli v tom Žerotínově, v tom dvoře. Tam přišlo těch třináct rodin, dvanáct bylo ze Zelova a jedna byla, to byli myslím ti... Ty byli odněkud z Ukrajiny, ne, ty nebyli ze Zelova.*“ Reemigraci, příchod do Zábřeha a začlenění do zaměstnání viz HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 217–218.

⁶⁰² Zábřeh. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času*.

Reemigranti byli usídleni na Velkém Dvoře,⁶⁰³ který dostal název Žerotínov, kde vytvořili uzavřené společenství.⁶⁰⁴ Uzavřenost reemigrantů souvisela také s nepřijetím v katolickém Zábřehu, zejména jeho místní části Krumpachu.⁶⁰⁵ Město je nepřijalo, patřili proto pod obec Hrabová.⁶⁰⁶ Někteří reemigranti se kvůli nepřijetí okolí stěhovali dále do Kanady, Argentiny nebo Německa.⁶⁰⁷ Část potomků zbylých reemigrantů se ze Zábřeha postupně odstěhovala kvůli zaměstnání nebo za partnery, nejčastěji také evangelíky,⁶⁰⁸ ale část na dvoře zůstávala.⁶⁰⁹ Byla zde živá návaznost na Zelov.⁶¹⁰ Někteří reemigranti nebo potomci reemigrantů přestoupili do tehdejší Jednoty českobratrské, nadále ovšem navštěvovali shromáždění sboru ČCE v Zábřehu.⁶¹¹ Důležitá pro ně byla osobní zbožnost.

V Zábřehu byla hojně připomínána návaznost na bratrskou minulost. Sbor byl jeho členy nazván „Sborem českých bratří“. Byl poznamenán vyhraněnou zbožností reemigrantů.⁶¹² Od počátku zde fungoval pěvecký kroužek. Kazateli byli dále Francis Horníček a Miroslav Zástěra. V roce 1929 byl zakoupen dům, kde byla zřízena modlitebna a farní byt. Postupně zde pracovali kazatelé Blahoslav Černohorský a Jan Košťál.⁶¹³ Ve sboru

1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické. Praha 1969, s. 262–263.

⁶⁰³ Stavební úpravy dvora a usídlení v něm viz HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 214–216.

⁶⁰⁴ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 4: „*A tady právěže v tom dvoře, to byla výjimka. Že potom starší (první reemigrace) oni vždycky bydleli po několika vesnicích nebo městech, a nikdy ne takhle uzavřeně. Tohleto bylo něco mimořádného.*“ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 6: „*Jako taková jedna velikánská rodina. ... No statek, velikánskej statek se vším všady.*“; Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 6: „*...to vlastně byl takovej uzavřenej velkéj dvůr...*“

⁶⁰⁵ Více viz HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 216 a 219.

⁶⁰⁶ Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 7–8.

⁶⁰⁷ HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 219.

⁶⁰⁸ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 10: „*Ale tohleto ještě bylo zajímavý. Brali se jenom evangelíci s evangelíkama. Generace našich rodičů a ještě potom i dál. A tak se hledali, kde to šlo.*“ Dále Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 10–11.

⁶⁰⁹ Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 1 a 4.

⁶¹⁰ Srov. Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 8: „*A základ celého toho byli Zelováci. A to ta tradice a tohleto, to bylo velice silný...*“

⁶¹¹ Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 5.

⁶¹² Srov. např. Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 19: „*Von neuměl psát (dědeček, B. K.), to jsem říkala. Číst teda uměl. Strašil tady místní faráře, protože přečetl tu Bibli asi čtyřikrát a taky ji znal. Bratři faráři měli strach, jak je začne zkoušet.*“

⁶¹³ Zábřeh. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 263.

fungovala také nedělní škola.⁶¹⁴ Pořádaly se výlety do přírody.⁶¹⁵ Přetrvávaly zelovské tradice. Nechodilo se do kina ani tancovat.⁶¹⁶

Po druhé světové válce se zábřežský sbor stává v roce 1945 samostatným farním sborem. Od německé církve převzal kostel v Šumperku a pomáhal vytvářet tamní evangelický sbor. V Zábřehu zůstal také uvolněný kostel po německé církvi. Krátce patřil sboru ČCE, od padesátých let jej užívá Československá církev husitská.⁶¹⁷ Někteří zelovští reemigranti po druhé světové válce našli v Zábřehu přechodné ubytování, nestali se však jeho členy. O tom vypráví Anna Beranová:

„No, v té druhé vlně, tak to ještě se znali a to byl zrovna, tam bydleli myslím taky u vás nějakí tam bydleli potom. U nás bydleli nějakí ti Pospíšilovi, tam bydleli takovou tu přechodnou dobu, než našli nějaký to umístění tam v těch severních Čechách, tak byli u nás taky. Ale tak do toho dvora, protože tam do toho dvora se vlastně všechno sjíždělo nebo takový ty kontakty když byly se Zelovem, tak to byly vždycky přes to.“⁶¹⁸

V zábřežském sboru dále působili faráři Antonín Balabán a Jan Trusina. Sbor měl tři kazatelské stanice, Svébohov, Sudkov a Tatenici.⁶¹⁹ Skupina v Žerotínově byla ještě v šedesátých letech stále velmi uzavřená, zejména vůči městu. Nepřijímala mezi sebe jakékoliv příchozí zvenčí.⁶²⁰ Stále se vzpomínalo na Zelov.⁶²¹ Důležitými body pro ně byly dvůr Žerotínov a sborový dům v Zábřehu.⁶²²

⁶¹⁴ Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 8–9.

⁶¹⁵ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 14.

⁶¹⁶ Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 14.

⁶¹⁷ TENGLER, Jiří: Historie evangelické církve na Zábřežsku. In: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Zábřehu*. [online], [aktualizace 2008-06-02, cit. 2012-07-16]. Dostupné z [www: <http://zabreh.evangnet.cz/index.php/kdo-jsme-mainmenu-64/historie-evangelickve-na-zefsku-mainmenu-51.html>](http://zabreh.evangnet.cz/index.php/kdo-jsme-mainmenu-64/historie-evangelickve-na-zefsku-mainmenu-51.html)

⁶¹⁸ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 3. Srov. Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 4.

⁶¹⁹ Zábřeh. In: BALCAR, L. – HÁJEK, V. – ŠOUREK, M. a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968*, s. 263.

⁶²⁰ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 7. Uzavřenost skupiny viz také HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 218–220.

⁶²¹ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 9: „...ale já musím říct, zase moje zkušenost je, že bych řekla, že Zelov se lehce nebo nejenom lehce mytizoval.“

⁶²² Táž, s. 10.

Roku 1968 se sbor začal otevírat ekumenické spolupráci a veřejnému dění, což kromě nových kontaktů přineslo kritiku některých členů sboru.⁶²³ Také v Zábřehu se projevila situace věřících v době komunistického režimu, část členů sboru z církve odešla.⁶²⁴

Vyobrazení č. 20: Výlet sboru ČCE v Zábřehu do Zelova. Rok 1969.

Osobní archiv Anny Beranové.

Vyobrazení č. 21: Výlet sboru ČCE v Zábřehu do Zelova. Rok 1969. Zelovský reemigrant vzpomíná na místo svého někdejšího bydliště. Potomci reemigrantů již toto dojetí nepoznali.

Osobní archiv Anny Beranové.

⁶²³ ONDRA, Jaroslav: Zábřeh. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 326–327.

⁶²⁴ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 10.

Vyobrazení č. 22: Pěvecký sbor při sboru ČCE v Zábřehu. Rok 1970.

Osobní archiv Anny Beranové.

V roce 1969 sbor uspořádal zájezd do Zelova.⁶²⁵ V té době ve sboru působil farář Trusina, věnoval se zejména dětem a mládeži. Ze sboru odešel roku 1973. Poté zde působil diakon Karel Pala, roku 1976 nastoupil farář Jaroslav Ondra.⁶²⁶ Na konci sedmdesátých let byl zbourán reemigrantský dvůr Žerotínov.⁶²⁷

Po roce 1989 začal sbor navazovat kontakty s veřejností, školami apod., ovšem tyto snahy byly z nedostatku zájmu veřejnosti postupně ukončeny. Živé jsou ovšem ekumenické vztahy. Roku 2001 nastoupil nový farář Jiří Tengler, spolu s ním zde od roku 2002 působila farářka Ida Tenglerová.⁶²⁸ Dále fungují kazatelské stanice ve Svébohově a Sudkově. Stále působí také pěvecký sbor.⁶²⁹ V současné době je sbor neobsazen, administruje farářka Hana Chroustová ze Šumperka.

Na zelovskou minulost již vzpomínají jen příslušníci starší generace.⁶³⁰ Přesto je povědomí u nich o Zelově, odkud jejich předkové přišli v roce 1923, silné v kontrastu

⁶²⁵ Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 11–13.

⁶²⁶ ONDRA, J.: Zábřeh. In: BROŽ, M. (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999*, s. 327.

⁶²⁷ Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 1.; HOŠKOVÁ, M.: Reemigranti – potomci českých exulantů, s. 216.

⁶²⁸ Historie kazatelů na sboru ČCE Zábřeh. *Evangnet*. [online], [aktualizace 2012-02-27, cit. 2012-07-16]. Dostupné z [www: <http://www.evangelnet.cz/cce/sbory/kazatele/251-zabreh>](http://www.evangelnet.cz/cce/sbory/kazatele/251-zabreh)

⁶²⁹ ONDRA, J.: Zábřeh. In: BROŽ, M. (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999*, s. 327.; Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 8.

⁶³⁰ Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 9: „...jako ještě další generace, že se prostě už o tom nemluví.“; Josef Musil. Anna Beranová. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 19: „Ale tady nějaký takovej ten duch Zelova, jo Zelováckej, tady ještě v nás, teda v těch starších ještě přežívá, ale ta mladší generace, to bude zase už někde úplně jinde. Tak jako i ta řeč, ta osobitá, ta zelovská, že, tak to zůstávalo taky v té komunitě a některý ty výrazy přetrvávaly. Ale my už tak nemluvíme nikdo, nikdo.“

s potomky reemigrantů po druhé světové válce. Navštívili také setkání reemigrantů v roce 1993, zelovské výročí v roce 2003. Někteří z nich jsou členy o. s. Exulant.⁶³¹

5.5. Vybrané výzkumné otázky

Součástí mého výzkumu bylo kromě rozhovorů také dotazníkové šetření. Z důvodů nastíněných v podkapitole o terénním výzkumu jsem se mu rozhodla věnovat pouze okrajově. Dotazníky vyplnilo 42 respondentů.⁶³² Dvě modifikace dotazníku, pro zelovské reemigranty a pro potomky zelovských reemigrantů, se nepodařilo mezi respondenty správně rozdělit. Reemigranti často vyplňovali dotazník pro potomky reemigrantů. Jelikož byly otázky téměř totožné, rozhodla jsem se obě modifikace dotazníku zpracovat jednotně. Zároveň musím zdůraznit, že část respondentů není věřící,⁶³³ čímž se dotazníkové šetření liší od hlavního výzkumu, k němuž byly použity zejména rozhovory.

Respondenti odpovídali na 27 (dotazník pro reemigranty) až 29 (dotazník pro potomky reemigrantů) otázek.⁶³⁴ Vybrala jsem ovšem pouze 5 otázek, které doplňují výsledky celého výzkumu. Zajímalo mě, jak reemigranti a potomci reemigrantů deklarují svou identitu. Vybrané otázky zní: Přenášíte tradici rodiny i na své potomky, vyprávíte jim o exulantské historii rodiny? Liší se dnes Váš život od života Čechů bez exulantských kořenů, vnímáte nějaké rozdíly? Jakou roli hraje Váš původ ve Vašem životě? Cítíte na sobě úlohu nositele tradice českých emigrantů a protestantismu? Jak vnímáte sdružení Exulant, jste jeho členy?

Pro účely zpracování dotazníků jsem respondenty rozdělila do čtyř skupin. Do první skupiny jsem zařadila reemigranty, kteří do Čech přišli v relativně vyšším věku (narození v letech 1927–1935, 8 respondentů), druhou tvoří dětští reemigranti a děti narozené v době usidlování v Československu (narození v letech 1936–1949, 12 respondentů), do třetí skupiny řadím děti již usídlených reemigrantů (narození v letech 1950–1979, 13 respondentů) a poslední čtvrtou skupinou je mladá generace potomků reemigrantů (narození v letech 1980–1993, 7 respondentů).

Přenášíte tradici rodiny i na své potomky? Vyprávíte jim o exulantské historii rodiny?

Z respondentů první skupiny 5 odpovědělo kladně a 3 záporně. Jedna respondentka není

⁶³¹ Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 12–14.

⁶³² Dva respondenti (od nichž jsem obdržela dotazníky č. 18 a 41) nebyli zelovští reemigranti po druhé světové válce ani jejich potomci. Proto jsem jejich odpovědi nezahrnula do zpracování dotazníků.

⁶³³ Viz Prameny, s. 115. Pokud není uvedena církev, respondenti na otázku, do jaké církve patří, neodpověděli nebo se přihlásili jako ateisté.

⁶³⁴ Viz Přílohu č. 1 a Přílohu č. 2.

s nynějším stavem spokojena: „Bohužel, zatím nemají zájem.“⁶³⁵ Jedna respondentka spojuje „exulantskou tradici“ s vírou v Boha: „Celá moje rodina (manžel kazatel), syn se snachou, vnoučata jsme – díky Bohu – věřící.“⁶³⁶

Respondenti patřící do druhé skupiny odpověděli většinou kladně (9). Jedna z kladných odpovědí byla delší než ostatní, respondent v ní spojoval exulantskou tradici s vírou.⁶³⁷ Jeden respondent odpověděl záporně, jeden odpověď nevyplnil a jeden vyjádřil pochybnosti: „Vědí o tom, ale moc je to nebere.“⁶³⁸

Ve třetí skupině odpověděli 4 kladně a 3 záporně. Další 4 odpověděli částečně kladně: „Vědí, kde jsou jejich kořeny. Tradici přenášíme spíše tu kulinářskou...“⁶³⁹ „Snažíme se.“⁶⁴⁰ Dva respondenti podobně jako v předchozích skupinách vyjádřili nejistotu: „Rád bych, moc se mi to nedaří.“⁶⁴¹ „Minimálně.“⁶⁴²

U poslední skupiny odpovědi na tuto otázku z pochopitelných důvodů neuvádím, žádný z respondentů dosud neměl potomky.

Liší se dnes Váš život od života Čechů bez exulantských kořenů? Vnímáte nějaké rozdíly?

Jedna z respondentek patřící do první skupiny uvádí, že pokud se jedná o věřící lidi, život se neliší.⁶⁴³ Jiná respondentka vyjadřuje zaznamenané rozdíly takto: „Byli jsme horlivější a důslednější. ...“⁶⁴⁴ Zbylých 6 respondentů odpovědělo záporně.

Podle dvou respondentů z druhé skupiny je jejich původ spojen s vírou, čímž se odlišují od ostatních Čechů. Záporně pak odpovědělo 5 respondentů, jednou zůstala otázka bez odpovědi. Čtyři respondenti odpověděli kladně. Tak například: „Ano, i dnes se můj život liší v různých maličkostech. Snažím se dodržovat rodinné tradice...“⁶⁴⁵ „Myslím, že tyto lidi jsou daleko citlivější a vstřícnější. Stále mezi sebou mají silné pouto.“⁶⁴⁶

Ve třetí skupině odpovědělo 7 respondentů záporně a jeden téměř záporně: „Prakticky nikoliv, na svůj rodinný důvod jsem ale hrdý.“⁶⁴⁷ Další jeden respondent neví a jeden

⁶³⁵ Dotazník č. 14: Jana Skrovná (*30. 6. 1930, Zelov), ČCE Liberec, s. 3.

⁶³⁶ Dotazník č. 1: Lydie Kolaříková (*8. 10. 1927, Lodž), BJB Aš, s. 2.

⁶³⁷ Dotazník č. 3: Karel Kuc (*15. 5. 1939, Požděnice u Zelova), BJB Brniště, s. 2.

⁶³⁸ Dotazník č. 38: Jan Matys (*26. 11. 1949, Teplá-Křepkovic), BJB a ČCE Teplá, s. 3.

⁶³⁹ Dotazník č. 11: Lenka Lengyelová, roz. Hejzlarová (*24. 8. 1976, Liberec), BJB Liberec, s. 2.

⁶⁴⁰ Dotazník č. 15: Lydie Tomínová (*9. 4. 1974), s. 2.

⁶⁴¹ Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec, s. 3.

⁶⁴² Dotazník č. 29: Martin Škurek (*8. 5. 1971, Šumperk), – bydliště Šumperk, s. 3.

⁶⁴³ Dotazník č. 1: Lydie Kolaříková (*8. 10. 1927, Lodž), BJB Aš, s. 3.

⁶⁴⁴ Dotazník č. 23: Marta Lebedová (*11. 3. 1930, Zelov), BJB Šumperk, s. 3.

⁶⁴⁵ Dotazník č. 12: Marta Podolská, roz. Svobodová (*22. 1. 1943, Zelov), ČCE Liberec, s. 3.

⁶⁴⁶ Dotazník č. 34: Hana Lisková (*10. 6. 1946, Praha), – bydliště Praha, s. 3.

⁶⁴⁷ Dotazník č. 37: Michal Rejzek (*25. 2. 1969, Liberec), s. 3.

neodpověděl. Kladné odpovědi byly 3, například: „Cítím se vázán reformační historií a linií Hus-Komenský-Masaryk.“⁶⁴⁸ „Dodnes trvá soudržnost, lpíme na tradicích.“⁶⁴⁹

Záporně odpověděli 3 respondenti ze čtvrté skupiny, 2 neví a jedna z respondentek odpověděla kladně. Zbývající respondentka uvádí, že se liší jako věřící, ne jako potomek exulantů.⁶⁵⁰

Jakou roli hraje Váš původ ve Vašem životě?

Tři respondenti z první skupiny odpověděli, že díky svému původu jsou věřící, jedna respondentka ráda vzpomíná na Zelov, pro další původ hraje kladnou roli. Pro 3 zbývající respondenty nehraje roli žádnou.

Respondenti patřící do druhé skupiny často odpovídali, že jejich původ již nehraje žádnou roli (4). Pro 3 z nich je smysl jejich původu v uchování náboženské víry. Jeden je hrdý na své předky, další uvedl, že původ hraje roli kladnou. Dva respondenti neodpověděli. Jedna respondentka uvedla jako roli původu ve svém životě pocit sounáležitosti s potomky exulantů.

Pro třetí skupinu nehraje původ nejčastěji žádnou roli (4). Dva respondenti na otázku neodpověděli, dva jej považují za důvod uchování víry: „Moji předci jsou mi vzorem, abych si zachovala víru jako oni, ať se děje cokoli.“⁶⁵¹ Jeden respondent uvedl, že na Zelov nezapomíná. Dva respondenti jsou na svůj původ hrdí. Další uvádí, že původ nehraje roli: „Žádnou, ale jsem na něj pyšný.“⁶⁵² Pro dalšího hraje roli: „Čím dál větší.“⁶⁵³

Ve čtvrté skupině odpověděla většina respondentů, že žádnou (5). Zbylí dva se přiklánějí ke stejné odpovědi: „Zatím žádnou. Možná by to stálo za zamyšlení.“⁶⁵⁴ „Jen jako zajímavost. Jinak to nemá žádný vliv.“⁶⁵⁵

Cítíte na sobě úlohu nositele tradice českých emigrantů a protestantismu?

Na tuto otázku v první skupině neodpověděli 3 respondenti. Dva odpověděli záporně a 3 kladně. Jedna z kladných odpovědí zněla: „Ano, plně se k tomu hlásím.“⁶⁵⁶

V rámci druhé skupiny 6 respondentů odpovědělo kladně a 4 záporně. Neodpověděl jeden respondent. Jedna respondentka odpověděla takto: „Tyto pocity již nejsou nijak

⁶⁴⁸ Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec, s. 3.

⁶⁴⁹ Dotazník č. 10: René Lengyel (*28. 2. 1965, Jablonec nad Nisou), BJB Liberec, s. 3.

⁶⁵⁰ Dotazník č. 7: Jana Bistraninová (*24. 2. 1986, Duchcov), BJB Liberec, s. 3.

⁶⁵¹ Dotazník č. 2: Růžena Kucová, roz. Matysová (*3. 4. 1950, Brniště), BJB Brniště, s. 3.

⁶⁵² Dotazník č. 37: Michal Rejzek (*25. 2. 1969, Liberec), s. 3.

⁶⁵³ Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec, s. 3.

⁶⁵⁴ Dotazník č. 4: Tomáš Hradec (*24. 4. 1981, Frýdlant v Čechách), CB Nové Město pod Smrkem, s. 3.

⁶⁵⁵ Dotazník č. 42: Věra Jirsáková (*6. 10. 1988, Praha 4-Krč), ČCE Teplice, s. 2.

⁶⁵⁶ Dotazník č. 23: Marta Lebedová (*11. 3. 1930, Zelov), BJB Šumperk, s. 3.

výrazné. Pokud by však měl někdo na mne konkrétnější dotaz, jistě bych se nad tím zamyslela a zřejmě i kladně odpověděla.⁶⁵⁷

Ze třetí skupiny odpovědělo 5 respondentů kladně, 2 záporně a 2 neodpověděli. Další 3 uvedli, že úlohu nositele tradice českých emigrantů a protestantismu na sobě cítí částečně. Jedna z respondentek odpověděla: „Chci, aby naši potomci věděli o této části našich dějin.“⁶⁵⁸

Kladně odpověděla jedna respondentka ze čtvrté skupiny. Záporně odpověděli 3 respondenti a 3 další na sobě cítí pouze úlohu protestantismu, čímž rozumí předávání protestantské víry.

Jak vnímáte sdružení Exulant, jste jeho členy?

Tři respondent z první skupiny odpověděli, že nejsou členy sdružení. Jedna respondentka uvedla, že člen není, ale píše: „Přesto jsem byla na setkání reemigrantů na Hradě (v roce 1993, B. K.) s p. prezidentem Havlem.“⁶⁵⁹ Jedna respondentka považuje činnost sdružení za dobrou. Dva respondenti uvedli, že odebírají „časopis“ a navštívili některé akce o. s. Exulant. Pouze jedna respondentka uvedla, že je členkou sdružení a odebírá jeho „časopis“.

Ve druhé skupině je 5 členů o. s. Exulant zároveň obdivujících jeho činnost. Ti se zároveň účastní některých jeho akcí. Další 3 hodnotí činnost kladně, má podle nich smysl, ale nejsou jeho členy. Jeden z nich odebírá „časopis“ Exulant. Dva respondenti pouze uvedli, že nejsou členy sdružení, a jeden na otázku neodpověděl. Jiný respondent hodnotí sdružení takto: „Myslím, že to zajímá víc ty, co se v Polsku narodili. Rád si přečtu jejich příspěvky v časopisu. Členem nejsem.“⁶⁶⁰

Pozitivně vnímají sdružení 3 respondenti, kteří nejsou jeho členy a 2 členové o. s. Exulant ze třetí skupiny. Jeden respondent na otázku neodpověděl, další sdružení nevnímá nijak. Čtyři další respondenti uvedli, že nejsou členy o. s. Exulant. Jeden aktivní člen vidí smysl sdružení v pomoci při zachování tradice exulantské historie. Další člen odpověděl takto: „Jsem členem. Sdružení vnímám jako možnost vnést do společnosti hodnoty spojené s tradicí české reformace... a zároveň apel k návratu ke křesťanské víře v duchu české reformace.“⁶⁶¹

O činnost sdružení se nezajímá jeden respondent ze čtvrté skupiny a další 4 jej neznají

⁶⁵⁷ Dotazník č. 12: Marta Podolská, roz. Svobodová (*22. 1. 1943, Zelov), ČCE Liberec, s. 3.

⁶⁵⁸ Dotazník č. 2: Růžena Kucová, roz. Matysová (*3. 4. 1950, Brniště), BJB Brniště, s. 3.

⁶⁵⁹ Dotazník č. 1: Lydie Kolaříková (*8. 10. 1927, Lodž), BJB Aš, s. 4.; Srov. Rozhovor s Karlem Pospíšilem (*1927). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011: „*Já jsem byl u Havla v prezidentský kanceláři.*“

⁶⁶⁰ Dotazník č. 38: Jan Matys (*26. 11. 1949, Teplá-Křepkovice), BJB a ČCE Teplá, s. 4.

⁶⁶¹ Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec, s. 4.

nebo znají málo. Jedna respondentka členkou není, ale uvádí: „Je skvělé, že existuje sdružení pro lidi se stejnou historií.“⁶⁶² Jiná respondentka o sdružení píše: „Exulant vnímám jako prospěšnou organizaci, která pečuje o odkaz předků. Výlety, exkurze a různé akce občas navštívím, myslím, že činnost Exulanta má smysl. Sama vím, že svému původu (historii obecně) se nevěnuji tolik, ale časem se chci o to zajímat víc. Zatím jsem na to nenašla čas ani moc chuti, ale nechci, aby tento odkaz v naší rodině zanikl.“⁶⁶³

Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že vybraní respondenti se o svůj původ zajímají přibližně v polovině případů. Respondenti uvádějící nezájem o původ rodiny a tradic zřejmě svoje přesvědčení nechtějí dát najevo, dalším již zelovský původ nic neříká. Nakolik jsou tyto odpovědi odrazem uzavřenosti některých sborů, nelze přesně zjistit.

Občanské sdružení Exulant vnímají respondenti, kteří jej znají, pozitivně. Ve většině případů ovšem necítí potřebu se v něm angažovat, odebírají pouze Informační věstník sdružení. Tyto výsledky potvrdily obecná zjištění vyplývající z rozhovorů. Tedy, že o. s. Exulant je podle většiny členů reemigrantských sborů prospěšnou organizací vydávající zajímavý věstník. Zapojení do jeho aktivit však pro ně není prioritou.

5.6. Proměny identity reemigrantů ze Zelova a jejich potomků⁶⁶⁴

Reemigrace způsobila u jejích účastníků kulturní šok a s ním spojený požadavek na změnu hodnot a změny v dosavadním vnímání světa. Zelovští reemigranti nepřicházeli do Československa s touhou přizpůsobit se, jejich představa byla spojená s pocitem „pravých Čechů“,⁶⁶⁵ udržitelů českých reformačních tradic, jež budou takto ve vlasti oslavováni.

Život po reemigraci přinesl zelovským Čechům obrovská zklamání ve věcech etnické identity a víry. Jelikož spojovali tyto dva elementy v jednu českobratrskou identitu, nemohli pochopit, proč je v Čechách tolik Poláků, tedy katolíků. Ani v evangelické církvi se reformovaní reemigranti ovšem necítily dobře. Nedovedli si vysvětlit, jak mohou místní evangelíci žít také světský život mimo sborová společenství.

Pohraniční usídlení a způsob (ne)přijetí zelovských Čechů ve společnosti neimplikoval

⁶⁶² Dotazník č. 25: Petra Fajtlová (*9. 5. 1987, Šumperk), ČCE Šumperk, s. 4.

⁶⁶³ Dotazník č. 7: Jana Bistraninová (*24. 2. 1986, Duchcov), BJB Liberec, s. 4.

⁶⁶⁴ K poreemigrančnímu vývoji v novoosídleneckém pohraničí viz výjimečné shrnutí etnických procesů: HEROLDOVÁ, Iva: Etnické procesy v pohraničí, společnost a kultura. In: *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. (Společnost a kultura). Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně okr. Šumperk. Část 1.* Praha 1985, s. 124–131.

⁶⁶⁵ Srov. ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 36.

snadné a rychlé přijetí národní identity,⁶⁶⁶ přestože, jak již bylo naznačeno, jej samo přesídlení vyžadovalo. Jak proces poznávání české společnosti a přebírání jejích (nejen národních) hodnot probíhal, nelze z dnešního pohledu optikou mého krátkodobého výzkumu určit. Je však nasnadě, že to byl proces velmi složitý a dlouhodobý.

Dnešní sebepojetí dětských reemigrantů ukazuje, že se již, alespoň deklarativně, řadí k českému národu. Nakolik je tato deklarace vyjádřením subjektivních pocitů a nakolik je spjata s nechutí přiznávat veřejně svůj původ v místech usazení reemigrantů, rovněž není jisté. S přihlédnutím k názorům dvou duchovních „venkovských“ reemigrantských sborů⁶⁶⁷ naznačujícím dodnes přetrvávající zelovské tradice uvnitř těchto sborů spojené s pocitem méněcennosti potomků zelovských Čechů v prostředí lokální společnosti však lze ono sebepojetí spíše považovat za pouhou vnější deklaraci než subjektivní pocit. Tato charakteristika ovšem neplatí pro mladší generace, potomky reemigrantů, kteří již národní identitu veskrze přijali, stejně jako členové majoritní společnosti, v raném dětství.

Etnicko-náboženská identita zelovských Čechů se měla změnit v identitu národní. Tento pomalý proces však vyžadoval mezistupně a čas věnovaný navyknutí reemigrantů na nové prostředí. Zpočátku po reemigraci fungoval v Československu Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska. Byl reemigrantům pomocí, zároveň ale svou činností vyzdvihoval rozdíly mezi nimi a majoritou.⁶⁶⁸ V oblastech s větší koncentrací reemigrantů (a především na venkově) se jejich společenství uzavřela do sebe.⁶⁶⁹ Ve vzpomínkách dospělých reemigrantů zůstával Zelov ideálním domovem a stal se častým předmětem hovorů. O návratu ovšem zelovští reemigranti neuvažovali.⁶⁷⁰

Zelovské tradice se v některých reemigrantských sborech udržely dodnes. Je tak patrné, že Zelov neustále hraje svou roli v životech někdejších reemigrantů, ale i jejich potomků. V těchto oblastech lze dodnes mluvit o přetrvávání kolektivní identity.

⁶⁶⁶ Srov. BROUČEK, Stanislav: Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a při reemigraci. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 10: „Členství v národě předpokládá těsnou přítomnost v národním kolektivu. Je otázkou, jak dlouhá musí být tato příslušnost, aby se z etnické příslušnosti stala národní příslušnost nebo zda automaticky splývá etnická příslušnost s příslušností k národnímu kolektivu v okamžiku přesídlení reemigrantů, kteří ještě před poměrně krátkým časem o své příslušnosti k českému národu neuvažovali.“

⁶⁶⁷ Farář Adam Balcar (ČCE Nové Město pod Smrkem) a jáhenka Renata Šilarová (ČCE Teplá) ve svých sborech pozorují „jinou mentalitu“ potomků zelovských Čechů, „pocit méněcennosti“ a „celoživotní mindrák“. Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 1.; Rozhovor s Renatou Šilarovou (*1957). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.

⁶⁶⁸ ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 37.

⁶⁶⁹ Srov. se situací volyňských Čechů viz ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 36.

⁶⁷⁰ Srov. Miloš Matys. Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 3: „Protože jak dědeček někdy říkal, tam v Zelově u nás, to spíš bylo zase jenom ohledně shromáždění, ne ohledně toho života v Polsku. On byl rád, že je v Čechách. Ale v tom smyslu, že by nějaký návrat do toho Polska, tak to nikdy.“; Kristina Veselovská. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 8.

Od doby usídlení se vždy část členů reemigrantských sborů chtěla z těchto sborů vydělit. Mnozí odešli z církve, jiní se odstěhovali. Někteří z těch, kteří se odstěhovali, v církvích zůstali, opustili však pocitu méněcennosti a zatrpklosti spojené s nahlížením na reemigranty v dané lokalitě.

Reemigranti dnes za svůj domov se zakořeněnými tradicemi považují místa svého usazení v českém pohraničí. Stěhování jejich potomků do měst a vůbec jinam je tak pro ně znamením rozpadu další tradice.⁶⁷¹

Pro zkoumanou skupinu, tedy osoby zůstávající v protestantských sborech na místech usazení reemigrantů, je nejen posilou, ale vůbec hlavní životní součástí víra v Boha a osobní zbožnost. Ta je dodnes velmi vysoká. Jak již bylo zmíněno, reemigranti ze Zelova byli v prostředí českých církví považováni za konzervativní.⁶⁷² Větší důraz na důležitost Bible, modliteb a předávání víry lze v jejich sborech pozorovat dodnes. Na otázku o smyslu udržování zelovských tradic příslušníci zkoumané skupiny často odpovídají, že „z tradice se žít nedá.“⁶⁷³ Výrazná osobní zbožnost je ovšem jednou z nich. Zelovské české protestantské sbory prošly odlišným vývojem a jejich členové byli až do druhé světové války Čechy díky identitě náboženské, nikoliv národní. Veškerý život v Zelově byl protkáno zbožností, zpěvem a sborovými setkáními.⁶⁷⁴ Dnešní nazírání na důležitost víry v Boha a osobní zbožnosti jsou jistě ovlivněny rodinným zázemím a tradicemi, vycházejícími v případech mých informátorů a respondentů právě ze Zelova.

Potomci zelovských reemigrantů o zelovskou historii a tamní tradice příliš nejeví velký zájem. Tento fakt odvozují reemigranti a potomci reemigrantů z mezi nimi všeobecně rozšířeného názoru, že mladí lidé obecně se o své předky nezajímají.⁶⁷⁵ Zájem o Zelov také

⁶⁷¹ Informace o odchodu srov. např. POSPÍŠIL, D.: Stoleté výročí zelovských „svobodných“, s. 23.

⁶⁷² Srov. ŠTĚŘÍKOVÁ, E.: Přínos reemigrantů evangelické církvi v ČR, s. 24.

⁶⁷³ Viz Karel Kuc. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 2: „Z tradice se žít nedá, jo. Tradice odezní a zapadne. A tady je potřeba ten kontakt s Bohem. A pak jsou nám ty vzpomínky vzácné, protože jsou to skutky Boží, skutky Hospodinovy, kterými nás Pán Bůh i ty naše předky oslovoval, ochraňoval nebo prostě no, takže potom se nám to stává takové živé. Ale musíme mít kontakt s Bohem. Jako to společenství nějak nestačí. Tady bylo snad pět set členů ve Cvikově, měli velkou modlitebnu, pěvecký sbor a začali členi ubývat, někteří se vystěhovali, to je pravda, ale ještě je jich tam celá řada. A prodali modlitebnu, koupili si menší, teď prodali i tu menší modlitebnu, ten domeček...“; Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 3: „Vzpomínat na tradice našich otců je asi dobrá věc... Ale je dobrý si uvědomit, z čeho člověk vyšel a že byl schopen pro tu víru opustit zemi, nechat tady všechno, jít za tou vírou prostě za hranice a zas se třeba potom vrátit. Ten návrat asi není tak důležitý si myslím, že jsme jako reemigranti. Ale spíš to, že jsme si zachovali tu víru a to je důležitější asi. A možná to, co bychom měli dávat svým dětem, aby si vážily toho, že ta víra je základ a co je okolo, to pomíjí.“

⁶⁷⁴ Výjimkou byli zelovští komunisté. Jelikož se však zabývám věřícími reemigranty, je pro mě důležitý právě jejich původ.

⁶⁷⁵ Srov. Rozhovor s Pavlem Smetanou (*1937). Praha, 30. 11. 2011, s. 2.; Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 10.; Podobně Marta Podolská, Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 4: „A protože mě to zajímá, tak jsem se snažila to předat i svým synům, jenomže ti o to moc velké zájem nemají.“; Dotazník č. 25: Petra Fajtllová (*9. 5. 1987, Šumperk), ČCE Šumperk, s. 4: „Snad se vždy najde někdo, kdo udělá“

bývá spojován s příslušností k církvi.⁶⁷⁶

„Oni se začnou zajímat, až jsou starší. Jeden vnuk, kterému je třicet, tak se letos trochu ptal. Ale když si vemete, že tady je sto tisíc město Liberec a jestli chodí do nedělní školy kolik, do deseti. Tak to je hodně málo. Takže to já neberu. A to samý do sboru, vždyť chodí průměrně ty starý padesát, tak je to hodně. Takže na to, co nás je, chodí málo.“⁶⁷⁷

Mnozí informátoři litují, že se o zelovskou minulost nezajímali, dokud žili lidé, kteří reemigrovali v dospělém věku.⁶⁷⁸ Jako příklad uvádím vyjádření Slavoj Ranše a Jindřišky Šmídové:

„Nejhorší bylo, že když jsme byli v tom plným chápání a mladým věku, že jsme ty vědomosti těch našich otců, rodičů nepřebírali. Prostě jsme to brali samozřejmě, když něco chceme, zeptáme se rodičů. Pak rodiče nebyli a přišlo výročí a teď jsme měli dávat ty podklady pro to a nebylo se koho a čeho chytit, protože ty, kteří všechno o tom věděli, už zemřeli, už tady nebyli.“⁶⁷⁹

„Bohužel v tom věku, když člověk byl, tak ho to ani moc nezajímalo. To jsem si teď uvědomila, co jsem se mohla všechno dozvědět.“⁶⁸⁰

Názory mladších generací potomků zelovských Čechů zároveň jistě souvisí s vývojem v majoritní společnosti (jejímiž členy prakticky jsou).⁶⁸¹ Nejdůležitějším odkazem zelovské minulosti je pro všechny generace potomků zelovských Čechů zůstávající v reemigrantských sborech jejich protestantská víra.

„Zelováky' pohromadě, ale z vlastní zkušenosti vím, že čím mladší generace, tím menší zájem o svou minulost a historii, bohužel.“; Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011: „Myslím, že je to otázka věku. Až ti mladí nabydou ten věk, tak se k tomu trochu vrátěj.“

⁶⁷⁶ Růžena Kucová, Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 1: „Já myslím, že to má smysl v tom smyslu, že vlastně pokračuje ta víra.“

⁶⁷⁷ Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, s. 4–5.

⁶⁷⁸ René Andrš. Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, s. 2 a 3: „Takhle: jako identitu Zelováků nebo něco jako mladej jsem vůbec nechápal a bylo to, jako mladýmu člověku je tohleto dá se říct šum a fix. ... Jako potom otec, když šel na důchod..., mě to nezajímalo, tak nějak, co bych tam dělal. A udělal jsem takový chyby, že do dneška si to vyčítám.“; Josef Musil. Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, s. 3: „Ale to všechno už přesně nevíme, to je škoda, že jsme o to neměli takovej zájem, dokud byli rodiče.“

⁶⁷⁹ Slavoj Ranš. Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, s. 3.

⁶⁸⁰ Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.

⁶⁸¹ Porovnáváním těchto skutečností jsem se však nezabývala. K současným proměnám identit viz sborník HREHOVÁ, Helena a kol.: *Transformácia ľudskej identity v strednej Európe po roku 1990*. Trnava 2009. Proměnami religiozity ve společnosti se zabývá sociologie náboženství. V českém prostředí se tomuto tématu věnují např. Zdeněk R. Nešpor a Dušan Lužný. Viz např. NEŠPOR, Zdeněk R. – LUŽNÝ, Dušan: *Sociologie náboženství*. Praha 2007. Současnou religiozitou mládeže se zabýval výzkum Křesťanské akademie mladých. Jeho výsledky viz HAMPLOVÁ, Dana: *Analýza dat šetření KAM 2011. Religiozita české mládeže na základě výběrového šetření*. Praha 2011. [online], [cit. 2012-07-18]. Dostupné z [www: <http://medialib.kam.cz/download/ruzne/prm_alanya_ff_uk_2011-08.pdf>](http://medialib.kam.cz/download/ruzne/prm_alanya_ff_uk_2011-08.pdf)

5.7. Shrnutí výsledků výzkumu

V podkapitolách o začleňování reemigrantů do české společnosti a proměnách identity reemigrantů a jejich potomků byl naznačen poreemigrační vývoj. Proces adaptace na nové prostředí byl dlouhodobý. Základní potřeby reemigrantů popisuje Heroldová: „(po reemigraci, B. K.) začínal pro reemigranty složitý proces adaptace na přírodní a pracovní prostředí, na společenské, kulturní a etnické poměry, včetně zákonů, norem chování, přizpůsobení se a vyrovnání se jim a proces jejich integrace s ostatním obyvatelstvem...“⁶⁸²

Proces integrace Heroldová dále dělí na tři etapy.⁶⁸³ První, období prvního kontaktu s majoritní společností, dala vzniknout vzájemným představám a kulturně společenským stereotypům o skupině reemigrantů i majoritě. V případě zelovských Čechů šlo ze strany majority například o nepochopení jejich náboženského založení a statusu reemigrantů vůbec, což dokládá označení zelovských reemigrantů „Poláci.“

Druhou etapu představuje „období izolace, kdy se reemigrantské skupiny uzavíraly do sebe. Z hlediska etnografického jde o období, kdy reemigrantská skupina je převážně endogamní, kdy nejvíce rozvíjí svou přinesenou kulturu, normy chování, zvyklosti, kdy její skupinová identita je nejsilnější.“⁶⁸⁴ Taková charakteristika je v náhledu na poreemigrační vývoj reemigrantů ze Zelova jednoznačně platná. K prohloubení izolace napomáhaly mimo první etapy také vlastní instituce a organizace, u sledované skupiny Sbor českých exulantů a navrátilců z Polska. Druhá etapa se udržovala povětšinou pouze u generace přistěhovalců, dospělých reemigrantů. V případě zelovských reemigrantů lze tuto fázi integrace zaznamenat ještě v některých případech u dětských reemigrantů.⁶⁸⁵ U starších potomků reemigrantů druhá etapa postupně přechází v poslední, třetí.

Třetí etapa, konečná integrace, se vyznačuje ztotožněním s majoritní společností. Dochází ke ztrátě skupinové identity. Tuto fázi lze pozorovat u nejmladší generace potomků zelovských Čechů. Zelovskou minulost vnímají jako dávnou historii svých předků.⁶⁸⁶

V případě zelovských Čechů a dalších potomků náboženských emigrantů či exulantů je

⁶⁸² HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce, s. 159.

⁶⁸³ Tamtéž, s. 160.

⁶⁸⁴ Tamtéž, s. 160.

⁶⁸⁵ Srov. Lydie Štěrbová. Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, s. 3: „*Domov, já mám doma v Zelově. A vždycky mi tady kamarádky říkaly, co povídáš, že máš domov tam. Domov máš tady v Teplý. Já říkám, ne, kde jsem se narodila, to je můj domov.*“; Drahomír Pospíšil.

⁶⁸⁶ Srov. Email. Tomáš Koutecký, ČCE Šumperk, 24. 1. 2012: „Myslím, že u nás ve sboru určitě jsou lidé, kteří by o toto téma měli zájem ... Myslím si ale, že spíš než mládež by bylo setkání vhodné pro střední a starší generaci, která o této problematice má přece jen nějaké zdání a myslím si, že i větší zájem.“; Dále např. Dotazník č. 42: Věra Jirsáková (*6. 10. 1988, Praha 4-Krč), ČCE Teplice. „Jakou roli hraje Váš původ ve Vašem životě? Jen jako zajímavost, jinak to nemá žádný vliv.“

výjimečné obnovení zájmu o společnou historii, jež představuje o. s. Exulant. Přestože k němu došlo, zasáhlo pouze starší a střední generaci. Mladí lidé se v o. s. Exulant neangažují.⁶⁸⁷

Podle Anamiova dělení forem adaptace reemigrantů⁶⁸⁸ lze konstatovat, že u většiny potomků zelovských reemigrantů proběhla sociální i psychická adaptace. Část z nich se považuje za Čechy pocházející ze Zelova, část vnímá minimální nebo nevnímá žádné rozdíly oproti majoritě. Toto tvrzení samozřejmě nemohu plně generalizovat, s přihlédnutím k odlišnostem každého jedince⁶⁸⁹ se mohou objevit také další formy adaptace. Část dětských reemigrantů může být dodnes adaptována pouze sociálně z důvodu někdejšího nepřijetí ve společnosti, na nějž již bylo několikrát poukázáno. U některých příslušníků zkoumané skupiny dodnes přetrvává pocit „pravých Čechů.“⁶⁹⁰

Asimilace potomků zelovských reemigrantů do české společnosti byla dokončena. Jejich rodiče a prarodiče, reemigrující v dospělém i dětském věku se však setkávali s řadou problémů. O mnohých z nich již jsem se zmínila. I. Heroldová vyjmenovala faktory, na nichž závisí asimilace národnostní menšiny v cizím prostředí. Reemigranti nebyli národnostní menšinou, přesto jejich adaptace a asimilace nebyla jednorázová.⁶⁹¹ Nezabývala jsem se otázkou, nakolik každý z asimilačních faktorů působil při přizpůsobování se reemigrantů ze Zelova v českém prostředí. Je však nasnadě, že všechny z nich v tomto procesu působily, mnohé zmínili při výzkumu sami potomci zelovských Čechů. Dodnes je například možné

⁶⁸⁷ Srov. Miloš Matys. Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 9: „*Já si myslím, že teďka se fakt najdou jednotlivci (mladí lidé zajímající se o zelovskou minulost, B. K.), ale není nás asi moc.*“; Jan Veselovský. Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, s. 6: „*Takže pár lidí to tak nějak udržovalo. Jo, existuje spolek Exulant, že jo. No. Ale jak to bude do budoucna. My, ti starý umíraj. Nás tady už je jenom pár, že jo, těch rodin nebo manželů takhle. A ti mladí už k tomu nepatřej. Žel.*“; Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, s. 2: „*Pokud žijou původní pamětníci, tak to pro ně má určitě smysl, ty to znají. Ale ty mladý dneska už...*“

⁶⁸⁸ ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 34–38.

⁶⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 37.

⁶⁹⁰ Růžena Kucová. Rozhovor s Růženu Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, s. 2–3: „*Ale myslím si, že i třeba nějaká studie o tom má aspoň význam, protože já myslím, že je to dění, o kterém můžou vědět i naši nevěřící Češi, že jo. ... a vlastně by to i ti naši nevěřící potomci mohli vědět, že jsou Češi i schopni prostě obětovat všechno pro víru, třeba pro to svoje přesvědčení, že prostě maj takovýho silnýho ducha.*“

⁶⁹¹ Pro dokreslení šíře problematiky zmiňuji jmenované faktory. HEROLDOVÁ, I.: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*, s. 3–4: „1. geografické podmínky nového prostředí (shoda či rozdílnost s prostředím původním); 2. demografické hledisko: početní velikost menšiny; zda příslušníci menšiny tvoří kompaktní osídlení nebo rozptýlené či jsou individuálně usídlení po širším okolí; 3. forma osídlení: vesnice–město; 4. povolání a zaměstnání kolonistů: zemědělci, řemeslníci, dělníci, živnostníci, úředníci, svob. povolání ap. Důležitým činitelem bylo, zda došlo u vystěhovalců ke změně původního povolání a tím i naučených a tradovaných praktik, nebo zda vykonávali totéž povolání jako ve staré vlasti; 5) příčiny, které vedly k vytvoření menšiny: náboženské, hospodářské, politické, územní změny apod.; 6) rozdíl ve vývojovém stupni hospodářské, sociální a kulturní struktury dvou etnik, které se dostaly do styku (jinonárodní prostředí a národnostní menšina); 7) shoda či rozdílnost v náboženském vyznání příslušníků menšiny a domácího obyvatelstva; 8) národní povědomí příslušníků menšiny a stupeň jejich národního uvědomění; 9) existující společenský řád jinonárodního prostředí a jeho vztah k národnostním menšinám.“

pozorovat rozdíly mezi venkovskými a městkými sbory.⁶⁹²

Ve svém výzkumu jsem kromě zapojení mladých potomků reemigrantů do činnosti o. s. Exulant a jejich zájmu o zelovský původ, jenž byl vyvrácen výše, předpokládala trvajících vazby zelovských reemigrantů po příchodu do Čech. Předpoklad, že po reemigraci měli dřívější obyvatelé Zelova snahu scházet se vzájemně i mezi jednotlivými sbory a církvemi, nebyl potvrzen. Reemigranti se scházeli pouze na úrovni jednotlivých sborů.⁶⁹³

Kompaktně usídlení reemigranti se kromě sjezdů pořádaných Sborem českých exulantů a navrátilců z Polska s dalšími reemigrantskými skupinami nesetkávali. Jedním z hlavních důvodů tohoto vývoje byl nástup komunistického režimu. Teprve po roce 1989 bylo setkávání obnoveno, nejedná se ovšem o hromadnou aktivitu potomků reemigrantů ze Zelova. Tradice zelovských Čechů v České republice byla přerušena.⁶⁹⁴

⁶⁹² Viz např. s. 69.

⁶⁹³ Viz MATĚJKA, K.: O wygnańcach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, s. 198.; Tento můj předpoklad srov. s obdobnou situací volyňských Čechů po roce 1989 viz ANAMI, T.: K formám adaptace reemigrantů, s. 37–38. U zelovských Čechů nebylo podle potomků reemigrantů takové setkávání možné kvůli nastalé situaci ve státě po roce 1948. Viz s. 62.

⁶⁹⁴ O výsledcích výzkumu jsem obdobně informovala v příspěvku prosloveném na konferenci Studentské antropologické fórum dne 28. 4. 2012. Viz KUČEROVÁ, Barbara: Současná identita zelovských Čechů v České republice. (Výsledky výzkumu). *Studia Ethnologica Pragensia* 2013, č. 1 (v tisku).

6. ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se snažila zachytit poreemigrační vývoj života reemigrantů ze Zelova a jejich potomků. Nejprve jsem se ovšem zabývala historickými příčinami dnešního stavu, popisovala jsem období od náboženské emigrace po reemigraci. Věnovala jsem se také identitě náboženských emigrantů.

Pokračovala jsem popisem života po reemigraci zelovských Čechů do tehdejšího Československa v době po druhé světové válce. Poreemigrační vývoj jsem sledovala až do současnosti. Pracovala jsem zejména s výsledky vlastního terénního výzkumu. Zpracovala jsem tak dosud nezmapovanou problematiku.

Díky dílčím terénním výzkumům jsem ve dvou kapitolách, nejprve při nastínění proměn identity reemigrantů a jejich potomků a poté ve shrnutí celkových výsledků výzkumu, kde jsem představila závěry své práce, dospěla k výsledkům korespondujícím s procesem integrace českých reemigrantů, jak jej formulovala I. Heroldová.⁶⁹⁵

Při sledování základních cílů mé práce, zachycování proměn identity po reemigraci zkoumané skupiny, jsem zaznamenala následující vývoj. Zelovská tradice byla rozbita již v době reemigrační akce rozptýlením zelovských Čechů a jejich usídlením v pohraničí. Do Československa tito reemigranti přišli s nábožensko-etnickou identitou předpokládající ideální vlast. Záhy se setkali s nečekanou realitou, nepřijetím a pohrdáním, jež znovu podnítily jejich sdružování a opětovné uzavírání se v exulantské tradici v rámci sborových společenství. Z tradice se ovšem podle dnešních slov potomků zelovských Čechů žít nedá. V roce 1948 došlo v Československu ke změně režimu. Kvůli působení komunistické totalitní moci odešla z protestantských církví zřejmě většina zelovských reemigrantů a jejich potomků, čímž zároveň přerušila styky s rodinou i sousedskou tradicí.

Dnešní potomci zelovských Čechů zůstávající v protestantských církvích, jenž byli předmětem mého výzkumu, přičítají svému původu význam zachování náboženské víry. Dosud si starší z nich v části zkoumaných protestantských sborů zachovali některé zelovské tradice. Ve venkovských sborech je stále částečně patrné jejich poreemigrační uzavření. Nová vlna setkávání reemigrantů a potomků reemigrantů nejen ze Zelova, jenž vyústila ve vznik občanského sdružení Exulant v roce 1995, potomky zelovských Čechů žijící ve venkovských nezměnila. Pouze část příslušníků střední generace se začala zajímat o svůj zelovský původ. Někteří členové městských reemigrantských sborů se ovšem do sdružení aktivně zapojili. Většině mladých potomků reemigrantů Zelov a tamní česká kultura nic neříká. Část z nich

⁶⁹⁵ HEROLDOVÁ, I.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce.

deklaruje zájem o zelovskou historii, dosud ji ovšem nezná.

Mou práci a její celkové výsledky ovšem nelze považovat za vyčerpávající zpravování zkoumané problematiky. Provedený výzkum by se dal označit jako sondážní. Šlo o první seznámení se s daným tématem. Na tuto práci bude třeba navázat v dalších výzkumech, jenž by zachytily konkrétní situace reemigrantů a jejich potomků a popsaly jiné stránky poreemigračního vývoje zkoumané skupiny, totiž reemigrantů z polského Zelova a jejich potomků.

7. SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ

7.1. Prameny

PŘEPIS AUDIOZÁZNAMŮ Z ROZHOVORŮ S INFORMÁTORY

- Rozhovor s Miroslawem Jelinkem (*1957). ETF UK Praha, 26. 1. 2011, 8 s.
- Rozhovor s Blahoslavem Matysem (*1945) a Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011, 9 s.
- Rozhovor s Růženou Kucovou (*1950) a Karlem Kucem (*1939). BJB Brniště, 28. 10. 2011, 11 s.
- Beseda se členy sborů BJB a ČCE (16 účastníků). Liberec, 19. 11. 2011, 6 s.
- Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, 1 s.
- Rozhovor s René Andršem (*1945) a Annou Čihákovou (*1925) v přítomnosti Adama Balcara (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, 4 s.
- Rozhovor s René Andršem (*1945), Adamem Balcarem (*1978) a Tomášem Hradcem (*1981). ČCE a CB Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011, 3 s.
- Rozhovor s Drahomírem Pospíšilem (*1944) a Slavojem Ranšem (*1943). CB Nové Město pod Smrkem, 20. 11. 2011, 4 s.
- Rozhovor s Pavlem Smetanou (*1937). Praha, 30. 11. 2011, 3 s.
- Rozhovor s Lydií Štěrbovou (*1932) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, 4 s.
- Rozhovor s Annou Andršovou (*1929) a Janou Hovorkovou (*1928) v přítomnosti Alfreda Milana Satkeho (*1937). Teplá, 28. 1. 2012, 8 s.
- Beseda se členy sboru ČCE (20–25 účastníků). Teplá, 29. 1. 2012, 5 s.
- Rozhovor s Annou Beranovou (*1937), Věrou Jersákovou (*1947) a Josefem Musilem (*1936). ČCE Zábřeh, 13. 2. 2012, 19 s.
- Rozhovor s Janem Veselovským (*1932) a Kristinou Veselovskou (*1934) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, 9 s.
- Rozhovor s Martou Lebedovou (*1930) v přítomnosti Danislava Tučka (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, 8 s.
- Rozhovor s Žofií Tučkovou (*1939) a Danislavem Tučkem (*1937). BJB Šumperk, 15. 2. 2012, 5 s.

ZÁPISKY Z ROZHOVORŮ S INFORMÁTORY

- Rozhovor s Vlastimilem Pospíšilem (*1931). Praha, 18. 4. 2011.
- Poznámky z konference „Přínos reemigrantů k životu evangelických církví v ČR“, „Exulantská genealogie“ a valné hromady o. s. Exulant. Litomyšl, 8. 10. 2011.
- Rozhovor s Milošem Matysem (*1975). BJB Brniště, 28. 10. 2011.
- Rozhovor s Martou Podolskou (*1943). ČCE Liberec, 19. 11. 2011.
- Rozhovor s Adamem Balcarem (*1978). ČCE Nové Město pod Smrkem, 19. 11. 2011.
- Rozhovor s Michalem Veselovským a Kryštofem Veselovským. ČCE Teplá, 28. 1. 2012.
- Rozhovor s Anežkou Polínskou (*1960). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.
- Rozhovor s Jiřím Veselovským (*1965). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.
- Rozhovor s Renatou Šilarovou (*1957). ČCE Teplá, 29. 1. 2012.
- Rozhovor s Jindřiškou Šmídovou (*1942). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.
- Rozhovor s Karlem Pospíšilem (*1927). ČCE Šumperk, 14. 2. 2011.
- Poznámky z výzkumu v BJB Šumperk, 15. 2. 2011.

DOTAZNÍKY

- Dotazník č. 1: Lydie Kolaříková (*8. 10. 1927, Lodž), BJB Aš.
Dotazník č. 2: Růžena Kucová, roz. Matysová (*3. 4. 1950, Brniště), BJB Brniště.
Dotazník č. 3: Karel Kuc (*15. 5. 1939, Požděnice u Zelova), BJB Brniště.
Dotazník č. 4: Tomáš Hradec (*24. 4. 1981, Frýdlant v Čechách), CB Nové Město pod Smrkem.
Dotazník č. 5: Lukáš Masslich (*9. 9. 1990, Frýdlant), CB Nové Město pod Smrkem.
Dotazník č. 6: Jan Bistranin (*1953, Teplice), BJB Liberec.
Dotazník č. 7: Jana Bistraninová (*24. 2. 1986, Duchcov), BJB Liberec.
Dotazník č. 8: Eugen Miler (*25. 3. 1943, Zelov), Liberec.
Dotazník č. 9: Luděk Matějka (*12. 6. 1966, Liberec), BJB Liberec.
Dotazník č. 10: René Lengyel (*28. 2. 1965, Jablonec nad Nisou), BJB Liberec.
Dotazník č. 11: Lenka Lengyelová, roz. Hejzlarová (*24. 8. 1976, Liberec), BJB Liberec.
Dotazník č. 12: Marta Podolská, roz. Svobodová (*22. 1. 1943, Zelov), ČCE Liberec.
Dotazník č. 13: Blahoslav Latislav (*28. 7. 1943, Zelów, Lask, Polsko), ČCE Liberec.
Dotazník č. 14: Jana Skrovná (*30. 6. 1930, Zelov), ČCE Liberec.
Dotazník č. 15: Lydie Tomínová (*9. 4. 1974).
Dotazník č. 16: Miroslava Špringlová (*14. 5. 1938, Tošin, okr. Lask), BJB Jablonec nad Nisou.
Dotazník č. 17: Zdeněk Špringl (*18. 5. 1963, Jablonec nad Nisou), BJB Jablonec nad Nisou.
Dotazník č. 18: Jiří Pospíšil (*18. 1. 1961, Šumperk), BJB a ČCE Šumperk.
Dotazník č. 19: Jan Veselovský (*1932, Zelov, Polsko), BJB Šumperk.
Dotazník č. 20: Marta Trubačová (*1932, Zelov, Polsko), BJB Šumperk.
Dotazník č. 21: Danislav Tuček (*1937, Zelov, Polsko), BJB Šumperk.
Dotazník č. 22: Benjamin Tomeš (*30. 9. 1936, Zelov, Polsko), BJB Šumperk.
Dotazník č. 23: Marta Lebedová (*11. 3. 1930, Zelov), BJB Šumperk.
Dotazník č. 24: Tomáš Stodola (*26. 3. 1965, Šumperk), ČCE Orlová.
Dotazník č. 25: Petra Fajtlová (*9. 5. 1987, Šumperk), ČCE Šumperk.
Dotazník č. 26: Ladislava Fajtlová (*7. 3. 1967, Šumperk), ČCE Šumperk.
Dotazník č. 27: Milena Petrová, roz. Andršová (*1943, Zelov), ČCE, bydliště Červená Voda.
Dotazník č. 28: Marta Višková, roz. Andršová (*6. 1. 1935, Zelov), ČCE, bydliště Dolní Studénky.
Dotazník č. 29: Martin Škurek (*8. 5. 1971, Šumperk), – bydliště Šumperk.
Dotazník č. 30: Milena Škurková (*18. 1. 1993, Šumperk), – bydliště Šumperk.
Dotazník č. 31: Monika Šťastná (*1972, Šumperk), – bydliště Šumperk.
Dotazník č. 32: Alena Šťastná (*11. 12. 1993, Šumperk), – bydliště Šumperk.
Dotazník č. 33: Vlasta Škurková, roz. Andršová (*29. 8. 1948, Velké Losiny), ČCE, bydliště Šumperk.
Dotazník č. 34: Hana Lisková (*10. 6. 1946, Praha), – bydliště Praha.
Dotazník č. 35: Jitka Janková (*17. 9. 1979, Sokolov), – bydliště Chodský Újezd.
Dotazník č. 36: Alena Rejzková, roz. Andršová (*21. 12. 1949, Nové Město pod Smrkem), ČCE, bydliště Nové Město pod Smrkem.
Dotazník č. 37: Michal Rejzek (*25. 2. 1969, Liberec).
Dotazník č. 38: Jan Matys (*26. 11. 1949, Teplá-Křepkovic), BJB a ČCE Teplá.
Dotazník č. 39: Mirona Vyskočilová, roz. Mundilová (*20. 7. 1933, Zelov), ČCE Teplá.
Dotazník č. 40: Vlasta Vasylišínová, roz. Pospíšilová (*6. 10. 1929, Ignácov), ČCE Teplá.
Dotazník č. 41: Pavel Jirsák, roz. Jersák (*26. 8. 1948, Sulejovice, okres Litoměřice), ČCE Teplice.
Dotazník č. 42: Věra Jirsáková (*6. 10. 1988, Praha 4-Krč), ČCE Teplice.

ARCHIVNÍ PRAMENY

Ústřední archiv ČCE:

Pozůstalost Vladislav JELÍNEK (1909–1986), č. kartonu 5.

PÍSEMNÉ PRAMENY

ČAPEK, Jan: *Vyprávění Věry Dohnalové 5. 5. 2011*. Strojopis. Liberec 2011.

Kronika sboru ČCE v Teplé.

MATYS, Josef: *Paměti*. Strojopis. Brniště 1997.

MUNDIL, Josef: *Vzpomínky na Zelov*. Strojopis. Praha.

VESELOVSKÁ, Milena: *Návrat zelowských Čechů*. Rukopis. Teplá.

Vzpomínky na Milenu Veselovskou. Rukopis. Teplá.

POUŽITÁ EMAILOVÁ KORESPONDENCE

Email. Tomáš Koutecký, ČCE Šumperk, 24. 1. 2012.

Email. Alena Rejzková. Nové Město pod Smrkem, 7. 1. 2012.

Email. Danislav Tuček, BJB Šumperk, 29. 2. 2012.

7.2. Literatura

145 lat: Kościół Chrześcijan Baptystów w Żelowie. 2 października 2011 r. Żelów 2011.

Aktivity. In: *ČCE Teplá*. [online], [cit. 2012-07-15]. <http://tepla.evangnet.cz/?page_id=73>

ANAMI, Tóru: K formám adaptace reemigrantů. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 34–38.

BERGMANOVÁ, Vlasta: *Textilana v obrazech a datech*. Liberec 2008.

BISTRANIN, Jan: Počátky nejstaršího českého baptistického sboru. In: *Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-03-22]. Dostupné z www: <<http://baptiste-liberec.cz/?cat=6>>

BISTRANIN, Jan: Sbor Bratrské jednoty baptistů v Liberci 1945–1995. In: *Sborník 1995. Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-04-14]. Dostupné z www: <<http://baptiste-liberec.cz/?p=49>>

BROUČEK, Stanislav: Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a při reemigraci. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 7–10.

BROUČEK, Stanislav: Vznik a poslání Československého ústavu zahraničního. In: *Češi v cizině 4*. Praha 1989, s. 14–23.

ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav: *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno 2005.

ČERNÝ, Jan: Evangelická identita mezi opakováním a otevřeností. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Středokluky 2007, s. 50–60.

Další zprávy. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1997, č. 4 (2/97), s. 10–12.

Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008. Benešov 2008.

f. Pavel Smetana (v důchodu). *Evangnet*. [online], [cit. 2012-05-19]. Dostupné z www: <http://www.evangnet.cz/cce/kazatel/254-pavel_smetana>

GEERTZ, Clifford: *Interpretace kultur. Výbrané eseje*. Praha 2000.

GEORGE, P(ierre): Types of Migration of the Population According to the Professional and Social Composition of Migrants. In: JANSEN, Clifford J. (ed.): *Readings in the Sociology of Migration*. Oxford 1970, p. 39–47.

HÁJEK, Viktor: Život v církvi. In: *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 16–26.

HENIG, David: Migrace. *AntropoWEBZIN* 2007, č. 2–3. [online], [cit. 2012-03-06]. Dostupné z [www: <http://antropologie.zcu.cz/media//webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf>](http://antropologie.zcu.cz/media//webzin/AntropoWEBZIN%202-3_2007.pdf), s. 35–41.

HEROLDOVÁ, Iva: O exilu a reemigraci. Příspěvek k problematice etnicity u náboženských reemigrantů z 18. století. In: *Sborník ze sjezdu českých a moravských reemigrantů a jejich potomků Návrat do země otců uskutečněného dne 25. září 1993 v Praze*. Praha 1993, s. 22–31.

HEROLDOVÁ, Iva: *Život a kultura českých exulantů z 18. století*. Praha 1971.

HEROLDOVÁ, Iva: Reemigrace po druhé světové válce. In: *Češi v cizině 6. Příspěvky ze semináře Vliv objektivních a subjektivních faktorů na proměny etnicity u českého etnika v zahraničí a po reemigraci*. Praha 1992, s. 43–47.

HEROLDOVÁ, Iva: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků po 2. světové válce. In: *Češi v cizině 1*. Praha 1986, s. 153–164.

Historie. In: *ČCE Šumperk*. [online], [cit. 2012-07-14]. Dostupné z [www: <http://sumperk.evangelnet.cz/historie>](http://sumperk.evangelnet.cz/historie)

Historie kazatelů na sboru ČCE Zábřeh. *Evangelnet*. [online], [aktualizace 2012-02-27, cit. 2012-07-16]. Dostupné z [www: <http://www.evangelnet.cz/cce/sbory/kazatele/251-zabreh>](http://www.evangelnet.cz/cce/sbory/kazatele/251-zabreh)

Historie sboru. In: *ČCE Liberec*. [online], [cit. 2012-07-10] [<http://liberec.evangelnet.cz/index.php?page=historie>](http://liberec.evangelnet.cz/index.php?page=historie)

Historie sboru. In: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Novém Městě pod Smrkem*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-07-11]. Dostupné z [www: <http://nove-mesto-pod-smrkem.evangelnet.cz/historie.php>](http://nove-mesto-pod-smrkem.evangelnet.cz/historie.php)

HLAVINKOVÁ, Lucie: *Identita věřícího v době socialismu*. Brno 2010. Disertační práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav religionistiky. [online], [cit. 2012-07-16], Dostupné z [www: <http://is.muni.cz/th/195317/ff_d/Disertacni_prace.pdf>](http://is.muni.cz/th/195317/ff_d/Disertacni_prace.pdf)

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost*. Praha 2007.

HORSKÝ, Jan: Příspěvek k problému sebetematizace českých tajných nekatolíků. In: NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.): *Čeští nekatolíci v 18. století. Mezi pronásledováním a náboženskou tolerancí*. Ústí nad Labem 2007, s. 352–363.

HOŠKOVÁ, Miloslava: Reemigranti – potomci českých exulantů. In: *Etnické procesy v pohraničí českých zemí po roce 1945. (Společnost a kultura). Sborník referátů přednesených na konferenci s mezinárodní účastí konané ve dnech 5.–8. listopadu 1984 v Sobotíně okr. Šumperk. Část 2*. Praha 1986, s. 213–227.

HURTOVÁ, Debora: *Reemigranti po druhé světové válce*. Praha 2006. Písemná práce. Univerzita Karlova v Praze. Evangelická teologická fakulta. Katedra církevních dějin.

JANSKÁ, Eva – DRBOHLAV, Dušan: Reemigrace volyňských a „černobylských“ Čechů. In: ŠIŠKOVÁ, Tatjana (ed.): *Menšiny a migranti v České republice. My a oni v multikulturní společnosti 21. století*. Praha 2001, s.107–115.

JELINEK, J(armila) Wiera: Działalność Parafii Ewangelicko-Reformowanej w Zelowie. In: *Wczoraj, dziś i ...*. Żelów 1998, s. 159–167.

JELINEK, Jarmila Wiera – JELINEK, Mirosław – ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Evangelicko-reformovaný sbor v Zelově. In: *Parafia Ewangelicko-Reformowana w Zelowie*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z www: <<http://www.zelandia.pl/content/view/269/lang,/>>

JELÍNEK, Vladislav: *Po stopách českých bratří v Zelově*. Praha 1947.

KARÁSEK, Svatopluk – HÁJEK, Štěpán – PLZÁK, Michal: *Sváta Karásek. Víno tvé výborné: rozhovory*. Praha 1998.

KOŘALKOVÁ, Květa: Československá a polská reemigrace po druhé světové válce. (Pokus o zjištění některých shodných a odlišných rysů). *Slezský sborník* 88, 1990, č. 4, s. 253–268.

KOŘALKOVÁ, Květa: Dvě vlny reemigrace Čechů ze Zelova v Polsku. *Zpravodaj koordinované sítě vědeckých informací pro etnografii a folkloristiku*, 1984, č. 2: *Materiály k problematice novoosídleneckeho pohraničí*, sv. 7, s. 32–44.

KOUTECKÝ, Drahomír: Emigrace do Zelova a reemigrace do Čech. In: HRUBÁ, Michaela (ed.): *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5.–6. listopadu 1998*. Ústí nad Labem 2001, s. 59–71.

KRANÁT, Jan: Neidentita v identitě? Protestantismus věčného protestu. In: *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008*. Benešov 2008, s. 61–64.

Ks. Roman Lipiński. In: *Parafia Ewangelicko-Reformowana w Zelowie*. [online], [cit. 2012-03-25], Dostupné z www: <<http://www.zelandia.pl/content/view/652/59/lang,/>>

KYML, Ondřej (ed.): *Sto let. Dvě města. Jedno evangelium. 1905–2005. Zelov – Nové Město pod Smrkem. Církev bratrská. Stoleté výročí sboru Církve Bratrské v Novém Městě pod Smrkem*. Nové Město pod Smrkem 2005.

Liberec. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 162–163.

MACEK, Ondřej: Kořeny, tradice a příběhy. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Českobratrská církev evangelická... baedeker*. 2008, s. 10–32. [online], [cit. 2012-05-17]. Dostupné z www: <http://kocna.webzdarma.cz/sbor/cce_baedeker.pdf>

MACEK, Ondřej: Tajní a privilegovaní evangelíci v Čechách a na Moravě mezi lety 1620–1781. In: *Jan Amos Komenský. Sborník konference s mezinárodní účastí k 380. výročí odchodu Českých bratří a Jana Amose Komenského do zahraničního exilu. Janské Lázně, 19.–21. září 2008*. Praha 2009, s. 63–109.

- MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Středokluky 2007.
- MAREŠOVÁ, Hana: České enklávy v Evropě. In: *Čeština – jazyk slovanský. Sborník z mezinárodní konference konané v Ostravě 22.–23. listopadu 2001*. Ostrava 2001, s. 45–55.
- MAREŠOVÁ, Hana: Český protestantismus v polském Zelově. In: MAREK, Pavel – HANUŠ, Jiří (ed.): *Osobnost v církvi a politice. Čeští a slovenští křesťané ve 20. století*. Brno 2006, s. 361–369.
- Mariánské Lázně. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 169.
- MARTUSZEWSKI, Edward: *49 listów z powodu braci czeskich*. Łódź 1971.
- MATĚJKA, Karel: O wygnaniach, którzy z Zelowa odeszli i wrócili do domu, do ziemi ojców. In: *Wczoraj, dziś i ... Zelów* 1998, s.195–201.
- MATĚJKA, Karel: Uplynulo 10 let od založení občanského sdružení EXULANT. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2005, č. 20 (2/2005), s. 4–6.
- MELMUKOVÁ, Eva: *Patent zvaný toleranční*. Praha 1999.
- Mgr. Pospíšil Vlastimil (26. 12. 1941). In: *BJB Cheb*. [online], [cit. 2012-05-19]. Dostupné z [www: <http://cheb.baptistcz.org/index.php/z-historie-sboru/kazatele-chebskeho-sboru/52--mgr-pospisl-vlastimil-26-12-i931.html>](http://cheb.baptistcz.org/index.php/z-historie-sboru/kazatele-chebskeho-sboru/52--mgr-pospisl-vlastimil-26-12-i931.html)
- Návrat exulantů. Kázání, které vykonal při uvítání exulantů v chrámu u Martina ve Zdi v Praze 16. června 1946 Dr. Josef Křenek, synodní senior*. Praha s. a.
- NECHUTOVÁ, Jana: Mezi proudy. In: MACEK, Ondřej (ed.): *Zpytování. Studie a eseje k evangelické identitě*. Středokluky 2007, s. 29–34.
- Několik informací o sdružení Exulant. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1996, č. 1 (1/96), s. 2–4.
- Německá evangelická církev v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: *Wikipedie*. [online], [aktualizace 2012-01-05, cit. 2012-05-27]. Dostupné z [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bmeck%C3%A1_1_evangelick%C3%A1_c%C3%ADrk_ev_v_%C4%8Cech%C3%A1ch,_na_Morav%C4%9B_a_ve_Slezsku>](http://cs.wikipedia.org/wiki/N%C4%9Bmeck%C3%A1_1_evangelick%C3%A1_c%C3%ADrk_ev_v_%C4%8Cech%C3%A1ch,_na_Morav%C4%9B_a_ve_Slezsku)
- NEŠPOR, Zdeněk R.: České migrace 19. a 20. století a jejich dosavadní studium. *Soudobé dějiny* 12, 2005, č. 2, s. 245–284.
- NĚMEČKOVÁ, Radka – OBRUBA, Tomáš: Polsko. In: KOKAISL, Petr a kol.: *Krajané: Po stopách Čechů ve východní Evropě*. Praha 2009, s. 64–76.
- Nové Město pod Smrkem. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 181.

OLEJNIK, Leszek: Zbór ewangelicko-reformowany w Zelowie na tle dziejów tej miejscowości (od 1939 r.). In: *Wczoraj, dziś i ...*, s. 67–90.

ONDRA, Jaroslav: Zábřeh. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 326–327.

Pavel Smetana (kazatel). In: *Wikipedie*. [online], [cit. 2012-05-19], Dostupné z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Pavel_Smetana_%28kazatel%29>

POSPÍŠIL, Drahomír: Stoleté výročí zelowských „svobodných“. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2006, č. 21 (1/2006), s. 22–23.

Pozdravujte v Čechách. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1997, č. 4 (2/97), s. 9.

PROCHÁZKA, Jindřich: *Obrazy z dějin baptistů*. Praha 1939.

RUSNÁK, Zdeněk: *Bratrská jednota baptistů v Šumperku*. Brno 2007. Bakalářská práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Historický ústav. [online], [cit. 2012-07-12], Dostupné z www: <http://is.muni.cz/th/105991/prif_b/>

ŘEZNÍK, Miloš: *Formování moderního národa*. Praha 2003.

ŘEZNÍK, Miloš: *Stručná historie států. Polsko*. Praha 2002.

SATKE, Alfred Milan: Teplá. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 304.

STARŠOVSTVO: Liberec. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 200–201.

STARŠOVSTVO: Nové Město pod Smrkem. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 224.

STARŠOVSTVO: Šumperk. In: BROŽ, Miroslav (ed.): *Církev v proměnách času. 1969–1999. Sborník Českobratrské církve evangelické*. Praha 2002, s. 300–301.

STEHLÍK, Dobroslav: Kořeny a první období sboru Bratrské jednoty baptistů ve Vikýřovicích. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2010, č. 30 (2/2010), s. 15–27.

STODOLA, Tomáš: Sraz rodu Andršů v Zelově. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2012, č. 30 (2/2010), s. 5–6.

ŠATAVA, Leoš: *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*. Praha 1989.

ŠTAMPACH, Ivan O.: Náboženské spektrum České republiky. In: HANUŠ, Jirí (ed.): *Náboženství v době společenských změn*. Brno 1999, s. 53–72.

ŠTĚPÁN, Jan: Církev bratrská v severních Čechách. In: *Náboženské dějiny severních Čech. Sborník příspěvků z mezinárodní konference v Ústí n. L. ve dnech 9.–11. září 1997.* Ústí nad Labem 1999, s. 123–127.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: O pobělohorských exulantech. In: *Jan Amos Komenský. Sborník konference s mezinárodní účastí k 380. výročí odchodu Českých bratří a Jana Amose Komenského do zahraničního exilu. Janské Lázně, 19.–21. září 2008.* Praha 2009, s. 9–19.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Pozváni do Slezska. Vznik prvních českých emigrantských kolonií v 18. století v pruském Slezsku.* Praha 2001.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: Přínos reemigrantů (potomků českých exulantů) evangelické církvi v ČR. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 2012, č. 33 (1/2012), s. 19–24.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Stručně o pobělohorských exulantech.* Praha 2005.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Z nouze o spasení. Česká emigrace v 18. století do Pruského Slezska.* Praha 1992.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Zelów. Česká exulantská obec v Polsku.* 2. vydání, Praha 2010.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita: *Země otců. Z historie a vzpomínek k 50. výročí reemigrace potomků českých exulantů.* (2. vydání), Praha 2005.

Šumperk. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické.* Praha 1969, s. 240–241.

ŠVEC, S(tanislav): Bratrská jednota baptistů. In: *Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církvi.* Praha 1976, s. 197–202.

TENGLER, Jiří: Historie evangelické církve na Zábřežsku. In: *Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Zábřehu.* [online], [aktualizace 2008-06-02, cit. 2012-07-16]. Dostupné z [www: <http://zabreh.evangnet.cz/index.php/kdo-jsme-mainmenu-64/historie-evangelicke-na-zefsku-mainmenu-51.html>](http://zabreh.evangnet.cz/index.php/kdo-jsme-mainmenu-64/historie-evangelicke-na-zefsku-mainmenu-51.html)

Teplá. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické.* Praha 1969, s. 243–244.

TOBJAŃSKI, Zbigniew: *Czesi w Polsce.* Kraków 1994.

TOMANDL, Miloš: Metody terénního výzkumu. In: TOMANDL, Miloš (ed.): *Opera Ethnologica.* [CD], Praga 2012.

TRANDA, Zdzisław: Exulantský sbor v Zelově očima polského faráře. In: *Sborník ze 2. sjezdu českých a moravských reemigrantů a jejich potomků Návrat do země otců uskutečněného v Praze dne 7. září 1996.* Praha 1997, s. 12–19.

UHEREK, Zdeněk: Etnicita ve výzkumech migrační a krajanské problematiky v Ústavu pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd. *Slovenský národopis* 59, 2011, č. 2, s. 141–154.

UHEREK, Zdeněk: Migrace a formy soužití v cílových prostorech. In: HIRT, Tomáš – JAKOUBEK, Marek (ed.): *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň 2005, s. 258–274.

Úlety – Do země otců. *Informační věstník občanského sdružení Exulant* 1999, č. 7 (1/99), s. 16.

VACULÍK, Jaroslav: *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha 2009.

VACULÍK, Jaroslav: *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno 2002.

VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno 2002.

VOLANSKÝ, Vilém: Krátké dějiny sboru českých baptistů v Zelově. In: *Sborník 1995. Baptisté Liberec*. [online], [aktualizace 2009-10-27, cit. 2012-03-21], Dostupné z www: <<http://baptiste-liberec.cz/?p=55>>

WRÓBLEWSKI, Piotr: Česká menšina v Polsku. Proměny významu češství v Zelové (poznámky z výzkumu). *Český lid* 83, 1996, č. 1, s. 39–45.

Zábřeh. In: BALCAR, Lubomír – HÁJEK, Viktor – ŠOUREK, Michal a kol. (ed.): *Církev v proměnách času. 1918–1968. Sborník k 50. výročí spojení českobratrské církve evangelické*. Praha 1969, s. 262–263.

Zelowskie Dzwonki. In: *Wikipedia*. [online], [aktualizace 2012-05-01, cit. 2012-07-14], Dostupné z www: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Zelowskie_Dzwonki>

ZIKMUND, Martin T.: Hledání evangelické a katolické identity a jejich vzájemného vztahu. In: *Evangelická identita. Sborník příspěvků z kurzu pro kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 21.–25. ledna 2008*. Benešov 2008, s. 64–67.

8. SEZNAM ZKRATEK

BJB – Bratrská jednota baptistů

CB – Církev bratrská

ČCE – Českobratrská církev evangelická

o. s. – občanské sdružení

ŘKC – Římskokatolická církev

ÚEF ČSAV – Ústav pro etnografii a folkloristiku Československé akademie věd

9. SEZNAM VYOBRAZENÍ

Vyobrazení č. 1: Registrační průkaz reemigranta z Polska. Osobní archiv Danislava Tučka, s. 48

Vyobrazení č. 2: Průkaz člena Sboru českých exulantů i navrátilců z Polska. Odbočka Šumperk n. M. Osobní archiv Danislava Tučka, s. 54

Vyobrazení č. 3: 150. výročí 1825–1975 vysvěcení chrámu Páně. Zelov dne 13. 7. 1975. Zleva biskup Zdzisław Tranda (Polsko), synodní senior ČCE Václav Kejř (Československo), farář Miller (Německo), farář Jaroslav Nevečeřal (Polsko). Osobní archiv Marty Podolské, s. 63.

Vyobrazení č. 4: 150. výročí 1825–1975 vysvěcení chrámu Páně. Zelov dne 13. 7. 1975. Osobní archiv Lydie Štěrbové, s. 64.

Vyobrazení č. 5: Sestavování rodokmenu v době celosvětového kongresu. Osobní archiv Reného Andrše, s. 67.

Vyobrazení č. 6: Společná fotografie. *Celosvětový kongres potomků Českých bratří v Zelově*. Osobní archiv Reného Andrše, s. 67.

Vyobrazení č. 7: Muzeum v Zelově v době jeho otevření. 21. 6. 2003. Osobní archiv Marty Podolské, s. 68.

Vyobrazení č. 8: *Sraz rodu Andršů v Zelově*. Osobní archiv Reného Andrše, s. 70.

Vyobrazení č. 9: Mapa Návrat potomků českých emigrantů do země otců. Sjezdová knížka připravená pro Sjezd reemigrantů a jejich potomků nazvaný Návrat do země otců. Praha 1993, obálka, s. 71.

Vyobrazení č. 10: Nedělní škola v Dolní Řasnici. Uprostřed kazatel Svoboda. Rok 1948 nebo 1950. Osobní archiv Marty Podolské, s. 82.

Vyobrazení č. 11: Zelovská čeština v písmu paní Svobodové, manželky kazatele Svobody. Rok 1949. Osobní archiv Marty Podolské, s. 82.

Vyobrazení č. 12: Setkávání zelovských rodin. Osobní archiv Marty Podolské, s. 83.

Vyobrazení č. 13: Slavnostní přivítání reemigrantů z Polska po druhé světové válce. Vikýřovice, rok 1946. Osobní archiv Marty Lebedové, s. 86.

Vyobrazení č. 14: Slavnostní otevření šumperského sboru. Rok 1947. Osobní archiv Marty Lebedové, s. 87.

Vyobrazení č. 15: Nedělní setkávání zelovských rodin v Šumperku. Osobní archiv Danislava Tučka, s. 88.

Vyobrazení č. 16: Výlet sboru BJB v Šumperku. Osobní archiv Danislava Tučka, s. 88.

Vyobrazení č. 17: Nedělní škola v Teplé. Rok 1946 nebo 1947. Osobní archiv Lydie Štěrbové, s. 93.

Vyobrazení č. 18: Farář ČCE Jiří Otter. Osobní archiv Lydie Štěrbové, s. 94.

Vyobrazení č. 19: Výlet evangelického sboru v Teplé. Rok 1949 nebo 1950. Osobní archiv Marty Podolské, s. 94.

Vyobrazení č. 20: Výlet sboru ČCE v Zábřehu do Zelova. Rok 1969. Osobní archiv Anny Beranové, s. 100.

Vyobrazení č. 21: Výlet sboru ČCE v Zábřehu do Zelova. Rok 1969. Zelovský reemigrant vzpomíná na místo svého někdejšího bydliště. Potomci reemigrantů již toto dojetí nepoznali. Osobní archiv Anny Beranové, s. 100.

Vyobrazení č. 22: Pěvecký sbor při sboru ČCE v Zábřehu. Rok 1970. Osobní archiv Anny Beranové, s. 101.

10. PŘÍLOHY

10.1. Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník pro zelvské reemigranty

Příloha č. 2: Dotazník pro potomky zelvských reemigrantů

10.2. Dotazník pro zelovské reemigranty

DOTAZNÍK PRO ZELOVSKÉ REEMIGRANTY

Dobrý den, jmenuji se Barbara Kučerová a studuji Středoevropská studia a Etnologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla sledovat osudy reemigrantů ze Zelova a okolí a jejich potomků.

Proto bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Vyplňujte jej prosím podle svého přesvědčení a pokud možno obsáhle. Pro případné delší odpovědi použijte jakýkoliv další volný papír⁶⁹⁶. Jestliže se rozhodnete na některou otázku neodpovídat, Vaši volbu budu plně respektovat.

Předem děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku. Zároveň Vás prosím o rozeslání dotazníku také Vaším příbuzným – např. dětem a vnukům.

1. Jméno, příjmení, datum a místo narození.
2. Místo bydliště. Shoduje se s tím, kam jste reemigrovali?
3. Znáte exulantskou historii své rodiny? Pokud ano, prosím o, v tomto případě, stručný popis.
4. Jak nastal impuls k odchodu ze Zelova a okolí (ze které obce pocházíte)?

⁶⁹⁶ Pokud byste mi dotazník posílali poštou, prosím o zaslání (na účet adresáta) na adresu:
Švermova 528, Chrudim 53701

Pokud mi jej pošlete emailem, což je pro mne a snad i pro Vás jednodušší, prosím na tento email:
kucerova.barbara@gmail.com

5. Jaká byla cesta do Čech a její organizace? Kdy a kudy probíhala? Vnímali jste ji jako cestu „domů“? Prosím o přesný popis dat a míst, pokud je ještě máte v paměti.
6. Jaký byl příchod do Čech?
7. Kam jste se dostali a za jakých okolností?
8. Jaká nastala atmosféra?
9. Jak se Československo lišilo (pokud) od Vašeho očekávání?
10. Jak se vyrovnávali s jazykem? Mluvili jste v Zelově česky? Pokud ano, podrželi jste si nebo Vaši příbuzní nějakou dobu v Čechách svou „zelovskou češtinu“?
11. Jak jste se vyrovnávali se svým náboženským přesvědčením, změnou prostředí?
12. Jak se k Vám chovali místní?
13. Slyšel/a jste o zakládání nových křesťanských (evangelických, baptistických nebo bratrských) sborů „Zelováky“ v Čechách nebo jste se ho účastnil/a? Pokud ano, jak probíhalo?

14. Přenášíte tradici rodiny i na své potomky? Vyprávíte jim o exulantské historii rodiny?
15. Liší se ještě dnes Váš život od života Čechů bez exulantských kořenů? Vnímáte nějaké rozdíly?
16. Jakou roli hraje Váš původ ve Vašem životě?
17. Jak byste definoval/a svou národní identitu? (Cítíte se být Čechem, Čechem s předky náboženskými exulanty, reemigrantem nebo jinak?)
18. Jak byste definoval/a svou náboženskou identitu? Věříte v Boha a zajímáte se o něj? Jste protestant? (Má na to vliv Váš původ? Měnila se v průběhu života?)
19. K jakému sboru a církvi (pokud k nějakým) se počítáte? Účastníte se sborového života? Je pro Vás chození do kostela spojeno se společenstvím?
20. Patřil/a jste spolu s Vaší rodinou v Zelově do baptistického nebo reformovaného sboru (nebo ke svobodným či jinam)?
21. Cítíte na sobě úlohu nositele tradice českých emigrantů a protestantismu?
22. Jaký byl podle Vás smysl české náboženské emigrace jako takové?

23. Jaký máte dnes vztah k Zelovu (případně k okolní vsi, ze které pocházíte) a Polsku vůbec?

24. Stýkal/a jste se a stýkáte se s dalšími reemigranty, jejich potomky a rodinami? Navštěvujete Zelov (případně okolní vsi, ze kterých Vaši předci pocházejí)?

25. Pokud ano, jaká byla chuť a možnost organizovat se jako reemigranti a jejich potomci za komunismu a po roce 1989?

26. Stýkáte nebo stýkali jste se jenom se zelovskými reemigranty nebo i reemigranty z jiných oblastí (např. Volyň atd.)

27. Jak vnímáte sdružení Exulant? Jste jeho členy?

28. Jakou má podle Vás budoucnost společenství „Zelováků“ v Čechách?

29. Jakékoliv další poznámky a připomínky k tématu:⁶⁹⁷

⁶⁹⁷ Pokud budete mít zájem, hotovou práci (předpokládaný termín odevzdání je jaro/léto 2012) Vám mohu zaslat prostřednictvím internetu. V takovém případě prosím vyplňte svůj email:

.....

10.3. Dotazník pro potomky zelovských reemigrantů

DOTAZNÍK PRO POTOMKY ZELOVSKÝCH REEMIGRANTŮ

Dobrý den, jmenuji se Barbara Kučerová a studuji Středoevropská studia a Etnologii na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla sledovat osudy reemigrantů ze Zelova a okolí a jejich potomků.

Proto bych Vás chtěla požádat o vyplnění tohoto dotazníku. Vyplňujte jej prosím podle svého přesvědčení a pokud možno obsáhle. Pro případné delší odpovědi použijte jakýkoliv další volný papír⁶⁹⁸. Jestliže se rozhodnete na některou otázku neodpovídat, Vaši volbu budu plně respektovat.

Předem děkuji za Váš čas při vyplňování dotazníku. Zároveň Vás prosím o rozeslání dotazníku také Vaším příbuzným – např. dětem a vnukům.

1. Jméno, příjmení, datum a místo narození.
2. Místo bydliště. Shoduje se s tím, do něhož se po reemigrační vlně dostali Vaši předkové – reemigranti?
3. Který z Vašich předků reemigroval do Čech (příbuzenská vazba)?
4. Znáte exulantskou historii své rodiny? Pokud ano, prosím o, v tomto případě, stručný popis. Z jaké obce na Zelovsku Vaše rodina pochází?
5. Vyprávěli Vám Vaši rodiče/příbuzní o jejich odchodu ze Zelova a okolí, příchodu do Československa a prvních letech ve vlasti?

⁶⁹⁸ Pokud byste mi dotazník posílali poštou, prosím o zaslání (na účet adresáta) na adresu:

Švermova 528, Chrudim 53701

Pokud mi jej pošlete emailem, což je pro mne a snad i pro Vás jednodušší, prosím na tento email:

kucerova.barbara@gmail.com

6. Pokud ano:
- a) Jak nastal impuls k odchodu ze Zelova a okolí?

 - b) Jaká byla cesta do Čech a její organizace? Kdy a kudy probíhala? Vnímali ji jako cestu „domů“?

 - c) Jaký byl příchod do Čech?

 - d) Kam se dostali a za jakých okolností?

 - e) Jaká nastala atmosféra?

 - f) Jak se Československo lišilo (pokud) od jejich očekávání?

 - g) Jak se vyrovnávali s jazykem, svým náboženským přesvědčením, změnou prostředí?

 - h) Jak se k nim chovali místní?

 - i) Slyšel/a jste o zakládání nových křesťanských (evangelických, baptistických nebo bratrských) sborů „Zelováky“ v Čechách nebo se ho Vaši předkové účastnili? Pokud ano, jak probíhalo?

j) Zajímalo Vás toto vyprávění? Věnoval/a jste se historii rodiny nebo Zelova?

7. Přenášíte tradici rodiny i na své potomky? Vyprávíte jim o exulantské historii rodiny?
8. Liší se dnes Váš život od života Čechů bez exulantských kořenů? Vnímáte nějaké rozdíly?
9. Jakou roli hraje Váš původ ve Vašem životě?
10. Jak byste definoval/a svou národní identitu? (Cítíte se být Čechem, Čechem s předky náboženskými exulanty a reemigranty nebo jinak?)
11. Jak byste definoval/a svou náboženskou identitu? Věříte v Boha a zajímáte se o něj? Jste protestant? (Má na to vliv Váš původ? Měnila se v průběhu života?)
12. K jakému sboru a církvi (pokud k nějakým) se počítáte? Účastníte se sborového života? Je pro Vás chození do kostela spojeno se společenstvím?
13. Patřili Vaši zelvští předkové do baptistického nebo reformovaného sboru (nebo ke svobodným či jinam)?
14. Cítíte na sobě úlohu nositele tradice českých emigrantů a protestantismu?
15. Jaký byl podle Vás smysl české náboženské emigrace jako takové?

16. Jaký máte dnes vztah k Zelovu (případně k okolní vsi, ze které Vaši předci pocházejí) a Polsku vůbec?

17. Stýkal/a jste se a stýkáte se s dalšími potomky reemigrantů, reemigranty a jejich rodinami? Navštěvujete Zelov (případně okolní vsi, ze kterých Vaši předci pocházejí)?

18. Pokud ano, jaká byla chuť a možnost organizovat se jako reemigranti a jejich potomci za komunismu a po roce 1989? Stýkáte nebo stýkali jste se jenom se zelovskými nebo i reemigranty z jiných oblastí (např. Volyň atd.)

19. Jak vnímáte sdružení Exulant? Jste jeho členy?

20. Jakou má podle Vás budoucnost společenství „Zelováků“ v Čechách?

21. Jakékoliv další poznámky a připomínky k tématu:⁶⁹⁹

⁶⁹⁹ Pokud budete mít zájem, hotovou práci (předpokládaný termín odevzdání je jaro/léto 2012) Vám mohu zaslat prostřednictvím internetu. V takovém případě prosím vyplňte svůj email:

.....